Томас Майн Рід

МОРСЬКЕ ВОВЧЕНЯ

Переклад: Микола Дмитренко

Розділ I

МОЇ ЮНІ СЛУХАЧІ

Мене звуть Філіппом Форстером. Я вже старий.

Живу я в тихому маленькому селі на березі моря в глибині величезної бухти, однієї з найбільших на нашому острові.

Називаючи своє село тихим, я не помиляюсь, хоч воно й прагне називатися мирським портом. Наша пристань, або мол, зроблена з тесаного граніту. Тут завжди стоїть парочка шлюпів, кілька шхун, а іноді й бриг. Великі кораблі в бухту не заходять, але в ній завжди можна побачити силу-силенну човнів. Частина з них витягнута на берег, інші плавають по бухті. З цього неважко догадатись, що добробут села залежить більше від рибальства, ніж від торгівлі. Так воно й є насправді.

Це моє рідне село. Тут я народився і тут сподіваюсь померти.

Однак мої земляки знають про мене дуже мало. Вони називають мене "капітаном Форстером" або просто "капітаном", вважаючи, мабуть, що в селі тільки я один заслуговую на це прізвисько.

Щиро кажучи, "капітаном" мене називають даремно, бо я ніколи не служив капітаном ні в армії, ні у флоті. Я був лише хазяїном торгового

корабля, тобто "шкіпером". Та жителі села — люди чемні, і саме через це стали називати мене "капітаном".

Вони знають, що я живу в гарненькому будиночку на березі моря за півмилі від села; знають також, що живу сам, бо мою стару служницю навряд чи можна вважати за "товариство". Люди щодня бачать, як я йду по селу з підзорною трубою під пахвою, як виходжу на мол, оглядаю горизонт, а тоді або повертаюсь додому, або прогулююсь годину-другу по березі. Оце, власне, все, що їм відомо про мене та мої звички.

Жителі села переконані, що колись я був великим мандрівником, і вважають мене неабияким вченим, бо знають, що в мене є книжки і я багато читаю.

Я справді мало не все життя мандрував і справді багато читаю, але мої простодушні земляки помиляються щодо моєї вченості. В юності я не мав можливості здобути ґрунтовну освіту, і все, що знаю, вивчив самотужки й поспіхом, знаходячи для цього час в перервах між пригодами, яких у моєму житті було чимало.

Я вже сказав, що мої земляки знають про мене дуже мало, і вас це, певно, дивує. Та це легко пояснити. Я втік з дому дванадцятилітнім хлопцем, і потім цілих сорок років моя нога не ступала на рідну землю, а очі не бачили нікого із земляків.

Треба бути знаменитим, щоб тебе згадали через сорок років. Коли я повернувся назад, то переконався, що мене зовсім забули. Навіть моїх батьків, які померли раніше ніж я покинув село, ледве пригадували. Мій батько був моряком і рідко навідувався додому. Пам'ятаю, як я побивався, коли до нас дійшла звістка, що його корабель загинув, і він потонув з більшою частиною команди. Моя бідна мати ненабагато пережила його. І не дивно, що сусіди, з якими батьки мої не підтримували близьких стосунків, забули їх. Ось цим і пояснюється, чому я став чужим у рідних краях.

Але не думайте, що я самотній, що в мене немає друзів. Хоч я й повернувся додому, щоб закінчити своє життя в тиші й спокої, проте не уникаю людей і не відрізняюсь похмурою вдачею. Навпаки, я завжди любив і люблю зустрічатися з людьми, а старість цьому не заважає. Мені приємно бувати серед молоді, особливо хлоп'ят. Можу навіть похвалитись, що вони мене люблять. Я годинами допомагаю їм клеїти паперових зміїв або пускати по воді маленькі кораблики, бо пам'ятаю, з яким захопленням сам займався цим, коли був малий.

Діти й не здогадуються про те, що добрий дід, який уміє вигадувати такі цікаві розваги та охоче грається з ними, довгі роки провів серед смертельних небезпек і пережив чимало страшних пригод. Але моє минуле саме таке.

Щоправда, дехто в селі знає окремі випадки з мого життя тому, що я ніколи не відмовляюсь розповісти про себе тим, хто хоче послухати про ту чи іншу цікаву пригоду, учасником якої я був. І навіть в нашому тихому кутку я знайшов аудиторію, що цінує оповідача. Мої слухачі — школярі, бо неподалік села є знаменита школа, що має назву "Учбовий заклад для юних джентльменів". Мої найуважніші слухачі — звідти.

Цих хлопчиків я зустрічав на березі моря під час своїх прогулянок, і вони, звернувши увагу на моє обвітрене, "просолене" обличчя, збагнули, що я можу чимало розповісти про дикі країни та дивні пригоди. Ми зустрічалися часто, майже щодня, і незабаром стали друзями. На їхню просьбу я почав розказувати про деякі випадки з свого життя. Сусіди не раз бачили мене на березі в колі чепурненьких хлопчиків. Їх напіврозкриті роти і захоплені погляди переконливо свідчили про цікавість, з якою вони слухали мої історії.

Я не соромлюсь признатися, що сам відчував задоволення від власних оповідань, як і всі старі солдати й моряки, що, вдаючись до спогадів, немов знову б'ються в давно минулих битвах.

Якийсь час я розповідав їм лише окремі епізоди. Але одного разу, зустрівшись з своїми маленькими друзями, я помітив, що вони чимось заклопотані. Хлопці збились гуртом, в руці одного, найстаршого, я побачив аркуш списаного паперу.

Підійшов ближче, і хлопчики мовчки передали мені папірець. Прочитавши адресу, я довідався, що послання написане мені.

Розгорнувши листа, я одразу зрозумів, у чому справа. Це була "просьба", підписана всіма присутніми:

"Дорогий капітане! Нас відпустили сьогодні з уроків на цілий день. Найприємніше й найкорисніше провести цей час з вами. Тому ми наважуємось просити Вас розповісти нам про яку-небудь надзвичайну подію, що трапилася з Вами. Ми хотіли б почути щось захоплююче, бо знаємо, що у Вашому житті було чимало пригод. Виберіть те, що Вам подобається найбільше, а ми всі обіцяємо слухати уважно і певні, що дотримати такої обіцянки нам буде легко. Зробіть, дорогий капітане, для нас те, про що ми просимо, і ми завжди будемо вам вдячні".

На таке чемне прохання я не міг відмовити і без будь-яких вагань заявив, що розкажу своїм юним друзям про цілий період з свого життя. Я вибрав те, що вважав найцікавішим для них: повість про своє дитинство і першу морську подорож — таку дивну, що я назвав її "Подорожжю в темряві".

Я сів на прибережну рінь, обличчям до широкого морського простору. Хлопчики вмостились навколо мене, і я почав.

Розділ II

ВРЯТОВАНИЙ ЛЕБЕДЕМ

З дитинства, хоч і несвідомо, я любив воду. Якби я народився качкою або ньюфаундлендом,[1] то й тоді б вона не могла вабити мене більше. Мій батько був моряком, дід і прадід — теж. Мабуть, від них я й успадкував це уподобання. У всякому разі, мене так тягло до води, наче вона була моєю рідною стихією. Кажуть, Що навіть у ранньому дитинстві мене важко було відігнати від калюж і ставків. Та й справді, перша пригода в моєму житті трапилась на ставку, і я добре пам'ятаю її. Хоч вона й не була ні такою дивною, ні такою жахливою, як ті, що довелося пережити потім, але все ж вона досить цікава, щоб розповісти про неї вам і показати, яка велика пристрасть була у мене до води.

Тоді я був зовсім маленьким, і той дивний випадок, що трапився на порозі мого життя, ніби визначив моє майбутнє. Він немов віщував, що я зазнаю тяжких випробувань долі і переживу чимало пригод.

Я вже сказав, що був тоді зовсім маленьким. Мені тільки що дозволили гуляти самому, і я був у тому віці, коли хлопчики дуже люблять пускати паперові кораблики. Я вже вмів робити їх з аркушів старих книжок або газет і часто посилав свої судна в мандри через широку баюру, що заміняла мені океан. Але паперові кораблики невдовзі перестали захоплювати мене. Тоді, збираючи протягом шести місяців гроші, я купив у старого рибалки іграшковий шлюп з повною оснасткою, якого він змайстрував у години дозвілля.

Мій шлюп мав шість дюймів[2] у довжину і менше трьох дюймів у ширину, і якби його тоннаж зареєстрували (а з іграшками цього, звичайно, не роблять), то він не перевищив би й половини фунта. Ви скажете, що суденце не могло похвалитися своїми розмірами, але в ту пору воно здавалось мені великим трипалубним кораблем.

Вирішивши, що кораблик надто великий для плавання по баюрі, я почав шукати більшу водойму, де могли б по-справжньому виявитись його морехідні якості.

Незабаром я знайшов великий ставок, — вірніше озерце, — з кришталево чистою водою, над якою завжди віяв легенький бриз. Цього вітерця було досить, щоб надувати вітрила мого шлюпа і нести його мов на крилах. І часто він приставав до берега раніше, ніж я встигав оббігти навколо ставка, щоб зустріти його.

Чимало разів я влаштовував такі перегони, з яких ми по черзі виходили переможцями залежно від того, був вітер попутний для мого кораблика чи ні.

Гарний ставок, на берегах якого я грався і провів найщасливіші години свого дитинства, не був громадською власністю, бо знаходився в парку якогось джентльмена. Отже, ставок належав йому. Проте це був добрий чоловік. Він не забороняв жителям села ходити по його землях і не тільки не заперечував проти того, щоб діти пускали в ставку кораблики, але й дозволив їм грати в крокет на одному з майданчиків з умовою, щоб вони були обережні й не ламали кущів і квітів, які росли вздовж доріжок. З його боку це було дуже люб'язно, і ми, сільські хлопці, розуміли це і поводились так, що мені жодного разу не довелось почути бодай про яку-небудь значну шкоду, заподіяну нами.

Парк і ставок існують і досі, — ви, мабуть, бачили їх, — але добрий джентльмен давно залишив цей світ, бо ще в ті часи його називали старим, а відтоді минуло шістдесят років.

На ставу жив табун лебедів — шість, якщо мене не зраджує пам'ять. Водились там й інші рідкісні птахи. Годувати ці гарні створіння для хлопців було справжньою насолодою, і тому в нас було заведено приносити з собою шматки хліба і кидати їх птахам. Я теж їх дуже любив і при найменшій можливості приходив до ставка з повнісінькими кишенями хліба.

Птахи, особливо лебеді, з часом так звикли до нас, що їли просто з рук.

Ми придумали дуже цікавий спосіб годування і надзвичайно захоплювались ним. В одному місці берег ставка стрімко спускався униз, отже ні лебеді, ні інші птахи не могли вийти з води. Для цього їм треба було злетіти. Виступів або східців не було. Берег наче нависав над ставком.

Тут ми й годували лебедів, які одразу підпливали до нас, тільки ми з'являлись на березі. Всунувши скибку хліба в розщеплений кінець довгої лозини, ми простягали її високо над головами лебедів і розважалися, дивлячись, як вони витягують довгі шиї, а то й підстрибують у воді, щоб схопити хліб — зовсім як собаки за шматком м'яса. Що й казати, нам було весело.

Так ось що трапилося зі мною. Одного разу рано-вранці я пішов на ставок, узявши з собою кораблик. Нікого з моїх товаришів там ще не було. Проте я спустив на воду свій шлюп і рушив навколо ставка, щоб зустріти його на другому боці.

Вітру майже не було, шлюп плив дуже повільно, і я неквапливо йшов берегом. Виходячи з дому, я не забув про своїх улюблених лебедів. Признаюсь, що моя любов до них не раз змушувала мене робити маленькі крадіжки: шматки хліба, від яких відстовбурчувались мої кишені, я потай брав дома з полиці.

Як би там не було, але в той день я приніс кілька шматків і, вийшовши на високий берег, зупинився.

Усі шестеро лебедів гордовито підпливли до мене. Витягнувши голови і неспокійно чекаючи хліба, вони стежили за кожним моїм рухом, бо знали, що я покликав їх недарма.

Я знайшов лозину, розщепив її на кінці, всунув туди хліб і почав розважатися, дивлячись, як птахи намагаються схопити поживу.

Шматок за шматком зникав з лозини, і я майже зовсім спорожнив кишені, коли раптом брила землі обвалилась у мене під ногами, і я шубовснув у воду.

Впав я з гучним сплеском, наче великий камінь, і, як камінь, пішов би на дно, коли б не опинився серед лебедів, ошелешених усім цим не менше ніж я.

Не скажу, що я не розгубився, але, підкоряючись інстинкту самозбереження, властивому кожній живій істоті, я спробував урятуватись, розмахуючи руками і намагаючись схопитися за що-небудь. Потопаючі хапаються навіть за соломинку, але я схопився за кращу річ, ніж соломинка, — за лапу найбільшого і найсильнішого лебедя.

Одразу, як тільки я впав у ставок, в очі й вуха мені набралось води, і я майже не тямив, що роблю. Спочатку я чув тільки плескіт і крики переляканих лебедів, але наступної миті збагнув, що схопився за лапу птаха, і він тягне мене по воді. У мене вистачило глузду не випустити лапу, і, швидше ніж я розповів вам усе це, ми подолали більшу половину відстані до протилежного берега, що, зрештою, було не так вже й багато. Лебідь навіть не плив, він скоріше летів, б'ючи по воді крилами і допомагаючи собі вільною лапою. Страх подвоїв його сили й енергію, бо інакше він не зміг би волочити за собою таку вагу, хоч був і дужий. Важко сказати, скільки це тривало. Гадаю, що не більше хвилини. Лебідь ще міг протриматись над водою досить довго, але мої сили швидко вичерпалися. Вода лилася мені в рот і ніздрі, бо я раз у раз занурювався з головою і майже непритомнів. Моя рука мала от-от випустити лебедя.

Раптом, на превелику радість, я відчув, що доторкнувся колінами до чогось твердого. Це були камінці та рінь на дні ставка, і я здогадався, що опинився на мілкому місці. Лебідь, рятуючись від не зрозумілої йому небезпеки, перетнув ту частину ставка, де було глибоко, і притяг мене на мілину.

Я не вагався ні хвилини. Страшенно радіючи, що закінчив свою мандрівку на живому буксирі, я випустив птаха. Лебідь, звільнений від моєї ваги, з пронизливим криком негайно знявся високо в повітря й полетів.

Щодо мене, то я одразу ж намацав дно, став на ноги і, чхаючи й відпльовуючись, побрів до берега. Незабаром я вже був на твердій землі.

Ця пригода так перелякала мене, що я навіть не став шукати свій шлюп. Не думаючи, як він закінчить плавання, я щодуху кинувся бігти і зупинився тільки дома біля печі, щоб висушити одяг, з якого ще стікала вода.

Розділ III

ПІДВОДНА ТЕЧІЯ

Не подумайте, що випадок на ставку навчив мене триматися далі від води. Зовсім ні! Однак те купання виявилось корисним для мене з іншого погляду: я зрозумів, що небезпечно потрапляти на глибокі місця і треба вміти плавати. Досі мені це й на думку не спадало. Небезпека, якої я ледве уник, змусила мене прийняти певне рішення, а саме — навчитися плавати.

Мати схвалила мій намір, те ж саме писав мені з далеких країн батько. Він навіть порадив, як треба вчитися, щоб добре плавати. Мені тільки цього й треба було, і я гаряче взявся до діла, сподіваючись стати першокласним плавцем. В теплу погоду один або два рази на день після уроків я вирушав до моря і борсався у воді, як молодий дельфін. Старші хлопці, які вже вміли плавати, дали мені кілька уроків, і незабаром я спізнав велику втіху, коли зміг уперше пропливати трохи на спині без сторонньої допомоги. Я добре пам'ятаю, що дуже пишався своїм першим плавецьким подвигом.

Дозволь мені, юний читачу, дати тобі добру пораду: вчись плавати! Це корисне вміння може згодитися тобі швидше, ніж ти гадаєш. Необхідність у ньому може виникнути зовсім несподівано. Хто знає, може, тобі доведеться застосувати його, рятуючи своє життя.

В наші часи люди піддають себе небезпеці знайти смерть у воді значно частіше, ніж колись. Майже всі їздять по морях, океанах і великих річках, і важко навіть уявити, скільки людей щороку ризикує життям, вирушаючи в подорож у справах або для розваги. Багато хто з них, не вміючи плавати, гине під час штормів.

Звичайно, я не скажу, що людина — хай навіть найкращий плавець, — опинившись у морі далеко від берега, посеред Атлантичного океану, наприклад, або посеред Ла-Маншу, може доплисти до суходолу. В цьому їй не пощастить. Але є інші можливості врятуватись. Можна доплисти до човна, якоїсь дошки, ящика або порожньої бочки. І є дуже багато випадків, коли рятуються саме в такий простий спосіб. Крім того, на місце катастрофи може прибути інший корабель, і доброму плавцеві треба тільки протриматись на воді, поки його підберуть. А ті, хто не вміє плавати, підуть на дно.

До того ж ви повинні знати, що здебільшого кораблі зазнають аварії не посеред Атлантичного океану і взагалі не у відкритому морі. Рідко буває, що море лютує, "реве", як кажуть моряки, так що хвилі розбивають корабель на дрізки. Такі випадки винятково рідкі, вони становлять мізерну частину катастроф, що трапляються недалеко від берега або майже на березі. Саме біля берега розбивається, найбільше кораблів, і саме тоді гине дуже багато людей, чого майже не було б, якби всі вміли плавати. Не минає й року, щоб сотні людей не потонули за кабельтов[3] від берега; цілі кораблі з усім, що на них є, — емігрантами, солдатами, моряками, — ідуть на дно, і лише кілька добрих плавців залишаються в живих. Такі самі нещасні випадки трапляються на річках завширшки в якихось двісті ярдів.[4] Та ви й самі, мабуть, чули, скільки людей тоне щороку навіть у вузькій холодній річці Серпентайн.[5]

Усі знають про це, і доводиться тільки дивуватися з легковажності людей і їхнього небажання вчитись плавати.

Гідне подиву й те, що уряд не змушує молодь навчатися цієї простої речі. А втім дивуватися нема чого, бо у всі часи основне завдання уряд бачив у тому, щоб обкладати народ податками, а не вчити його.

Проте мені здається, що для уряду було б зовсім неважко примушувати всіх мандрівників по морю запасатися рятувальними поясами. Я згодний довести, що з допомогою цього простого й дешевого предмета щороку можна врятувати тисячі людей. І ніхто не буде бурчати, що рятувальний пояс дорогий і незручний.

Урядовці наполегливо дбають про те, щоб стягти з мандрівників гроші за нікчемний клапоть паперу, що його називають закордонним паспортом. Як тільки ви заплатили за нього, їм стає байдуже, чи швидко ви і ваш паспорт підете на морське дно.

Отже, юний читачу, хоче цього уряд чи ні, скористайся з моєї поради і стань гарним плавцем. Не барися, починай цю справу негайно, як тільки видасться тепла погода, і потім уже не марнуй жодного погожого дня. Стань плавцем перше, ніж виростеш. Коли ти станеш дорослим, то не матимеш ні часу, ні можливості, ні бажання вчитися плавати. А тимчасом, не вміючи плавати, ти можеш кілька разів утонути доти, як на верхній губі у тебе з'явиться перший пушок.

Особисто я кілька разів був на волосинку від такої смерті. Стихія, яку я любив найбільше, наче поставила собі за мету будь-що зробити мене своєю жертвою, і я міг би дорікнути морю за невдячність, якби не знав, що воно неживе і не відповідає за свої вчинки. І от одного разу я легковажно "поклав йому голову на груди", довірився хвилям.

Сталося це через кілька тижнів після мого вимушеного купання в ставку. І дарма, що тоді вже трохи вмів плавати, я був дуже близько від того, щоб назавжди припинилось моє знайомство з морем.

Друга пригода мала місце вже не на ставку, де плавали лебеді, бо він служив прикрасою парку і був особистою власністю. Купатися в ньому було заборонено.

Але людям на морському узбережжі не потрібні ставки та озера, купатися вони можуть у морі. В нас, як і у всіх прибережних селах, був свій пляж. Природно, мої перші уроки плавання почалися в солоній воді.

Місце, де звичайно купалися жителі села, було вибрано не зовсім вдало. Правда, пляж був чудовий, з жовтим піском, білими черепашками й рінню, але недалеко від берега проходила підводна течія, досить швидка і небезпечна. З нею могли боротися тільки досвідчені й витривалі плавці.

Жителі села розповідали, що хтось утонув, занесений цією течією у відкрите море, але ця подія трапилась давно, і про неї майже забули. Пізніше було кілька випадків, коли купальників заносило в море, але їх рятували послані навздогін човни.

Я добре пам'ятаю, як вразили мою дитячу уяву розповіді про ці події. Але найстаріші й найповажніші жителі села не любили розмовляти на цю тему. Вони або мовчки знизували плечима, або просто заперечували такі випадки. Деякі доходили навіть до того, що запевняли, ніби ніякої течії немає; інші твердили, що вона повільна і не може загрожувати життю. Проте я помітив, що батьки не дозволяли своїм дітям купатися біля місця, яке вважалося небезпечним.

Тоді я так і не зрозумів, чому мої односельчани не хочуть говорити про підводну течію та про нещасні випадки, пов'язані з нею. І навіть потім, коли я повернувся в село через сорок років, протягом яких у мене

було стільки пригод, в селі так само знизували плечима і одмовчувались, як хтось згадував про підводну течію, хоч за цей час народилось нове покоління. Проте й зараз жителі села заперечують, що течія існує, хоч у мою відсутність трапилось ще кілька нещасних випадків.

Але на той час, коли я повернувся в село, я мав уже життєвий досвід, тому скоро зрозумів, у чім річ. Наше село вважається морським курортом і має деяку вигоду від приїжджих, які проводять тут влітку кілька тижнів. Курорт цей, ніде правди діти, не першорядний, а якби ще почалися розмови про підводну течію і про те, що люди через неї тонуть, то його ніхто не став би відвідувати. Тому чим менше ви говорите про підводну течію, тим більше вас поважають місцеві розумники.

Отже, мої юні друзі, я зробив довгий вступ до звичайнісінької історії, але справа в тому, що я потонув через цю підводну течію, — саме так — потонув!

Ви скажете, що я не захлинувся зовсім. Це, очевидно, так і було, але в ті хвилини я вже нічого не відчував. Якби навіть мене розрізали на сотню шматків, я не відчув би болю, і життя ніколи б не повернулось до мене, якби не мій рятівник. Цим рятівником був молодий рибалка з нашого села, Гаррі Блю. Йому я зобов'язаний своїм другим народженням.

Історія ця, повторюю, найзвичайнісінька, але я розповідаю її для того, щоб показати, як я познайомився з Гаррі Блю, бо він мав великий вплив на все моє дальше життя.

Я пішов до моря купатися на нове й безлюдне місце, навіть не підозрюючи, що підводна течія тут найсильніша. І справді, як тільки я ввійшов у воду, течія одразу ж підхопила мене й понесла у відкрите море. Вона занесла мене так далеко, що до берега я вже не міг доплисти. Страх і думка про те, що для мене все скінчено, паралізували

моє тіло, я не міг більше триматись на поверхні води й пішов на дно, мов кусок свинцю. Тоді я й гадки не мав, що не помру.

Не знаю, що було далі. Пам'ятаю тільки, що біля мене з'явився човен, в якому хтось сидів, а потім навколо мовби запали сутінки. У вухах загуркотіло, наче вдарив грім, і свідомість моя погасла, мов свічка, на яку хтось дмухнув.

Прийшов я до пам'яті завдяки Гаррі Блю. Зрозумівши, що живий, я розплющив очі й побачив чоловіка, який стояв біля мене на колінах. Він розтирав моє тіло, натискуючи на живіт і під ребра, дув мені в рот, лоскотав пір'їнкою в носі, всіляко намагаючись відживити мене.

Це був Гаррі Блю. Як тільки я опритомнів, він узяв мене на руки й одніс додому, до матері, яка мало не збожеволіла, побачивши, що я в такому стані. В рот мені влили вина, до ніг поклали пляшки з гарячою водою, дали понюхати нашатирю й загорнули в теплі ковдри. Було ще вжито багато інших заходів, і багато різних ліків довелось мені проковтнути, поки не вирішили, що небезпека минула і що я, очевидно, одужаю.

Нарешті всі заспокоїлись, а через двадцять годин я знову був на ногах, веселий і здоровий.

Здавалось би, що цей випадок навчить мене обережності, і я стерегтимусь води. Та ні, я повівся зовсім не так. Але про це я ще розповім.

Розділ IV

ЯЛИК

Ні, всі застереження були марними. Я мало не загинув, але навіть це не вилікувало мене від любові до моря. Скоріше навпаки.

Знайомство з молодим рибалкою незабаром перетворилося в міцну дружбу. Звали його, як я вже сказав, Гаррі Блю. Він мав сміливе й добре серце. Нема чого й казати, що я дуже любив його, та й Гаррі полюбив мене. Часом він поводився зі мною так, наче то я врятував його від смерті, а не навпаки. Він доклав багато сил, щоб я став неабияким плавцем, і навчив користуватись веслами, так що невдовзі я вже цілком пристойно міг гребти, — значно краще, ніж інші хлопці мого віку. Я навіть домігся того, що без будь-чиєї допомоги гріб не одним веслом, а двома. Це було для мене великим досягненням, і я завжди почував гордість, коли Гаррі Блю доручав мені пригнати йому човна з маленької затоки до якогось місця на березі, де він чекав пасажирів, які хотіли покататися по бухті. Пропливаючи повз який-небудь корабель, що стояв на якорі, або пляж, я часто чув насмішкуваті вигуки, як-то: "Дивись, яке кумедне хлоп'я сидить на веслах!" або: "Хай поб'є мене грім! Хлопці, гляньте на отого карапуза!" Я чув також інші жарти, що тонули у вибухах реготу. Але це мене анітрохи не бентежило, навпаки, я дуже пишався тим, що я, такий маленький, можу вести човен в потрібному напрямку і, мабуть, швидше, ніж інші хлопці, вдвічі більші за мене на зріст.

Минув якийсь час, і з мене перестали сміятись, — хіба що хтось із приїжджих. Мої односельчани переконались, що я добре вмію правувати човном і, хоч я й був зовсім малий, почали ставитись до мене з повагою, принаймні вже не підсміювалися. Вони стали часто називати мене "веслярчиком", "морячком" або, ще частіше, "морським вовченям". Мій батько вважав, що я, так як і він, повинен бути моряком. І якби він дожив ще до одного плавання, то взяв би мене з собою. Я знаю, що він хотів це зробити. Таке ставлення з боку домашніх заохочувало мене вчитися плавати і веслувати. До того ж моя мати завжди одягала мене в матроський костюм наймоднішого тоді фасону — сині суконні штани і таку ж куртку з відкладним коміром, — а на шию пов'язувала чорну шовкову хустку. Я дуже пишався своїм костюмом, і він, мабуть, до деякої міри, теж був причиною того, що я дістав прізвисько "морське вовченя". Це прізвисько подобалося мені найбільше, тому що його видумав Гаррі

Блю, а я вважав його своїм вірним другом і оборонцем від того дня, як він мене врятував.

Його справи в той час ішли блискуче. У нього був човен, вірніше два. Один з них, великий, Гаррі Блю називав вельботом. На ньому він плавав найчастіше, особливо коли покататися хотіло троє або четверо приїжджих. Другий — маленький ялик — Гаррі Блю купив недавно і плавав на ньому тільки тоді, коли возив лише одного пасажира, бо веслувати на ньому було значно легше. Під час купального сезону великий човен був зайнятий майже щодня, тому що на ньому каталися дачники, а ялик спокійно стояв біля свого причалу. Гаррі Блю дозволив мені брати його коли завгодно і кататися самому або з товаришем. У мене ввійшло в звичку після уроків чи взагалі у вільний час плавати на ялику по бухті. Рідко коли я катався сам, тому що багато хто з моїх шкільних товаришів любив море. Вони навіть трохи заздрили мені, бо я був майже єдиним хазяїном цього ялика. І варто було мені схотіти, як супутник одразу ж знаходився. Через це я майже ніколи не плавав на ялику сам. Коли море було спокійне, ми каталися мало не щодня, а в бурхливу погоду на такому маленькому човні плавати ми не наважувалися, та й Гаррі Блю заборонив нам робити це.

Далеко від села ми не запливали, а в бік відкритого моря прогулювалися дуже рідко, тому що в морі перший-ліпший шквал для ялика був би останнім.

Проте з часом я посмілішав і став почувати себе в морі зовсім вільно. Я почав віддалятись від берега на милю й більше, не думаючи про наслідки такої — необережності. Гаррі Блю одного разу побачив це і знов застеріг мене. Можливо, його зауваження вплинуло б на мене, коли б тут же він не сказав одному з своїх товаришів:

— Чудовий хлопець, правда, Боб? Молодець! З нього буде справжній моряк.

Ці слова дали мені підставу думати, що мій друг не дуже заперечує проти далеких прогулянок, і я не звернув уваги на застереження "триматися якнайближче до берега".

Незабаром я й зовсім не послухався його. Ця неслухняність мало не коштувала мені життя.

Але дозвольте спершу розповісти про одну подію, яка сталася зі мною в той час і докорінно змінила моє життя. Мене спіткало велике горе: я втратив батьків.

Я вже казав, що мій батько був моряком. Він командував кораблем, що ходив, здається, в американські колонії. Батько так мало бував удома, що я виріс, майже не знаючи його. Я ледве пам'ятаю, який він був — славний, відважний моряк з обвітреним, майже мідного кольору обличчям, гарний і веселий.

Моя мати, мабуть, дуже любила його. Коли прийшла звістка про загибель корабля і смерть батька, горе зламало її, вона почала швидко чахнути і, здавалось, тільки й хотіла переселитись на той світ до батька. Їй не довелось довго чекати здійснення своїх бажань: через кілька тижнів після жахливої звістки мою бідолашну маму поховали.

Ось яка подія цілком змінила моє життя. Я став сиротою без засобів до існування, без стріхи над головою. Ми були бідними людьми, наша сім'я жила тільки з заробітку батька, а він нічого не зміг зробити, щоб забезпечити нас з матір'ю, бо помер наглою смертю. Одразу ж після його загибелі ми з матір'ю опинились зовсім без грошей. Може, провидіння вчинило милостиво, що забрало її з цього життя, в якому для неї більше не могло бути радості. І хоч я дуже довго оплакував свою милу маму, але потім, через кілька років, мені почало спадати на думку, що доля її була щаслива, бо вона не дожила до того, до чого дожив я. Минуло б багато років, перш ніж я зміг би зробити що-небудь, щоб

допомогти їй і захистити від пронизливого холоду неминучих поневірянь і злиднів.

Смерть батьків призвела до дуже серйозних наслідків у моєму житті. Правда, я знайшов собі домівку, але зовсім не таку, до якої звик. Мене взяв до себе дядько, який, хоч і був братом моєї матері, але мав похмуру вдачу і грубі звички. Я швидко переконався, що він ставиться до мене не краще, ніж до своїх наймитів і служниць.

Навчання в школі для мене скінчилось. Від того дня, як я переступив поріг дядькового будинку, мене більше не посилали до школи. Це не значило, що я сидів без діла. Дядько був фермером і знайшов для мене роботу: з ранку до вечора я пас свині й корови, поганяв коней на оранці, доглядав вівці, годував телят… Одне слово, шість днів на тиждень мені й угору ніколи було глянути. Не працював я тільки в неділю. Не тому, що дядько був людиною богобоязливою, а тому, що такий був звичай: в цей день ніхто не працював. Усе село суворо дотримувалось цього звичаю, і дядько мусив йому коритися. Якби не це, я впевнений, що він заставив би мене працювати й у неділю.

Через те, що дядько релігією не цікавився, мене не силували ходити до церкви, і я міг цілу неділю гуляти й робити, що хочу. Ви розумієте, що я віддавав перевагу не полям з їх живоплотами й канавами. Блакитне море, яке лежало перед моїми очима, вабило мене значно дужче, ніж видирання пташиних гнізд чи інші сільські розваги. Як тільки мені траплялась можливість втекти з дому, я йшов до моря і або плавав з своїм другом Гаррі Блю, який катав по бухті приїжджих, або залазив у ялик і плавав самостійно. Так минали в мене неділі.

Коли моя мати була ще жива, мене вчили, що грішно марнувати неділю в неробстві. Але, дивлячись на дядька, я змінив свої погляди і почав вважати неділю найвеселішим днем тижня.

Проте одна з неділь виявилась для мене зовсім не веселою. Навіть більше, вона була жахливим і мало не останнім днем мого життя. В цій пригоді, як завжди, брала участь моя улюблена стихія — море.

Розділ V

РИФ

Ранок тієї неділі був напрочуд гарний, мабуть, найкращий з усіх, які пам'ятаю. Яскраво світило травневе сонце, пташки сповнювали повітря радісною музикою своїх співів. Різкі і сильні голоси дроздів спліталися з ніжними трелями жайворонків, без угаву кувала зозуля, перелітаючи з дерева на дерево. У повітрі стояв міцний і приємний запах, схожий на запах мигдалю: цвів білий глід, і легенький вітерець розносив аромат його квітів. Зелені живоплоти, лани молодої пшениці, луки, вкриті жовтцем і яскраво-червоними зозулинцями, пташині гнізда, — все це вабило багатьох моїх однолітків, але мене значно сильніше вабило те, що лежало в далечині — спокійна блискуча гладінь блакитно-небесного кольору, що мінилась веселкою під промінням сонця. Бути серед широкої водної рівнини — ось чого жадало моє серце. Море видавалось мені красивішим, ніж луки з безліччю квітів і лани пшениці, по яких пробігали хвилі; вкрадливий плюскіт прибою бринів у моїх вухах такою музикою, що мені й слухати не хотілося співів дроздів і жайворонків, а властивий тільки морю запах був для мене приємнішим, ніж аромат жовтцю і троянд.

Як тільки я вийшов уранці на ґанок і побачив сяюче і ніби усміхнене море, мені нестримно захотілось якнайшвидше опинитись в його безмежному просторі. Щоб здійснити це бажання, я квапливо одягся і навіть не чекав, поки приготують сніданок, а задовольнився шматком хліба і чашкою молока, знайшовши їх у коморі. Швиденько проковтнувши все це, я кинувся до берега.

Казати правду, я пішов з дому потай, бо побоювався, що мені можуть перешкодити. А раптом дядько, побачивши, що я кудись іду, покличе мене назад і звелить сидіти вдома? Проти моїх прогулянок по полях він не заперечував, але я знав, що він не любить, коли я плаваю в човні, бо вже двічі забороняв мені цю розвагу.

Довелося вдатись до маленької хитрості. Замість того, щоб іти по вулиці, яка вела на велику берегову дорогу, я рушив боковою стежкою. Вона мала вивести мене до моря кружним шляхом.

Я без перешкод прийшов на берег, і ніхто з тих, хто міг цікавитися мною, не помітив мене.

Наблизившись до затоки, де Гаррі Блю тримав свої човни, я побачив, що вельбота немає, а ялик стоїть на місці. Тільки цього мені й треба було, бо того дня я надумав зробити велику прогулянку. Перш за все я стрибнув у човен і почав вичерпувати воду. Її набралось чимало, хоч ялик майже не протікав. Мабуть, уже кілька днів ніхто на ньому не плавав. На щастя, я знайшов стару бляшану каструлю, якою звичайно вичерпували з човнів воду, і за десять чи п'ятнадцять хвилин в ялику було майже сухо. Весла лежали недалеко, в сараї за будинком човняра, і я взяв їх, нікого не питаючи, як робив завжди.

Я заліз у ялик, вставив кочети, вклав у них весла, сів і відштовхнувся од берега. Маленький човен радо підкорився удару весел і легко вилетів із затоки. Відчуваючи в серці невимовне щастя, я поплив у блискуче блакитне море. Та воно було не тільки блискучим і блакитним, воно було спокійним, як озеро. Навіть брижі не пробігали по його поверхні, а вода була така прозора, що я бачив, як на глибині граються риби.

Дно нашої бухти вкрите чистим сріблястим піском, і я виразно бачив навіть маленьких крабів завбільшки з золоту монету; вони або ганялись один за одним або розшукували ще менших істот, сподіваючись поснідати ними. Табунці оселедців, широкі круглі камбали, великі

палтуси, гарні зелені макрелі і величезні морські вугрі, схожі на удавів, — усі або гралися, або підстерігали здобич.

Того ранку море було цілком спокійне, — досить рідкісне явище на нашому узбережжі. Погода видалась саме такою, якої мені хотілось, бо, повторюю, я надумав зробити велику прогулянку.

Ви спитаєте, куди я плив. Слухайте, і ви скоро знатимете.

Приблизно за три милі[6] від берега лежав ледь помітний острівець. Вірніше, не острівець, а риф, цяточка площею близько тридцяти квадратних ярдів. Він виступав над поверхнею моря не більше як на кілька дюймів, та й то коли був відплив, тому що під час припливу каміння зникало під водою, і тоді виднівся лише тонкий стовп заввишки в кілька футів[7] з бочонком угорі. Стовп поставили для того, щоб шлюпи й інші дрібні судна, які плавали по бухті, не розбились, налетівши на острівець під час припливу.

З берега острівець можна було побачити тільки тоді, коли стояв відплив. Здебільшого він був блискучого чорного кольору, але іноді ставав білим, ніби вкривався шаром снігу завтовшки у фут. Тоді він ясніше вимальовувався на тлі моря і мав привабливіший вигляд. Я знав, чому острівець міняє колір, знав, що білий покров, який подеколи з'являється на ньому, — це величезні табуни морських птахів, що сідають на каміння відпочити після перельоту або пошукати дрібну рибу чи рачків, викинутих припливом.

Можливо, тому, що острівець лежав далеко від берега, а скоріше через те, що на нього зліталися птахи з усієї бухти, він уже тривалий час цікавив мене. Очевидно риф був улюбленим місцем птахів, бо як тільки починався відплив, вони летіли до нього з усіх боків, кружляли навколо стовпа і сідали на чорні брили каміння. Острівець ставав білим. Це були чайки, але різних порід — великі й маленькі, — а інколи я бачив й інших птахів — морських ластівок і пірникоз, які теж літали над острівцем.

Звісно, з берега важко було розгледіти їх, навіть великі птахи здавалися завбільшки з горобця, і якби вони не літали, збившись у табуни, їх зовсім не було б видно.

На мою думку, саме через птахів мене найбільше й тягло на острівець. Ще коли я був меншим, то захоплювався всім, що стосувалося природничих наук, а особливо пернатими істотами. Та й який хлопчик не захоплюється цим! Існують, можливо, науки більшої ваги для людства, але жодна з них не припадає так до смаку життєрадісній молоді і не знаходить більшого відгуку в душі, як вивчення природи. Може, через те, щоб глянути на птахів, а може, через щось інше, але мені завжди хотілося поїхати на острівець. Коли я дивився на нього, — а це траплялося щоразу, як я був на березі, — в мене виникало нестримне бажання дістатися туди і детально дослідити його. Я вивчив, яких обрисів набирає острівець під час відпливу, і міг би намалювати його по пам'яті. З боків він похило йшов під воду, а середина випиналася вгору. Таким чином, острівець нагадував величезного чорного кита, що нерухомо лежить на поверхні моря, а стовп на вершині був схожий на гарпун в його тілі.

Мені страшенно кортіло помацати цей стовп, дізнатися, з чого він зроблений, чи високий він зблизька, тому що з берега він здавався заввишки не більше ярда. Ще мені хотілось дізнатися, що являє собою бочонок на вершечку і як закріплений в грунті нижній кінець стовпа. Очевидно, стояв він дуже міцно: я часто бачив, як під час штормів хвилі перекочувалися через нього, а бризки здіймалися так високо, що не було видно, ні острівця, ні стовпа, ні бочонка.

Ах, скільки разів і з яким нетерпінням мріяв я опинитися на тому острівці! Але якось не випадало. Острівець лежав надто далеко, я не міг дістатись туди під час своїх звичайних прогулянок. Вирушати самому в маленькому ялику було дуже небезпечно, а плисти зі мною ніхто не погоджувався. Гаррі Блю якось обіцяв узяти мене з собою, але водночас підсміювався, що мені так хочеться відвідати острівець. Та чому б йому не сміятись? Гаррі часто пропливав повз острівець, їздив навколо і,

немає сумніву, висаджувався там і прив'язував човна до стовпа, щоб постріляти морських птахів або порибалити, але мені ні разу не пощастило супроводити його під час цих захоплюючих прогулянок. Проте я сподівався, що кінець кінцем мені пощастить, та згодом надія зникла, бо я був вільним тільки по неділях, коли в мого друга роботи було найбільше — адже в неділю багато хто хотів покататися по морю.

Довго чекав я марно і, нарешті, вирішив більше не чекати. Того ранку я прийняв сміливе рішення: сісти в ялик і самому плисти на острівець. От який у мене був намір, коли я відв'язав човника і полинув на ньому в блискучий блакитний простір моря.

Розділ VI

ЧАЙКИ

Я назвав своє рішення сміливим, але сама по собі подорож на острівець не являла нічого особливого. Вона була сміливою тільки для малого хлопця, такого як я. Я мав проплисти на веслах три довгих милі по відкритому морю, майже загубивши з очей берег! Так далеко я ще ніколи не плавав. Та що там казати! Навіть на половину цієї відстані я ніколи не відпливав від берега. Самому мені траплялось віддалятися од суходолу не більше як на милю, та й то я плавав на мілині. Правда, з Гаррі я об'їздив усю бухту, але в таких випадках просто сидів на кормі і, покладаючись на вміння досвідченого човняра, не мав ніяких підстав чогось боятися. Інша річ — їхати самому: все залежало від мене, і якщо станеться щось погане, ніхто не допоможе мені, ніхто не дасть доброї поради… Ледве встиг я відплисти від берега на милю, як моя подорож почала здаватися не тільки сміливою, але й необережною. Я уже був ладен повернутися.

Проте мені спало на думку, що, можливо, хто-небудь дивиться на мене з берега. А що коли якийсь хлопець з тих, хто заздрив моєму вмінню добре веслувати, — такі в нашому селі були, — бачив, як я

поплив до острівця? Він одразу ж здогадається, чому я повертаюсь, і, безсумнівно, назве мене боягузом. Отже, частково через таке припущення, а частково тому, що бажання відвідати острівець усе ще було велике, я зібрався з духом і з новими силами наліг на весла.

За півмилі від острівця я перестав гребти і обернувся, щоб подивитись на нього: він лежав просто за моєю спиною. З першого ж погляду я побачив, що острівець знаходиться над водою — якраз стояв відплив. Але чорного каміння не було видно, бо на ньому густо сиділи птахи. Здавалося, ніби на острівці відпочиває табун лебедів чи білих гусей. Але я знав, що то тільки чайки, оскільки деякі з них пролітали надо мною, інші сідали або знімалися з острівця. Навіть на такій відстані я виразно чув їхні крики. Проте чайок я міг почути й на більшій відстані, тому що вітру зовсім не було.

Тепер мені ще більше захотілось потрапити на острівець і глянути на птахів зблизька. Я збирався підпливти до них ближче і знов зупинитися, щоб помилуватись рухами цих гарних створінь, бо майже всі вони безперервно перелітали з місця на місце.

Сподіваючись, що птахи підпустять мене і я зможу добре розглядіти їх, я гріб повільно й безшумно, опускаючи у воду весла так обережно, як кішка опускає лапу на землю, коли підкрадається до горобця.

Наблизившись до острівця на відстань коло двохсот ярдів, я знову підняв весла, обернувся й переконався, що чайки поводяться спокійно. Ці птахи досить полохливі; вони добре знайомі з мисливськими рушницями і одразу ж відлітають, як тільки підійти до них на рушничний постріл. У мене рушниці не було, і вони мене не боялися. Та хоч би вона и була в мене, я все одно не вмів стріляти. Можливо, чайки не підпустили б мене близько, якби я їхав з рушницею, бо в цьому відношенні вони нагадують ворон і здалеку чудово відрізняють рушницю від держака мотики. Блиск сталевого ствола вони знають надто добре.

Я довгенько розглядав птахів. І якби мені довелося закінчити свою подорож на цьому й повернутися До берега, я вважав би, що плив сюди не марно.

На брилах каміння купчилося два види чайок — великі й маленькі. Кольором вони теж трохи відрізнялися. У одних були чорні голови і сіруваті крила, а у других, більших, колір пір'я був білий. Усі чайки мали гарний і охайний вигляд. Здавалося, що ніколи жодна порошинка бруду не торкалася їх сніжно-білого пір'я, а яскраво-червоні лапки скидались на гілочки найчистішого корала.

Тепер я бачив, що робили чайки. Одні з них розшукували їжу — дрібну рибу, крабів, креветок, рачків, черепашок та інших морських істот, викинутих останнім припливом. Деякі, таких було більше, сидячи чистили пір'я, яким, здавалось, дуже пишалися. Однак, хоч усі вони мали задоволений і щасливий вигляд, але, як і всі інші живі істоти, не були позбавлені турбот і поганих звичок. На моїх очах сталося кілька сварок і бійок — я так і не зрозумів, через що. Проте найцікавіше було спостерігати за тими чайками, які літали над морем і ловили рибу. Побачивши у воді рибинку, чайка з височини близько сотні ярдів блискавкою падала вниз і майже безшумно зникала під водою, а через мить знову злітала вгору, тримаючи в дзьобі свою здобич. Найбільш захоплююче видовище, на мій погляд, — це рухи чайки, коли вона полює на рибу. Навіть політ шуліки не такий граціозний. Несподівані повороти, раптові затримки в повітрі, коли чайка націлюється на свою жертву, блискавичне падіння, мереживо піни над водою, миттєве зникнення цієї крилатої білої блискавки, поява її над блакитною поверхнею моря — усе це просто неможливо ні з чим порівняти. Ніякий винахід людини, в якому використовується повітря, вода або вогонь, не може дати такого чарівного ефекту.

Довго сидів я в своєму човнику і милувався птахами, а потім, задоволений тим, що плив не марно, вирішив до кінця виконати свій намір і висадитись на рифі.

Гарні птахи не звертали на мене особливої уваги майже доти, поки ніс ялика не торкнувся острівця. Вони, здавалося, знали, що я не збирався заподіяти їм ніякого лиха, і довіряли мені. Принаймні рушниці вони не боялись і, знявшись у повітря, літали над моєю головою так низько, що я міг, коли б захотів, збити якогось птаха веслом.

Одна з чайок, по-моєму найбільша з табуна, весь час сиділа на бочонку сигнального стовпа. Можливо, вона тільки здалась мені найбільшою, бо сиділа нерухомо, і я міг добре розглядіти її. Але я помітив, що всі чайки знялися з рифу тільки після того, як вона з пронизливим криком, схожим на команду, злетіла вгору. Цілком імовірно, що ця чайка була ватажком або вартовим. Таке самісіньке я часто помічав у ворон, коли вони грабували городи.

Відліт птахів чомусь засмутив мене. Навіть море ніби потемнішало. Проте це зрозуміло, бо з острівця зникло його біле покривало, і тепер я бачив тільки чорне каміння. Але, мабуть, зміну в моєму настрої викликало не лише це. Були й інші причини. Знявся легенький вітрець, сонце закрила хмарка, а поверхня моря, досі гладенька й блискуча, набрала сірого відтінку, і по ній побігли хвильки.

Острівець мав тепер похмурий і негостинний вигляд. Та оскільки я вирішив дослідити його і приплив до нього саме з цією метою, то наліг на весла, і незабаром ніс мого човника зашурхотів по камінню.

Я побачив маленьку затоку, яка цілком годилася для човника. Спрямувавши туди ялик, я висадився на риф і одразу ж рушив до стовпа, на який дивився стільки років здаля і з яким прагнув познайомитися ближче.

Розділ VII

ШУКАННЯ МОРСЬКОГО ЇЖАКА

Незабаром руки мої торкнулися стовпа, і я відчув таку гордість, наче відкрив Північний полюс. Мене страшенно здивували його розміри і те, як я помилявся, дивлячись на нього з берега. Звідти стовп здавався не товщим за держак від граблів або вил, а бочонок — не більшим за велику ріпу. Тому не дивно, що я був вражений, побачивши, що стовп утричі товщий за моє стегно, а бочонок більший за мене. Не бочонок, а справжня бочка місткістю в дев'ять галонів. Вона міцно трималась на стовпі. Верхній кінець стовпа входив у дірку в бочці, яка була пофарбована в білий колір; однак я знав це й раніше, тому що дуже часто бачив з берега, як вона виблискує проти сонця. Стовп був темний, можливо, колись навіть чорний, але з часом від сонця, вітру і хвиль, що в бурхливу погоду обдавали його бризками й піною, вицвів.

Я раніше неправильно визначав висоту стовпа. З берега він здавався не вищим за середню на зріст людину, а на острівці височів надо мною, наче корабельна щогла. У висоту він мав, на мій погляд, не менше дванадцяти футів.

Площа острівця теж здивувала мене. Я гадав, що вона не перевищує тридцяти квадратних футів, а тепер переконався, що вона більша принаймні в сто разів і має близько акра. Майже вся поверхня острівця була вкрита камінням різних розмірів — від звичайної ріні до валунів завбільшки з людське тіло. Траплялися навіть ще більші брили. Це були просто уламки скель, з яких складався острівець. Усе каміння, велике й маленьке, вкривав чорний густий слиз, що скидався на смолу. Подекуди, утворюючи щось схоже на маленькі лужки, росли різні водорості. Деякі з них були мені добре знайомі, бо хвилі викидали такі водорості на берег, і я чимало попотів, носячи їх на дядьків город і угноюючи ними землю під картоплю.

Оглянувши сигнальний стовп і визначивши розміри бочки на ньому, я залишив їх, щоб побродити по острівцю. Я хотів знайти яку-побудь дивовижну черепашку чи іншу цікаву річ і взяти її додому на згадку про цю знаменну і приємну подорож.

Але прогулянка по острівцю виявилась значно складнішою, ніж я гадав. Я вже сказав, що на каміння налип шар схожої на смолу маси, яка робила його дуже слизьким, наче воно було в милі, йти по слизькому камінню виявилось надзвичайно важко. Ступивши кілька кроків, я незграбно впав і боляче забився.

Я завагався, чи йти мені далі в цьому напрямку, бо таким чином я віддалявся від затоки, де лишив ялик. Але, помітивши в кінці вузького й довгого півострова, що клинцем вибігав у море, силу-силенну черепашок, які, на мою думку, були рідкісними, я сміливо рушив уперед.

Я помітив їх ще тоді, як висадився на острівець. В деяких черепашках сиділи молюски, інші, порожні й розкриті, біліли на піску. Та все це були звичайнісінькі черепашки: голубі двостулкові, труб'янки, серцевики, гострячки. Я часто знаходив їх не тільки на березі, але й на городі, куди вони потрапляли з водоростями. Я не знайшов жодної устриці, і щиро пожалкував про це, тому що зголоднів і з радістю з'їв би їх дюжини зо дві. Зустрічались тільки маленькі краби та омари, але сирими їсти їх не можна, а зварити я не мав можливості.

Тепер, просуваючись до краєчка півострова, я шукав морського їжака. Мені вже давно хотілося роздобути цю цікаву істоту. Іноді хвилі викидали морських їжаків на берег біля нашого села, але рідко, і їх одразу ж підбирали, бо вони цінувались як прикраса для кам'яних полиць. Я "був певен, що на острівці є морські їжаки, — він лежав далеко від берега, і люди нечасто відвідували його, — і вирішив неодмінно знайти хоч одного. Просуваючись уперед, я пильно оглядав кожну щілину між великими каменями і кожну наповнену водою заглибину.

Мене не залишало відчуття, що на острівці я знайду щось незвичайне. Черепашки, які змусили мене піти в цьому напрямку, виблискували, здавалось, ще яскравіше в міру того, як я наближався до них. Та я не поспішав. Я не боявся, що черепашки втечуть від мене у воду: їх мешканці вже давно пішли з своїх хатинок, і я знав, що ці

хатинки спокійно лежатимуть, чекаючи мене. Я неквапливо йшов до черепашок, далі шукаючи морських їжаків, але нічого не знаходив. Раптом, коли я вже був на кінці острівця, у вічі мені впала чудова річ — темно-червоного кольору, кругла, мов апельсин, але значно більша… Не треба, мабуть, казати, що я знайшов, бо кожен з вас, певно, бачив панцир морського їжака.

За мить я уже тримав його в руках і милувався заокругленими формами і химерними опуклостями на спині дуже красивого панцира. Я привітав себе з тим, що мені пощастило і я повернуся додому з такою гарною річчю на згадку про цю подорож.

Якийсь час я крутив свою знахідку в руках, розглядаючи її і зазираючи в білу чистеньку кімнатку, де колись мешкав її хазяїн. Через кілька хвилин я відірвався від споглядання свого скарбу і рушив далі, подивитись на інших черепашок.

Це були дуже гарні черепашки трьох чи чотирьох незнайомих мені видів. Я напхав ними кишені, набрав повні пригорщі і обернувся, щоб іти до човна.

Та лишенько! Що я побачив! Морський їжак, черепашки — все посипалося з моїх рук, наче було з розпеченого заліза. Я сам мало не впав, приголомшений тим, що побачив. Що ж це? Човен! Човен! ДЕ МІЙ ЧОВЕН?

Розділ VIII

ЯЛИК ПОПЛИВ ЗА ВОДОЮ

Отже, причиною мого раптового здивування й розгубленості був човен. Ви спитаєте, що з ним трапилось? Потонув? Ні, не потонув, а ПОПЛИВ ЗА ВОДОЮ!

Коли я глянув на місце, де залишив ялик, його там не було. Затока між брил каміння спорожніла!

В цій події не було нічого таємничого. Я одразу ж зрозумів усе, бо побачив човна. Він повільно віддалявся від острівця. Справді, нічого таємничого. Я не подбав про те, щоб прив'язати його, навіть не витягнув кінець вірьовки на берег, і бриз, що тепер посвіжішав, вивів його із затоки, чіпляючись за борги, й погнав по воді.

Спочатку я був украй здивований, але за мить моє здивування перейшло в тривогу. Як добратись до човна? Як повернути його назад? А коли мені в цьому не пощастить, як дістатись до берега? Адже до нього щонайменше три милі! Такої відстані я не міг проплисти, наміть рятуючи своє життя, і не міг сподіватися, що хтось прийде мені на допомогу. Навряд чи хто-небудь побачить мене з берега, бо на такій відстані, як я переконався, предмети здаються зовсім маленькими: тепер я знав, якими були з берега сигнальний стовп, та й сам острівець, і яких розмірів вони виявились насправді. Величезні брили каміння виступають з води на ярд, а я вважав, що не більше, ніж на фут, коли дивився з берега. Отже, човна ніхто не побачить, і ніхто не знатиме, в якому небезпечному становищі я опинився, хіба що подивиться на острівець у підзорну трубу. Та чи можна на це розраховувати?

Такі думки тільки посилили мою тривогу: чим більше я розмірковував, тим більше переконувався, що це нещастя сталося через мою власну легковажність.

Спочатку я зовсім розгубився і не знав, що робити. Доводилось сидіти на острівці, бо іншого вибору не було, але я зміркував, що вибір, однак, є. Я ж можу кинутись у море і спробувати вплав дістатися до човна. Він був ще недалеко від острівця, не далі як за сто ярдів, але з кожною хвилиною ця відстань збільшувалась. Щоб наздогнати човна, то треба робити це зараз, негайно!

Коли ж я не наздожену ялика, то потраплю в дуже скрутне, вірніше небезпечне, становище. І я наважився спробувати. Та й що мені лишалося робити?

Я блискавично зірвав з себе куртку і жбурнув її на каміння. Потім зняв черевики й панчохи, скинув сорочку, щоб вона не зв'язувала моїх рухів, і кинувся у воду. Одразу ж біля берега було досить глибоко, і я поплив до човна по прямій лінії.

Я плив щосили, але наближався до ялика ледве помітно. Часом мені здавалось, що відстань між нами зовсім не змінюється, що човен віддаляється від мене з такою ж швидкістю, з якою я пливу до нього. Ця думка сповнювала мене досадою й тривогою. Якщо я не наздожену ялик, мені доведеться або повернутися на острівець або піти на дно: я чудово розумів, що доплисти до берега для мене так само неможливо, як переплисти Атлантичний океан. Я був уже непоганим плавцем і міг, коли треба, проплисти цілу милю, та подолати три — мені було не до снаги. Цього я не міг зробити, навіть рятуючи своє життя. До того ж човен зносило не в бік берега, а до виходу з бухти, і в разі невдачі мені треба було б проплисти десять миль.

Я почав вагатися, чи варт переслідувати човен, і подумав, чи не краще повернутись на острівець, поки остаточно не вибився з сил, але тут я несподівано помітив, що ялик трохи змінив свій курс і поплив убік. Це трапилось завдяки раптовому пориву вітру. Човен наблизився до мене, і я вирішив зробити ще одну спробу дістатися до нього.

Мені пощастило, і через кілька хвилин я радісно вхопився за борт. Це дало мені можливість трохи відпочити після тривалого плавання.

Віддихавшись, я спробував влізти в човен, але, на мій жах, маленьке суденце не витримало моєї ваги і перекинулось догори дном, мов ночви, а я опинився під водою. Виринувши на поверхню і знов учепившись за ялик, я виліз на днище, щоб сісти верхи на кіль, але мене знову спіткала

невдача, бо, втративши рівновагу, я так його нахилив, що він перекинувся ще раз і став нормально. Та зазирнувши в човен, я побачив, що в ньому повнісінько води. Під її вагою він став остійніший, і я зміг легко влізти в нього. Не минуло й секунди, як я помітив, що човен почав тонути. До цього спричинилося саме те, що я вліз в нього. Я збагнув, що коли не вискочити з човна, то він швидко піде на дно. Якби я не розгубився і вчасно стрибнув у море, човен залишився б на поверхні. Але мене вже опанував страх, я розгубився й нерухомо стояв у човні по коліна в воді. Я хотів був вичерпати з нього воду, але каструля зникла, так само як і весла. Каструля, мабуть, потонула, коли човен перекинувся в перший раз, весла плавали віддалік.

У відчаї я заходився виливати воду пригорщами, та не встиг зробити й кількох рухів, як відчув, що човен тоне. Наступної миті він зник у воді просто під моїми йогами, а мені довелося вистрибнути і щосили попрацювати руками й ногами, щоб не затягло у вир.

Відпливши трохи вбік, я глянув на місце загибелі човна. Я розумій, що більше ніколи не побачу його. Лишилися одне, дістатися назад до рифу.

Розділ IX

СИГНАЛЬНИЙ СТОВП

Мені вдалось добратися до острівця, але тільки після великих зусиль. Розтинаючи грудьми воду, я відчував, що пливу проти течії — це починався приплив. Саме він і вітер погнали у море човен. Я досяг острівця, але більше не міг проплисти жодного фута. Змах руки, після якого я опинився біля самісінького берега, міг би бути моїм останнім зусиллям, якби довелося проплисти ще хоч кілька дюймів, тому що я вкрай стомився. Вилізши на берег, я кілька хвилин лежав нерухомо біля води і важко відсапувався.

Але так тривало недовго: не можна було марнувати час. Добре усвідомлюючи це, я встав і обдивився, сподіваючись, що знайду якийсь вихід.

Не знаю, чому, але я глянув спочатку в той бік, звідки недавно приплив. Зробив я це несвідомо, бо, можливо, в глибині душі сподівався, що човен випливе на поверхню, хоча й думати про це було смішно. На морі не було нічого, тільки далеко-далеко плавали весла. Але тепер вони не могли згодитися, і я нітрохи не пошкодував би, якби вони потонули разом з човном.

Потім я глянув на берег, але й там не побачив нічого, крім вузької смуги землі, на якій стояло село. Людей на березі я не міг побачити, і навіть обриси будинків ледве вгадувались, бо, наче для того, щоб погіршити мій і так поганий настрій та збільшити небезпеку, небо почало затягуватися хмарами і повіяв свіжий бриз. По морю побігли такі високі хвилі, що закривали від мене берег. Але й у гарну погоду побачити на березі людську постать було неможливо: острівець лежав від найближчої околиці села на відстані не менше трьох миль.

Кликати на допомогу не було ніякої рації. Мене не почули б навіть у безвітряний день. Чудово розуміючи це, я й не пробував кричати.

На морі я не бачив жодного корабля: ні шлюпа, ні шхуни, ні брига; в бухті не плавало ні одного човна. Була неділя, і всі судна знаходились на своїх стоянках. З цієї ж причини рибальські човни не вийшли в море, а човни для прогулянок вирушили до знаменитого маяка, що стояв біля виходу з бухти. Гаррі Блю теж, мабуть, поплив туди.

На північ, на південь, схід і захід море було пустельним. Жодне вітрило не біліло на видноколі. Навкруги розляглась водяна рівнина, і я почував себе так, наче мене поховали живцем.

Я й досі пам'ятаю жахливе почуття самотності, що охопило мене. Пригадую, що я впав на каміння й заплакав.

Потім повернулися чайки. Вони, здавалось, гнівались на мене за те, що я прогнав їх з місця, де вони відпочивали й годувались. Літаючи майже над моєю головою величезним табуном, птахи пронизливо кричали, ніби хотіли оглушити мене. Іноді яка-небудь з них кидалася з диким криком униз, мало не зачіпала мене крилом за голову і знов, пронизливо скрикнувши, злинала вгору. Я навіть почав боятися, що ці скажені птахи нападуть на мене. Але тепер я розумію, що робили вони це просто з цікавості.

Я довго думав, що мені робити, але так нічого й не придумав. Лишалося одне — сидіти чи лежати, (це вже на мій розсуд) і чекати, що хтось випадково прийде на допомогу. Іншого виходу не було. Сам я не міг покинути острівець і тому мусив зоставатись на ньому, поки хтось не приїде до мене.

Але коли це буде? Адже тільки випадково хто-небудь подивиться з берега на риф, та й однаково без підзорної труби не побачать мене. А підзорні труби мали тільки двоє човнярів, — це я знав, — і один з них був Гаррі Блю. Користувались зони цими трубами далеко не щодня. І десять шансів проти одного, що вони подивляться на риф. Нащо їм дивитися в цьому напрямку? Човни рідко плавають біля острівця, а кораблі, входячи в бухту, завжди якнайдалі обминають небезпечний риф. Отже, надія, що мене помітять з берега неозброєним оком або в підзорну трубу, була дуже сумнівною. Ще сумнівнішою була надія на те, що якийсь човен чи судно пропливатиме на такій відставі від острівця, щоб люди на ньому почули мої крики.

Сповнений таких похмурих роздумів, я сів на камінь і почав чекати дальших подій.

Мені й на думку не спадало, що на острівці можна померти з голоду. Я навіть не гадав, що є така небезпека. Але саме так і могло статись, якби не одна обставина, яку я добре усвідомлював: Гаррі Блю побачить, що ялик зник, і почне шукати мене.

Звичайно, він не помітить цього доти, поки не стемніє, бо навряд чи повернеться з своїми пасажирами раніше. Ввечері він, певно, приїде додому і, побачивши, що ялика немає на місці, подумає, безсумнівно, що я його взяв, бо тільки мені з усіх хлопців, і взагалі з жителів села, дозволялось робити це. Помітивши, що навіть надвечір ялик не повернувся, Гаррі Блю піде, напевне, до мого дядька. Тоді почнеться тривога і кинуться мене шукати. Закінчиться це кінець кінцем тим, що мене знайдуть.

Казати правду, мене не так непокоїла думка про небезпеку, що загрожувала мені, як страх за ту шкоду, що я наробив. Як тепер глянути у вічі Гаррі Блю? Як відшкодувати збиток? Ось про що я думав. Справа серйозна — своїх грошей у мене немає, а дядько не захоче платити за ялик. А заплатити треба неодмінно, — тільки ж як це зробити? От якби дядько дозволив мені відробити цей борг, розмірковував я, тоді б я зміг розрахуватися з Гаррі. Я працював би цілими тижнями, поки не окупиться вартість човна, аби тільки у Гаррі знайшлась для мене робота.

Я сидів, підраховував, скільки коштував ялик, як швидко мені пощастить сплатити борг, і вважав це своєю головною турботою. Мені й на думку не спадало, що моє життя в небезпеці. Правда, я знав, що попереду в мене голодна й холодна ніч, знав також, що промокну до рубця, тому що приплив цілком затопить каміння рифу і мені доведеться всю ніч стояти у воді.

До речі, яка буде глибина? Чи дійде вода мені до колін?

Я подивився навколо, щоб побачити, як високо піднімається вода. Я знав, що приплив цілком затоплює риф, бо часто сам спостерігав це. Але мені, як і багатьом прибережним жителям, здавалося, що вода вкриває каміння рифу тільки на кілька дюймів.

Спочатку я не міг знайти нічого, що вказувало б на рівень води під час припливу, але нарешті мій погляд натрапив на сигнальний стовп. Так, на ньому була позначка — лінія навколо стовпа, наведена білою фарбою. Уявіть, як я був приголомшений, який відчув жах, коли пересвідчився, що вода затоплює риф на цілих шість футів!

Мало не втрачаючи розуму, я підбіг до стовпа, притиснувся до нього й глянув угору. Леле! Очі не обманули мене: лінія проходила значно вище моєї голови. Я ледве міг дотягтися до неї кінчиками пальців.

Кров похолола у мене в жилах, коли я зрозумів, що мені загрожує: поки надійде допомога, риф зникне під водою. Хвилі змиють мене з каміння, і я зникну в морській безодні.

Розділ X

Я ПРОБУЮ ВИЛІЗТИ НА СТОВП

Тепер я переконався, що моє життя в небезпеці — вірніше, що мені загрожує неминуча смерть. Я й спочатку не дуже вірив, що мене врятують цього ж таки дня, а зараз тим більше. Приплив незабаром почнеться і швидко досягне найвищого рівня. І це буде кінець. Навіть коли мене кинуться шукати до того, як настане ніч, — а це, як я казав, було дуже сумнівним, — все одно буде пізно. Приплив не чекатиме.

Почуття жаху й відчаю наче паралізувало мене. Якийсь час я ні про що не міг думати і нічого не помічав навколо себе. Тільки оглядав пустинну поверхню моря, повертаючись з боку в бік, і безпорадно дивився на хвилі. Не видно було жодного вітрила, жодного човна, ніщо

не порушувало жахливої одноманітності морського простору, тільки білі крила чайок розтинали повітря. Птахи вже не дратували мене своїми пронизливими криками, хоч вони раз у раз повертались і пролітали дуже низько надо мною. Вони ніби цікавились, що я тут роблю і чому не залишаю цього місця.

Раптом промінь надії вимів мене з безмежного відчаю. На очі мені знов потрапив сигнальний стовп, що так недавно був причиною мого переляку, але тепер його вигляд справив зовсім протилежне враження: сяйнула думка, що він врятує мене.

Не треба, певно, пояснювати, що я вирішив вилізти на його верхівку і перечекати там приплив. Я знав, що навіть під час найбільшого припливу вода не затоплює й половини стовпа. Там я буду в безпеці.

Мені лишалось тільки вилізти на стовп, а це здавалось простим ділом. По деревах я лазив добре і, звичайно, гадав, що дістанусь до вершечка стовпа.

Це відкриття знов засвітило в моїй душі вогник надії на порятунок. Адже вилізти на стовп так легко! Правда, мені доведеться скрутно вночі, зате я не потону. Уникну небезпеки і ще посміюся з неї.

Підбадьорений цією впевненістю, я знов підійшов до стовпа, щоб вилізти на нього. Я збирався тільки спробувати, бо до припливу в мене лишалось досить часу. Мені просто хотілось переконатися, що в потрібну хвилину я зможу зробити це.

Проте виявилось, що ця справа складніша, ніж я гадав. Особливо важко було подолати перші шість футів, тому що нижню частину стовпа вкривав чорний слиз, такий самий, як і на камінні. Я мимоволі згадав навмисне вимащені салом стовпи, які ставили у нашому селі для святкових розваг.

Кілька разів я зривався вниз, поки не виліз вище позначки. Подолати верхню частину стовпа виявилось легше, і незабаром я опинився вгорі.

Я простягнув руку, щоб ухопитися за верхній край бочки, і вже поздоровляв себе за свою винахідливість, як тут моя радість вмить потьмарилась, і я знову впав у відчай.

Мої руки були надто короткі і не досягали до верхнього краю бочки. Я міг дотягтися тільки до середини, туди, де вона найтовща, але не міг ні учепитись за неї, ні утриматись там, куди виліз. Через кілька хвилин сили зрадили мене, і я змушений був сповзти вниз до підніжжя стовпа.

Я зробив ще одну спробу, але безуспішно, потім ще і те ж саме. Вилізти на бочку мені не щастило. Як я не силкувався, обхоплюючи її руками і напружуючи м'язи ніг, та вилізти вище того місця, де починалася бочка, мені не вдавалось. А втриматись там було неможливо, бо я не знаходив опори і щоразу сповзав на каміння.

Моя тривога тільки посилилась, коли я зробив це відкриття, та цього разу я відігнав від себе розпач. Можливо, що перед близькою небезпекою мій мозок почав працювати краще, і думки стали яснішими. Принаймні я зберіг самовладання і замислився над тим, до чого б мені ще вдатися.

Якби в мене був ніж, я зміг би зробити на стовпі зарубки і, спираючись на них ногами, вилізти вище. Та ножа в мене не було, і робити зарубки я не міг, хіба що вигризати їх зубами. Становище ставало вкрай скрутним.

Раптом мене осяйнула думка, і я аж полегшено зітхнув. А чом би не наносити каміння, не навалити його навколо стовпа так, щоб воно було вище позначки, і не стати на нього? Так і слід зробити! Кілька великих каменів, як я помітив, уже лежали в потрібному місці, їх, очевидно,

поклали для того, щоб стовп стояв міцніше. Треба тільки принести ще каменів, збудувати керн, тобто щось схоже на піраміду, і вилізти нагору.

В захваті від цього нового плану порятунку, я одразу ж, не барячись ані хвилини, взявся до діла. Каміння на рифі валялось хоч греблю гати, і я сподівався, що за кілька хвилин наношу стільки, скільки треба для піраміди. Але, попрацювавши трохи, збагнув, що робота забере в мене більше часу, ніж я гадав. Камені були слизькі, і це дуже уповільнювало роботу. Одні з них виявлялись надто важкими для мене, інші так міцно вгрузли в пісок, що я не міг їх витягти.

Незважаючи на ці перешкоди, я працював без упину, знаючи, що зможу побудувати такий керн, який мені потрібний. Аби тільки вистачило часу! Я дуже боявся, що не встигну.

Приплив починався. Повільно й неухильно вода затопляла риф, і я це бачив!

Я часто падав на гостре каміння, до крові обдираючи коліна. Але не зважав на біль і втому. Мені загрожувала більша небезпека — втратити життя. І мене не треба було підганяти якнайшвидше зробити насип навколо стовпа.

Перше, ніж приплив затопив риф, мені вдалось навалити полику купу каміння. Та я знав, що цього недосить. Треба було підняти керн ще на два фути, щоб він зрівнявся з позначкою на стовпі. І я продовжував уперто працювати, не зупиняючись навіть для того, щоб перевести дух. Робота ставала дедалі важчою. Я вже позносив усе каміння, що лежало поблизу стовпа, і мусив ходити за новим чимраз далі. Кілька разів я впав, руки й ноги вкрилися великими саднами й глибокими подряпинами, і це ще більше заважало працювати. Камені доводилось вкочувати на висоту мого росту, а це було дуже важко, і кожний камінь забирав кілька хвилин. Іноді великі камені скочувалися вниз, загрожуючи розтрощити мені ноги.

Нарешті, попрацювавши години дві або навіть більше і зовсім знесилівши, я був змушений припинити роботу. І не тому, що закінчив керн. Зовсім ні. Роботу перервав приплив! Підкравшись до каміння, він одразу кинувся на нього. Так не буває на березі, де приплив наступає поступово, хвиля за хвилею. Тут, на рифі, вода піднялась врівні з ним і ніби проковтнула його.

Я не переставав носити каміння доти, поки не затопило найбільших брил. Пересуваючись по коліна в воді, я нахилявся, іноді навіть занурювався у воду мало не з головою, діставав каміння й носив його до стовпа. Я працював, а піна била мені в обличчя, і хвилі часом накривали мене, загрожуючи втопити. Та я працював далі, поки глибина й хвилі не стали такими, що я не міг уже триматись на ногах. Ледве просуваючись у глибокій воді, я приніс до стовпа останній камінь, поклав його на вищій точці свого укріплення і міцно обняв правою рукою сигнальний стовп. Я стояв і з завмиранням серця дивився, як прибуває море.

Розділ XI

ПРИПЛИВ

Не скажу, що я цілком спокійно чекав припливу. Зовсім навпаки — я тремтів від страху, боячись, що моя споруда не витримає його. Якби в мене було більше часу, я зробив би керн вищим, міцнішим і почував би себе спокійніше. Я не сумнівався, що сигнальний стовп витримає натиск хвиль, бо за багато років він пережив чимало бур. У мене було побоювання тільки за керн, за його висоту й міцність. До позначки на стовпі він не доставав на цілий фут. Отже, я мав стояти на фут у воді, та в такому скрутному становищі не це турбувало мене і викликало в уяві жахливі картини. Мені ставало страшно зовсім від іншої думки: чи можна вірити позначці на стовпі? Я знав, що біла риса показує найвищий рівень припливу, коли море спокійне, зовсім спокійне. Але зараз море не було спокійним. Досить свіжий вітер розганяв хвилі заввишки не менше фута, можливо, навіть двох. Якщо так, то моє тіло на дві третини або на

три чверті опиниться у воді, не кажучи про пінясті гребені, що обдаватимуть мене з головою.

Та це ще півбіди. А що коли вітер посилиться або почнеться буря? Ні, навіть не буря, а невеличкий шторм. Тоді керн мені не допоможе. Адже я часто бачив, що пів час бур біла піна аж кипить на місці рифу і злітає високо над вершечком стовпа.

"Якщо почнеться буря, я згину!" Така думка раз у раз непокоїла мене.

Правда, деякі обставини дозволяли мені сподіватись на краще. Був чудовий місяць травень, ранок видався гарний. В інші місяці шторми бувають частіше, але трапляються вони й у травні. На суходолі може стояти гарна погода, а на морі в цей час лютують бурі і гинуть кораблі. Хай навіть і не ураган — звичайні хвилі все одно потоплять мене біля стовпа або змиють з насипу.

Турбувало мене й інше — каміння в керні лежало нещільно. Я й не намагався зробити його по-справжньому: я не мав часу, а просто навалював камені один на один, як прийдеться. Коли ж я став на них, то відразу відчув, що це дуже неміцна підпора. А що, як вони не витримають натиску припливної течії або ударів хвиль? Якщо такс станеться, якщо керн розвалиться, всі мої зусилля пропадуть марно, і я загину!

Не дивно, що моя тривога дедалі посилювалася і я, думаючи про таку жахливу можливість, не переставав пильно оглядати поверхню моря — тільки для того, щоб ще більше занепасти духом.

Довгий час я стояв майже нерухомо, міцно обнімаючи стовп і притиснувшись до нього, як до найдорожчого друга. І справді, тоді це був мій єдиний друг: коли б не він, я не зробив би керна. Навіть якби в

цьому мені й пощастило, то однаково без стовпа каміння відразу б розмило, і я не зміг би стояти на ньому.

Я застиг біля стовпа і майже не ворушився. Боявся навіть переступити з ноги на ногу, щоб каміння не розкотилось на всі боки. Адже я чудово усвідомлював, що зібрати його і скласти на купу вдруге буде неможливо: час для цього минув. Глибина води навколо стовпа вже перевищила мій зріст, і тепер я міг би тільки плавати.

Весь час я оглядав море, не повертаючи тулуба, а лише крутячи головою. Я дивився попереду себе, назад, по боках і не менше як п'ятдесят разів переконався, що море пустинне. Іноді я відривав погляд від морського простору і стежив за тим, як піднімається приплив і як до рифу мчать і розбиваються об нього великі хвилі, ніби повернувшись з далеких мандрів. Вони здавалися розлюченими і наче загрожували помститись мені за те, що я з'явився до них. Чого тут треба мені, звичайному смертному, в їхньому власному притулку, в місці, призначеному для їх суворих ігор? Я навіть уявляв, що вони говорять до мене. Від споглядання їх нестримного бігу в мене запаморочилась голова і виникло таке відчуття, ніби я відірвався од стовпа і поринув у темну безодню води.

Хвилі здіймалися все вище й вище. Ось вони вже залили вершину керна, вкрили мої ступні, піднімаються ще, ще, ось вони лижуть мої коліна… Коли ж вони зупиняться? Коли кінчиться приплив?

Це лише початок! Вода повзе вище, вище! Я вже стою по пояс у солоному потоці, а піна лютує навколо, кидається мені в обличчя, падає на плечі, лізе в рот, в очі, у вуха — я захлинаюсь, я тону! О господи!

Вода досягла найвищого рівня і залила мене мало не з головою. Я шалено і вперто опирався їй, борючись за життя, і міцно притискався до сигнального стовпа. Довго, страшенно довго тривало це, і якби

становище не змінилось, я міг би продержатись на своєму місці до ранку. Але зміна прийшла і принесла мені ще більшу небезпеку.

Настала ніч! Це був ніби сигнал знищити мене. Вітер, дедалі посилюючись, почав переходити в бурю. З хмар, що купчились у небі ще в сутінках, загрожуючи дощем, ринули потоки води — вітер приніс дощ. Хвилі більшали, я помічав це, і ось вони кілька разів перекотились через мене. Їх удари були такими дужими, що я ледве втримався біля стовпа.

Страх здавив мені серце. Якщо хвилі стануть ще хоч трошки більші, я не зможу чинити їм опору. Та й навіть без цього було сумнівно, чи вистачить у мене сил дочекатись кінця припливу.

Остання велика хвиля трохи зрушила мене з місця, і я був змушений шукати нового положення тіла, щоб знову міцно стати на керн. Для цього я трохи підтягнувся на руках, намацуючи ногами найвищу і надійнішу точку на своїй споруді, але в ту мить вдарила нова величезна хвиля, зірвала з каміння мої ноги і відкинула їх убік. Чіпляючись руками за стовп, я на кілька секунд повис горизонтально, поки хвиля не пробігла далі. Тоді я знов спробував стати на керн і вже торкнувся ногами каміння. Саме торкнувся, бо як тільки я трохи сперся на нього, воно почало розповзатися підо мною. Я не мав більше сил висіти на стовпі, тіло моє ковзнуло вниз, і слідом за камінням я пішов на дно.

Розділ XII

Я ТРИМАЮСЬ ЗА СТОВП

На щастя, я умів плавати, і досить непогано, а в той час ніщо інше не згидилося б мені краще. Пірнати я теж трохи навчився. Коли б не це, мені довелося б погано, тому що я опинився глибоко, аж на дні, серед бридкого чорного каміння.

Я там був недовго і одразу, мов качка, виринув на поверхню. Тримаючись на хвилях, я озирався на всі боки, щоб знайти сигнальний стовп. Та побачити його було важко, бо піна заліплювала мені очі. Наче собака-водолаз, я крутився на хвилях, не знаючи, куди дивитися, і не міг знайти стовпа. Вода засліпила і приголомшила мене, і я ніяк не міг зрозуміти, де він подівся.

Нарешті я помітив його. Він був не так близько від мене, як я гадав — на відстані багатьох ярдів, мабуть, не менш як двадцяти! До цього спричинилися вітер і приплив. Якби я знаходився у воді ще десять хвилин, вони б однесли мене так далеко, що я не зміг би дістатись назад до стовпа.

Як тільки я побачив стовп, то одразу ж поплив до нього, хоч і не усвідомлював, що робитиму, коли дістанусь туди. Мене гнав інстинкт, мені здавалося, що біля нього я знайду порятунок. Я діяв так, як діють усі потопаючі — хапався за соломинку. Не можу похвалитися, що я зберіг самовладання. Це було б неправдою, і ніхто б мені не повірив. Навпаки, я був такий переляканий, що майже нічого не тямив, проте плив до стовпа. Моїми вчинками керував не просто інстинкт, а щось більше, бо водночас я усвідомлював, що, дістався до стовпа, не позбудусь небезпеки. Я знав, що зможу доплисти, вірив у свої сили і вміння плавати, але думка про те, що я не знайду там ніякої допомоги, весь час сповнювала мене страхом.

Звичайно, я міг видряпатися на стовп, аж до бочки, але не далі. Вилізти на неї я не міг навіть під загрозою смерті. Якби тільки це було можливо, я давно б сидів у бочці, оскільки був певний, що дев'ятигалонна бочка дасть мені добрячий притулок, де я зміг би перечекати шторм. Та я вже пробував залізти на неї раніше і тільки переконався, що це мені не під силу. А я хотів залізти з неї ще й з інших міркувань. Якби я виліз до ночі, мене б, можливо, помітили з берега, і пригода могла закінчитись без особливих неприємностей. Мені навіть чомусь здавалося, що коли я в перший раз дерся на стовп, мене, побачили. Пізніше це підтвердилось — мене справді побачили, і не один

чоловік, а кілька, що гуляли по березі. Але, нічого не знаючи, вони вирішили, що я один з хлопців, які, порушивши святість неділі, втекли на риф задля власної розваги, і перестали звертати на мене увагу.

Ви знаєте, що тоді мені не пощастило вилізти на бочку і що я швидко стомився. До того ж, як тільки мені спало на думку наносити навколо стовпа купу каміння, я не барився ні хвилини..

Це не спадало мені на думку, поки я силкувався дістатися до стовпа. Однак про деякі речі я подумав, зокрема про те, що на бочку вилізти неможливо. Я не знав, що робитиму, коли допливу до стовпа. Спробую триматись за нього, як і перше, але хіба надовго вистачить у мене сил? Це питання я розв'язав не зразу.

Нарешті, після тривалої боротьби з хвилями, вітром і навіть дощем я обняв стовп, як давнього друга. Якби не цей милий стовп, я давно лежав би на дні моря.

Дістався до стовпа і міцно обхопивши його, я відчув себе так, ніби врятувався. Лежати на воді, тримаючись за нього, було неважко, хоч, звичайно, руки стомлювалися.

Якби море було зовсім спокійне, я міг би довго плавати біля стовпа, як прив'язаний човен, мабуть, аж до кінця припливу, та більше нічого мені й не хотілось. Але море було неспокійне, і це міняло справу. Правда, як тільки я доплив до стовпа, море на кілька хвилин угамувалось, і хвилі стали меншими. Я скористався з цієї щасливої обставини, щоб відпочити й віддихатись.

Це був короткий перепочинок. Знов знявся вітер, полив дощ і побігли великі хвилі, більші, ніж раніше. Спочатку мене підкинуло вгору, майже до бочки, і одразу ж потягло вниз, до каміння, потім закрутило навколо стовпа. Я виробляв такі вправи, що мені позаздрив би будь-який акробат.

Перший натиск хвиль я витримав мужньо. Знав, що борюсь за своє життя і що боротися необхідно. Та радіти не було підстав. Я відчував, що море ось-ось проковтне мене, і найгірші передчуття бентежили мою душу. Найважче було попереду. Я знав: ще кілька таких двобоїв з морем — і хвилі відірвуть мене від стовпа.

Що мені зробити, щоб утриматись на місці? Ось над чим я сушив собі голову в перервах між величезними хвилями. Якби в мене була вірьовка, я прив'язався б. Але вірьовка була для мене така ж недосяжна, як човен або зручне крісло біля дядькового каміна. Отже, думати про неї — тільки марно витрачати час. Та саме цієї миті ніби добрий дух підказав мені вихід: якщо немає вірьовки, треба замінити її чимсь іншим!

Вам хочеться дізнатися, що я придумав? Зараз почуєте.

На мені була простора куртка з рубчастого плису. Коли я був хлопчиком, такий одяг носили діти простих людей. Поки не померла мати, я одягав цю куртку тільки в будень, а тепер не розлучався з нею і в свята. Не будемо применшувати цінності цієї куртки. Пізніше я носив гарний одяг з найкращого й найтоншого сукна, яке тільки могли виробити ткацькі верстати Західної Англії, але та плисова куртка дорожча для мене за всі мої вбрання. Здається, можна сказати, що я завдячую їй життям.

Так от, на куртці був ряд ґудзиків — не теперішніх крихких з рогу або кістки, ні. Це були надійні добрячі металеві ґудзики завбільшки з шилінг і з міцними залізними "вічками" посередині. Мені пощастило, що ґудзики були саме такі.

Куртка була на мені, і в цьому доля теж подбала про мене, тому що її могло й не бути. Я зняв її, коли кинувся наздоганяти човна, а разом з нею і штани, але, повернувшись на риф, натягнув на себе одне н друге, бо раптом повіяв холодний вітер. Усе це, як ви побачите, вийшло дуже до речі.

Нащо мені знадобилась куртка? Щоб роздерти її на стрічки і прив'язатись до стовпа? Зовсім ні. Це, звичайно, можна було б зробити, хоч і з великими труднощами. Адже хвилі кидали мене в різні боки, і в'язати вузли я міг би тільки однією рукою. Навіть зняти її було важко, бо мокрий плис наче прилип до моєї шкіри. Та я й не збирався знімати куртку. Мій задум був значно кращий — я розстебнув куртку, широко відгорнув поли, притиснувся грудьми до стовпа і знов застебнув усі ґудзики.

На щастя, куртка виявилась досить великою. Мій дядько зробив мені неоціненну послугу, змусивши носити цю стару й некрасиву плисову куртку, в яку міг би влізти ще один такий хлопець, як я. Ніде правди діти, я сердився на дядька, коли він казав, що в неділю й ця куртка для мене гарна.

Добре застебнувшись, я дістав можливість трохи відпочити й подумати. Це була перша нагода відтоді, як вода торкнулася моїх ніг на купі каміння.

Тепер я не боявся, що мене одірве від стовпа. Хвилі могли змити мене тільки разом з ним. Я зробився такою самою складовою частиною стовпа, як бочка на його вершечку, навіть більше, бо корабельний канат не прив'язав би мене до нього міцніше, ніж поли моєї плисової куртки.

Якби мене могло врятувати те, що я міцно тримався на стовпі, то можна було б вважати, що небезпека минула. Та ні, до цього було ще далеко! Через якийсь час я зрозумів, що моє становище покращало ненабагато. Величезний бурун прокотився над рифом і накрив мене з головою. Я навіть почав думати, що влаштувався гірше, ніж раніше, бо пристебнувся до стовпа так щільно, що не міг вилізти по ньому вище, коли насувалась хвиля. Коли хвиля відхлинула, я був ще на стовпі, та що з цього? Від таких частих купань я швидко знесилію, сповзу донизу і все одно потону, хоч тоді й можна буде сказати, що коли я вмер не з прапором, то "з древком у руках".

Розділ XIII

ПІДВІШЕНИЙ ДО СТОВПА

Однак я не втратив самовладання і знов почав думати, яким чином зробити так, щоб хвилі не перекочувались через мене. Звичайно, я міг піднятися вище, не розстібаючи ні одного ґудзика. Але як мені втриматись там? Адже я знову сповзу вниз. От коли б там була яка-небудь зарубка, сучок, цвях! Або коли б у мене був ніж, щоб зробити надріз на стовпі! Проте сучок, зарубка, цвях, ніж, надріз — про це я міг тільки мріяти!

Та ні, я помилився, явно помилився! Я згадав, що стовп угорі тонкий і що вершечок ніби стесаний і загострений, а на вістря надіто бочку, вірніше, верхній кінець стовпа входить в дірку на дні бочки.

Я також пригадав, який вигляд має тонка частина стовпа: там навколо нього є виступ, так званий "комір". Чи можна буде зачепити за той виступ куртку, щоб вона не сповзала вниз? Пощастить мені в цьому чи ні, але спробувати треба. Іншого виходу в мене не було.

Перш ніж нова хвиля накрила мене, я "атакував" верхівку стовпа і спробував зачепитись за виступ. Нічого не вийшло — я з'їхав униз, де на мене чекали знайомі прикрості —люті хвилі, що накривали з головою.

Все лихо було в тому, що я не міг як слід звести комір куртки, тому що заважала голова.

Я знов поліз угору. Як тільки хвиля схлинула, в мене виникла нова надія: я ж можу зачепитися біля бочки не курткою, а чимось іншим!

Але чим? Це я теж придумав. Ви зараз довідаєтесь, що саме. На плечах у мене були шлейки, і, на щастя, добрячі. Не якісь там полотняні, а два міцних ремені з оленячої шкіри. На них я й вирішив повиснути.

Я не гаяв часу. Сидіти внизу було не дуже приємно, і я знову рушив у подорож до бочки. Куртка допомогла мені. Відкинувшись усім тілом назад і міцно обхопивши стовп ногами, я дістав можливість держатися на ньому довше.

Таким чином, руки в мене були вільні, і я зняв шлейки. Діяв я надзвичайно обережно, незважаючи на незручну позу, і страшенно боявся впустити їх, коли зв'язував обидва ремені докупи. Вузол я зробив якомога міцніший, намагаючись при цьому не дуже вкорочувати шлейки, бо кожний їх дюйм був для мене дорогоцінний.

Після цього я зробив на одному з кінців зашморг, накинув шлейки на стовп, просунув їх вгору, поки вони не опинились вище виступу, і затягнув зашморг. Лишалось тільки пропустити другий кінець шлейок під застебнуту на всі ґудзики куртку і ще раз зав'язати їх. Усе це я зробив досить швидко і, відкинувшись назад, навалився усім тілом на шлейки. Я навіть підібгав ноги і кілька секунд висів, наче повішений. Якби тієї миті якийсь штурман побачив мене у нічний бінокль, він безперечно, подумав би, що я самогубець або що хтось вчинив жахливий злочин.

Я вкрай знесилів, наковтався води і навіть не усвідомлював усього комізму свого становища. Але тепер я міг сміятися, бо всяка небезпека минула. Я врятувався від смерті. Це було все одно, що побачити Гаррі Блю з човном за десять ярдів від себе. Хай скаженіє буря і ллє дощ, хай свище вітер і лютують навколо мене пінясті гребені хвиль! Ніщо тепер не одірве мене від стовпа!

Правда, я влаштувався не дуже зручно, але тепер, коли небезпека була позаду, я почав думати, як умоститися краще. Найскрутніше доводилося ногам: вони раз у раз зривалися, і я повисав на шлейках.

Це було неприємно і навіть небезпечно, до того ж дратувало мене. Та і з цього становища, як з усякого іншого, мав бути вихід. І справді, я

швидко знайшов його. Розірвавши знизу до колін колоші своїх штанів, — вони були з тієї ж цупкої тканини, що й куртка, — я скрутив їх джгутом, обмотав навколо стовпа і міцно зав'язав. Це забезпечило відпочинок ногам. Таким чином, напівсидячи, напіввисячи, я провів решту ночі.

Якщо я скажу, що в свій час почався відплив і риф знов оголився, ви, мабуть, подумаєте, що я негайно відв'язався від стовпа і спустився вниз. Але ні, я не зробив цього, бо більше не довіряв рифу.

Мені було незручно, але я терпів це, боячись, щоб не довелося починати всього з початку. До того ж я знав, що на стовпі мене швидше помітять, коли розвидниться, і пошлють допомогу.

І мені послали допомогу, вірніше вона прийшла сама. Не встигла Аврора позолотити небосхил, як я побачив човна, що з усією можливою швидкістю плив до острівця. Коли він наблизився, я побачив те, що й сподівався побачити: за веслами сидів Гаррі Блю!

Не буду розповідати вам, як повівся Гаррі, вистрибнувши на риф, як він сміявся, кричав і розмахував веслом, як обережно і з якою радістю він зняв мене з стовпа у човен. Коли ж я розказав йому все від початку до кінця і повідомив, за яких обставин його ялик потонув, він не розсердився на мене, а тільки розсміявся і сказав, що могло бути й гірше. І від того дня він ні єдиним словом не дорікнув мені, що я втопив його ялик.

Розділ XIV

ЗАВТРА — В ПЕРУ!

Вкрай небезпечна пригода на острівці не змінила моєї поведінки, і я не перестав любити море. Здається, я ще більше полюбив його саме за ті переживання, яких зазнав під час небезпеки.

У мене було непереможне бажання переплисти океан і побачити далекі краї. Я щоразу думав про це, коли дивився на бухту. Помітивши на обрії вітрила, я думав, якими щасливими мають бути люди, що плавають на тих кораблях. Я радо помінявся б місцями з останнім матросом на кораблі.

Можливо, море не так вабило б мене, якби моє життя склалося краще, якби були живі мій добрий батько і ласкава мати. Але мій суворий старий дядько зовсім не піклувався про мене. Не маючи рідної домівки, не маючи батьків, любов до яких тримала б мене на березі, я ще дужче хотів поплисти за океан. Ферма зовсім не приваблювала мене, а нудна робота тільки збільшувала бажання вирушити за море, побачити чудесні країни, про які я читав у книжках стільки цікавого і про які матроси, колишні рибалки з нашого села, розповідали ще більш дивовижні речі. Вони розказували про левів, тигрів, слонів, крокодилів, мавп завбільшки з людину, змій, довжелезних, як корабельні канати. Кінець кінцем розповіді про хвилюючі пригоди, що випали на їх долю в країнах цих чудесних істот, сповнили мене всепоглинаючим бажанням побачити на власні очі всіх цих рідкісних тварин і взяти участь в полюванні на них, як це робили матроси, що приїздили звідти. Коротко кажучи, мені остогидло нудне одноманітне життя у нас дома, яке, за моїми уявленнями, було властиве тільки нашій країні, тому що, коли вірити словам заїжджих моряків, в усіх інших країнах можна було зазнати безліч хвилюючих пригод, побачити силу-силенну диких звірів і різних чудес.

Пам'ятаю одного молодого хлопця, який проїхався всього-на-всього на острів Мен і повернувся з такими розповідями про свої подвиги серед чорношкірих і удавів, що я аж мучився від заздрощів до людини, яка пережила стільки неймовірних пригод. Я непогано вмів писати і добре знав арифметику, але в географії майже не розбирався, бо викладали її в нашій школі абияк. Через це я не знав, де знаходиться острів Мен, проте вирішив при першій-ліпшій нагоді поїхати туди і хоч трохи подивитися на чудеса, про які розповідав той хлопець.

Така подорож була для мене досить складною проблемою, однак я не втрачав надії, що зможу розв'язати її. В окремих випадках з нашого села на цей уславлений острів ходила шхуна, і я розраховував колись потрапити на неї. Звичайно, це могло виявитись нелегкою справою, проте я вирішив будь-що домогтися свого. З цією метою я збирався подружитися з кількома матросами, які плавали на шхуні, щоб попросити їх взяти мене з собою.

Поки я терпляче чекав цієї можливості, трапилась подія, що змусила мене прийняти нове рішення і витіснила з голови і шхуну, і триногий острів.[8]

Миль за п'ять від нашого села, ближче до виходу з бухти, було велике місто. Це був справжній морський порт. Туди заходили великі кораблі — трищоглові судна, що відправлялись у всі кінці світу, перевозячи велику кількість товарів.

Одного разу мене послали в місто разом з дядьковим наймитом, який віз туди городину та молоко. Я мав допомагати наймиту, тобто дивитися за конем, поки він продаватиме дядькове добро.

Випадково наш візок проїжджав повз пристань, і мені випала чудова нагода побачити морських велетнів — кораблів, що стояли вздовж набережної, і помилуватися на їх високі стрункі щогли та красиву оснастку.

Наш візок зупинився якраз навпроти корабля, який особливо сподобався мені. Він був більший за своїх сусідів, і його красиві щогли, товщі внизу і тонші вгорі, височіли над щоглами всіх інших кораблів у порту. Але найбільше мою увагу привернули не розміри і не оснастка судна, хоч спочатку я й замилувався ними. Найцікавішим для мене в цьому кораблі було те, що він мав залишити порт дуже швидко — наступного дня. Про це я дізнався з великого дерев'яного щита, встановленого на видному місці на носі корабля. Ось що я прочитав:

"ІНКА"

ВІДПЛИВАЄ В ПЕРУ ЗАВТРА

Серце моє стрепенулось, наче перед жахливою небезпекою, проте справжньою причиною мого хвилювання була відчайдушна думка, що прошила мій мозок, як тільки я прочитав це коротеньке оголошення:

"В Перу. Завтра".

"А чому б і мені завтра не поїхати в Перу?" — блискавично пронеслось в моєму мозку. Справді, чому б не поїхати?

Та тут я подумав, які перешкоди треба мені подолати, їх було багато, я добре це розумів. По-перше, дядьків наймит, який стоїть майже поряд, повинен привезти мене додому. Зрозуміло, даремно просити в нього дозволу поїхати в Перу.

По-друге, для того, щоб поїхати в Перу, треба дістати згоду в людей на кораблі. Я був не такий наївний, щоб не знати, що проїзд в Перу чи взагалі в якусь іншу країну коштує чималих грошей, і без грошей на корабель не візьмуть навіть такого маленького хлопця, як я.

Але грошей у мене не було зовсім. Як же мені потрапити в число пасажирів?

Думки летіли з блискавичною швидкістю. Не минуло й десяти хвилин, протягом яких я розглядав красень-корабель, а я вже перестав думати про такі перешкоди, як дядьків наймит і необхідність платити за проїзд. З цілковитою впевненістю в свої сили я вирішив неодмінно їхати завтра в Перу.

Про те, де знаходиться Перу, я знав не більше, ніж людина з Місяця, навіть менше, тому що в ясні ночі вона, мабуть, добре бачить Перу.

Навчання в нашій школі обмежувалося читанням, письмом і арифметикою. Останню я знав непогано, тому що наш учитель дуже любив її. Сам він був неабияким майстром складних підрахунків і пишався своїми знаннями, які передавав учням. Арифметика була найголовнішим предметом в нашій школі. Географії ж він не приділяв ніякої уваги, і ми майже зовсім її не вчили. Отже через це мені й не було відомо, де знаходиться Перу, хоч я й чув, що на світі є така країна.

Матроси, колишні жителі нашого села, багато розповідали про Перу. Вони казали, що це дуже жарка країна і що плисти до неї з Англії треба цілих шість місяців. Говорили також, що це країна чудесних золотих копалень, негрів, змій і пальм. А таке мені й хотілося побачити. Одне слово, я їду в Перу на цьому славному кораблі "Інка".

Я замислився, як мені дістати грошей на проїзд і втекти з-під нагляду Джона, дядькового наймита. Здавалось би, що перше мало виявитись для мене вкрай складним питанням, але насправді воно не було таким складним, принаймні я так гадав тоді. Щодо цього в мене були свої міркування. Я багато чув про хлопців, що тікали в море, про те, як їх брали на кораблі юнгами і як вони згодом ставали добрими матросами. У мене створилося враження, що зробити так досить легко і що будь-який хлопець буде прийнятий на корабель, якщо захоче працювати як слід.

Найбільше ж непокоїв мене зріст, бо я був невеликим, вірніше, просто маленьким, маленьким навіть на свій вік, хоч міцний і міг похвалитися непоганою витривалістю. Мене часто дражнили за те, що я такий маленький. Отже, підстави побоюватись, що мене не візьмуть на "Інку" юнгою, існували. А я твердо вирішив найнятися на неї.

Одразу здійснити цей план мені перешкодив Джон. Спочатку я хотів був просто втекти від нього, не подумавши, що вийде, коли він повернеться на ферму без мене. Але, гарненько поміркувавши, я зрозумів, що робити так не слід. Адже наступного ранку Джон повернеться в місто з півдюжиною наймитів, можливо, прибуде навіть

дядько, і мене почнуть шукати. Цілком імовірно, що з'являться вони тут ще до відплиття "Інки", бо кораблі рідко коли залишають порт рано-вранці. Глашатай оголосить на головній площі про мою втечу. Люди обійдуть усе місто, обшукають корабель, знайдуть мене і віддадуть дядькові, який відвезе мене додому і, безсумнівно, жорстоко відшмагає. Вдачу свого дядька я вивчив надто добре, щоб уявити якийсь інший кінець втечі. Ні, ніяк не можна допустити, щоб Джон повернувся без мене.

Невдовзі я переконався, що все буде саме так, і водночас виробив новий, кращий план. Треба повернутися додому з Джоном, а тікати вже звідти.

Намагаючись ні в якому разі не виявити своїх намірів перед Джоном і не викликати в нього підозри, я сів у візок поряд з ним, і ми поїхали назад у село. Я повернувся додому з таким спокійним виглядом, ніби на душі і мене було так само, як тоді, коли я вранці їхав у місто.

Розділ XV

ВТЕЧА З ДОМУ

Коли ми приїхали на ферму, було майже поночі, і решту вечора я намагався поводитись так, ніби нічого особливого в мене й на думці не було. Родичі й мешканці ферми не здогадувались про той великий план, що пік мені груди і від якого стискалося серце.

Були хвилини, коли я починав шкодувати, що прийняв таке рішення. Дивлячись на знайомі обличчя домашніх, — адже як-не-як це була моя родина, — думаючи, що, можливо, ніколи їх більше не побачу, і що дехто з них побиватиметься за мною, що я обдурюю їх, а вони нічого не підозрюють про мої таємні наміри, я був ладен відмовитись від свого задуму.

В хвилини таких вагань мені страшенно хотілось поділитися з ким-небудь своєю таємницею, і якби хтось порадив мені не залишати домівки, я послухав би його, хоч кінець кінцем любов до води все одно змусила б мене втекти в море.

Ви, звісно, дивуєтесь, що, бувши в такому настрої, я не розшукав Гаррі Блю і не порадився з ним. Ах, я неодмінно зробив би це, якби Гаррі був поблизу, та молодому човняреві набридло плавати вздовж берега бухти, і кілька місяців тому він продав човна й найнявся матросом на корабель. Можливо, що мене не так тягло б у море, якби Гаррі Блю був тут. Але відтоді, як він поїхав, мені дуже кортіло вчинити так, як він, і я не міг дивитись у відкрите море без хвилювання. Неможливо пояснити це почуття. В'язню, який дивиться крізь грати, мабуть, не так пристрасно хочеться бути на волі, як мені хотілось бути далеко-далеко звідси, серед безмежної рівнини океану. Якби була можливість порадитись з молодим човнярем, я, мабуть, вчинив би не так, але він, повторюю, поплив на кораблі.

І тепер у мене не було друга, з яким я міг би поділитися таємницею. Правда, на фермі жив один хлопець, наймит, якому, на мій погляд, можна було довіритись. Він мені дуже подобався, і, здається, я йому теж. Разів з двадцять я відкривав рота, щоб розповісти йому про свій намір, і стільки ж разів пересилював себе. Я не боявся, що він негайно зрадить мене і розповість про план втечі, але мені здавалось, що він почне умовляти залишитись на фермі, і якщо я не погоджусь, викриє мене. Отже, не було рації шукати в нього поради, і я нічого йому не сказав.

Після вечері я ліг спати, як звичайно.

Ви гадаєте, що вночі я встав з ліжка і втік? Нічого подібного. Я лежав у ліжку до ранку, хоч майже не спав, бо думка про втечу не давала мені склепити очей, а коли й засинав на хвилинку, то бачив уві сні великі кораблі, бурхливе море, бачив, як лізу на височенну щоглу і травлю чорні, просмолені канати, аж на долонях у мене здуваються пухирі.

Спочатку я вирішив тікати вночі. Це можна було здійснити, нікого не розбудивши. В нашому спокійному селі злодіїв не водилось, і двері на ніч брались тільки на засувку, а тієї ночі двері дядькового будинку були відчинені навстіж, бо вдень стояла велика спека. Я міг вислизнути з будинку навіть не рипнувши дверима.

Та хоч я й був тоді маленьким хлопчиком, але мав здатність міркувати логічно. Я збагнув, що коли втечу вночі, мою відсутність помітять рано-вранці, і почнуться розшуки. Хто-небудь неодмінно кинеться на пристань і дуже легко знайде мене там. З однаковим успіхом я міг би втекти учора від Джона, коли ми були в порту.

Місто лежало від села за п'ять чи шість миль, і мені треба було дві години, щоб дістатись туди. Отже, якби я втік з дому вночі, то прийшов би в порт надто рано. В такий час на кораблі робота ще не починалася, капітан спав, і мені не пощастило б поговорити з ним і попроситись до нього на службу.

З таких міркувань я залишився вдома до ранку і нетерпляче чекав години, яку сам собі призначив.

Я поснідав разом з усіма. Хтось зауважив, що я блідий і "не в собі". Джон пояснив це тим, що вчора я провів цілий день на сонці, його пояснення задовольнило всіх.

Я боявся, що після сніданку мене заставлять щось робити, — скажімо, правити конем, від чого важко було відкрутитися. Разом зі мною могли послати ще когось, і тоді мої родичі одразу були б повідомлені про втечу. На щастя, того дня діла не знайшлось, і мене нікуди не посилали.

Скориставшись з цього, я взяв свій іграшковий кораблик, яким дуже любив гратися у вільний час. В інших хлопців теж були шлюпи, шхуни і бриги, і ми часто влаштовували перегони на ставку в парку. Була

субота. В суботу уроків у школі немає, і я знав, що хлопці прийдуть на ставок одразу ж після сніданку, якщо не раніше. Отже, не було нічого дивного в тому, що, обережно обнявши свій кораблик, я перейшов через двір і попрямував у бік парку. Я навіть увійшов за живопліт і пішов далі, до ставка, де мої товариші вже пускали кораблики.

"Шкода, — подумав я, — не можна розказати їм, що я замислив. Ну й галас би вони зняли!"

Хлопці були раді, що я прийшов до них. Адже тепер я цілими днями працював на фермі і рідко брав участь в їхніх іграх, а вони мене любили.

Але я недовго пробув з ними. Як тільки іграшковий флот закінчив свій перший рейс через ставок, — своєрідні перегони, в яких мій кораблик виявився переможцем, — я взяв свою іграшку, розпрощався з ними і пішов.

Вони дуже здивувались, що я так несподівано залишаю їх, але я щось сказав, і вони перестали розпитувати, куди я йду.

Перелізши через мур парку, я востаннє глянув на друзів дитинства, і на очі мені набігли сльози, бо я знав, що ніколи їх більше не побачу.

Скрадаючись попід муром, я швидко дістався до битого шляху, що вів у місто. Але я не захотів іти по ньому. Перейшовши шлях, я пішов через поле. Зробив я це для того, щоб потрапити в ліс, де мене ніхто не міг би побачити, бо знав, що коли піду по шляху, то можу зустріти знайомих селян, які розкажуть, що бачили мене, і наведуть переслідувачів на мій слід. Я не знав, о котрій годині "Інка" підніме якір, і тому не міг точно розрахувати, коли вийти з села. Це мене дуже непокоїло. Я боявся прийти надто рано, бо тоді для переслідувачів було б доволі часу, щоб спіймати мене й одвезти додому. З іншого боку, якби я прийшов у порт надто пізно, корабель відплив би. Цього я боявся більше, ніж різок, якими мене б відшмагали, коли б спіймали.

Саме такі думки мучили мене весь ранок і продовжували мучити й далі. Про те, що є небезпека дістати відмову від капітана і не бути прийнятим на корабель, я й не здогадувався. Я навіть забув, що я ще хлопчик. Задуми в мене були величні, гідні дорослої людини, тому я й почував себе дорослим.

Я дістався до лісу й пішов стежкою серед дерев, поки він не кінчився. Ніхто не побачив мене, я навіть не зустрів ні лісничого, ні об'їждчиків. Покинувши захисток лісу я пішов полем. Тепер я був від шляху далеко і не боявся зустріти знайомих, проте намагався не випускати з очей море, вздовж берега якого змійвся шлях.

Нарешті я побачив високі шпилі міста. Отже, я йшов правильно.

Я довго перестрибував через рівчаки й канави, перелазив через зелені загорожі і раз у раз потрапляв на чужі городи, поки вийшов на околиці міста. Не відпочивши ні хвилини, я швидко розшукав вулицю, що вела до пристані, і рушив по ній. За дахами будинків видніли щогли, і моє серце прискорено забилось, коли я побачив найвищу з них, з вимпелом, що гордо маяв під подихом бризу.

Не помічаючи більше нічого, я по широких дерев'яних сходнях піднявся на корабель.

Розділ XVI

"ІНКА" ТА ЇЇ ЕКІПАЖ

Ступивши на палубу, я попрямував до головного люка, де п'ятеро чи шестеро матросів порались біля великої купи бочок, і ящиків. Вони вантажили корабель, спускаючи ящики й бочки в трюм з допомогою талей. Матроси були без курток, в самих вовняних фуфайках і широких полотняних штанях, заляпаних жиром і смолою. Тільки один з них був у синій сукняній куртці, і я. подумав, що це, мабуть, помічник капітана, бо

самого капітана такого великого корабля я уявляв чоловіком дуже поважним й одягненим у розкішне вбрання.

Чоловік у синій куртці раз у раз віддавав розпорядження матросам, які працювали біля люка, але я помітив, що вони не завжди виконують ці накази. Час від часу хтось із них заперечував, його підтримували інші, і знімався гамір — починалася суперечка, що і як треба робити.

На борту військового корабля такого не буває. Там наказ офіцера виконується швидко, без заперечень і зауважень. Але на торгових судах не так: на розпорядження помічника матроси часто дивляться не як на накази, а як на поради, і виконують їх так, як вважають за потрібне. Правда, не скрізь однаково, багато що залежить від вдачі помічника. Але на борту "Інки", очевидно, суворої дисципліни не було. Крики, пронизливе скрипіння блоків, удари ящиків, торохтіння тачок по дошках і таке інше — все це створювало неймовірний шум. Нічого подібного я ще ніколи не чув і кілька хвилин розгублено й збентежено кліпав очима.

Нарешті матроси розігнули спини. Велика бочка, яку вони опускали в люк, досягла дна трюму, і тепер її котили на місце. Шум на якийсь час ущух.

Один з матросів випадково зиркнув у мій бік. Насмішкувато примруживши, він оглянув мене з голови до ніг і вигукнув:

— Гей, малюк! Чого тобі треба? Вантажишся на наш корабель?

— Ні, — втрутився другий, — хіба ти не бачиш, що він сам капітан — у нього ж власний корабель!

Це зауваження стосувалося мого суденця, яке я тримав у руках.

— Гей, на шхуні! — загорлав третій. — Куди пливете?

Матроси вибухнули реготом. Тепер вже всі помітили мене і розглядали так, наче я був чимсь надзвичайно смішним.

Якийсь час я стояв і не знав, що сказати, приголомшений зустріччю, яку влаштували мені "морські вовки". Але тут мені допоміг чоловік у синій куртці. Підійшовши до мене, він спитав більш серйозним тоном, чого мені треба на кораблі.

Я відповів, що хочу побачити капітана, чомусь твердо вірячи, що капітан зараз на кораблі і звертатися в такій справі, як моя, треба неодмінно до нього.

— Побачити капітана? — перепитав мій співрозмовник. — Яке ж у тебе діло до нього, хлопче? Я його помічник. Може, цього досить?

Я завагався, але, подумавши, що коли мене питає помічник капітана, то не буде ніякої шкоди, якщо я одверто скажу йому про свої наміри.

— Я хочу бути матросом!

Ці люди, мабуть, ніколи не сміялися так, як після моєї відповіді. Знявся справжній рев, до якого щиро приєднався помічник капітана.

Серед вибухів реготу мої вуха вловили зливу дуже принизливих для мене зауважень.

— Подивися сюди, Білл, — кричав один з них, звертаючись до свого товариша, який стояв трохи осторонь, — подивись, хлопець хоче бути матросом! Побий мене грім! Ну й курдупель! Та ти ж менший за кнехт! [9] Бути матро-о-сом! Ой, тримайте мене!

— А мати знає, куди тебе занесло? — поцікавився другий.

— Присягаюсь, що ні, — відповів за мене третій. — І батько теж не знає. Можу побитись об заклад, що хлопець утік з дому. Адже ти ушився потихеньку, чи не так?

— Послухай, хлопче, — промовив помічник, — я дам тобі добру пораду: йди до своєї мами, вітай її від мене і скажи, щоб вона прив'язала тебе до ніжки стільця поворозками від своєї спідниці й тримала так років з шість, поки ти не підростеш.

Ця порада викликала новий вибух реготу.

Я відчував себе приниженим цими жартами і не знав, що відповісти. Вкрай розгубившись, я пробурмотів:

— У мене немає матері.

Відповідь моя вгамувала бурхливі веселощі цих суворих на вигляд людей. Почулись навіть співчутливі вигуки. Але помічник так само глузував:

— Ну, тоді йди до свого батька й скажи, щоб він відшмагав тебе як слід.

— У мене немає батька.

— Бідненький, він, виходить, сирота, — промовив один з матросів жалісливим голосом.

— Немає батька, ти кажеш? — вів далі помічник, який здавався мені лютим звіром. — Іди тоді до бабусі, дядька чи тітки, якщо вони в тебе є, або куди хочеш, але збирайся геть звідси, поки я не повісив тебе на реї і не почастував вірьовкою. Забирайся! Зрозумів?

Цей звір, очевидно, не жартував. Страшенно переляканий такою загрозою, я повернувся й слухняно пішов з корабля.

Я вже підійшов до трапу, коли раптом побачив чоловіка, який ішов мені назустріч з пристані. На ньому був чорний сюртук, касторовий капелюх, і виглядом він нагадував купця або якогось городянина, але мені чомусь здалося, що це моряк. Щось в його обвітреному, майже бронзового кольору обличчі й виразі очей свідчило про те, що він має справу з морем. До того ж штани з товстого синього сукна надавали йому зовсім не сухопутного вигляду. Я одразу подумав, що це, мабуть, капітан.

За кілька хвилин я остаточно переконався в цьому. Пройшовши по трапу, незнайомець ступив на палубу як хазяїн. Не зупиняючись, він віддав кілька наказів, і з його тону я зрозумів, що ніхто з команди не насмілиться заперечити йому.

На палубі він навіть не зупинився, а попрямував просто до шканців.

Мені здалося, що я ще можу домогтися свого, якщо звернусь безпосередньо до капітана. Не вагаючись, я повернувся й пішов слідом за ним.

По дорозі помічник і один чи два матроси намагались перехопити мене, але біля самих дверей каюти я все ж таки наздогнав капітана.

Я вхопив його за полу сюртука.

Він здивовано озирнувся й спитав, чого мені треба.

В кількох словах я все пояснив йому, але єдиною його відповіддю був сміх. Потім, обернувшись до одного з матросів, капітан крикнув:

— Гей, Уотерс! Посади цього пуцьверінка на плечі й однеси на берег. Ха-ха-ха!

Не промовивши більше й слова, він спустився по трапу і зник.

Страшенно засмучений, я відчув тільки, як дужі руки Уотерса підняли мене в повітря, пронесли по сходнях, потім трохи по пристані і опустили на брук.

— Ну, не журись, малюк! — сказав матрос. — Послухайся Джека Уотерса, тримайся поки якнайдалі від води, щоб тебе не з'їли акули.

Матрос трохи помовчав, наче про щось думав, потім спитав:

— Отже, ти сирітка? Ні батька, ні матері?

— Нікого, — відповів я.

— Кепське діло! Я теж колись був сиротою. А ти, мабуть, сміливий хлопець, бо тебе рано потягло в море. Це вже чогось варте. Я взяв би тебе, якби був капітаном. Але, розумієш, я простий матрос і нічим не можу тобі допомогти. Та я коли-небудь ще разочок приїду сюди, а ти тоді, мабуть, будеш більшим. Ось візьми оце і згадай про мене, коли ми знов зайдемо в цей порт. Хто знає, може, тоді мені пощастить підшукати для тебе койку. А тепер — до побачення! Іди додому, будь гарним хлопцем і почекай, доки не виростеш.

Промовивши це, добрий моряк простягнув мені свій матроський ніж, потім повернувся й пішов на корабель, а я лишився на пристані.

Здивований несподіваною добротою матроса, я стояв і дивився йому вслід, поки він не зник за фальшбортом![10]

Розділ XVII

НАДТО МАЛИЙ!

Думки мої були не з приємних. Я ще ніколи не засмучувався так страшенно. Мрії про те, як я братиму рифи на парусах, як побачу невідомі краї, розвіялись, мов дим. Всі мої плани були вщент зруйновані.

Я відчував приниження й сором. Мені здавалось, що всі перехожі знають, що зі мною трапилось і в якому я зараз неприємному становищі. До того ж я бачив на палубі коло бортів кількох матросів, які дивились на мене та іронічно посміхались. Деякі навіть голосно сміялися.

Я не міг витримати цього і швидко пішов геть.

Неподалік на пристані лежали тюки з товарами, стояли ящики та бочки. Вони по були звалені в одну купу, і між ними утворилися проходи. Я прошмигнув в один з таких проходів, де мене ніхто не бачив. Там я відчув полегшення, ніби уник якоїсь небезпеки — адже так приємно втекти від глузувань, навіть тоді, коли і не заслуговуєш на них.

Серед ящиків був один невеликий, я сів на нього й задумався.

Що мені робити? Розпрощатися з усіма мріями про море і повернутись на ферму до свого буркотливого старого дядька?

Ви скажете, мабуть, що це було б найрозумнішим і найприроднішим рішенням у моєму тодішньому становищі. Можливо. Але мені не хотілося повертатись. Тільки подумавши про такий вихід, я одразу ж відмовився від нього.

"Ні, — сказав я собі, — я ще не переможений і не відступлю від свого задуму, як боягуз. Я вже зробив один крок — зроблю й інші. Немає значення, що мене відмовились узяти на цей великий корабель. В порту

стоять десятки інших! Хоч на одному з них, та мені зрадіють. Я обійду всі кораблі, перш ніж відмовлюсь від свого плану".

"Чого ж мене не взяли? — питав я себе, продовжуючи свій монолог. — Чого? Навіть нічого не пояснили. Яка ж причина відмови? Ах, он воно що. Маленький зріст! Адже вони порівнювали мене з кнехтом. А я знаю, що кнехт маленький. Значить, цим образливим порівнянням вони натякали про те, що я надто малий, щоб бути матросом. Але ж я можу бути юнгою! Я чував, що є юнги й менші за мене. Цікаво, який у мене зріст? Ех, якби в мене була теслярська лінійка, я швидко зміряв би себе. Треба було зробити це дома! А чи не можна зміряти свій зріст тут? Невже це неможливо?"

Тут хід моїх думок порушився, бо раптом я помітив, що на одному з ящиків щось нерозбірливо написано крейдою. Придивившись пильніше, я прочитав: "4 фути". Я одразу зрозумів, що це довжина ящика, бо для висоти надто багато. Можливо, цей напис належав теслярeві або його зробили для матросів, щоб вони знали, як вантажити ящик. Проте, як би там не було, через три хвилини з допомогою цього ящика я зміряв свій зріст.

Я зробив так: ліг вздовж ящика п'ятами врівень з одним краєм, потім витягнувся на весь зріст і помацав рукою, чи не дістаю головою до другого кінця. Від маківки голови до кінця ящика лишалося менше дюйма. Я витягувався щосили, але дотягтися до краєчка не міг. Втім, точно визначати зріст не мало для мене великого значення. Зрозуміло, що коли довжина ящика чотири фути, то мій зріст — трохи менший. А хлопчик такого зросту — справді дуже маленький. Я підвівся, неабияк засмучений цим відкриттям.

Досі я не знав, що я такий маленький. Та й який хлопчик не вважає себе майже дорослим? Але тепер я в цьому переконався. Не дивно, що Джек Уотерс назвав мене малюком, а його товариші порівняли з кнехтом.

Свідомість того, що я справжній ліліпут, зовсім засмутила мене. Тепер я майже впевнився, що на жоден корабель мене не візьмуть, бо маленьких юнг не буває. Я таких не зустрічав. Навпаки, мені траплялося бачити на бригах і шхунах, що відвідували нашу маленьку гавань, високих на зріст хлопців, майже дорослих, яких чомусь називали юнгами. Ні, влаштуватися на корабель — справа безнадійна. Доведеться повернутися додому.

Однак я знову сів на ящик і продовжував думати. Ще в дитинстві мій розум відрізнявся винахідливістю. Скоро у мене виник новий план, який, здавалось, цілком годився для того, щоб здійснити свій намір.

Мені допомогла пам'ять. Я згадав, що чув і читав про хлопців і дорослих, які непомітно прокрадались на кораблі і ховалися на них, а коли судно було вже далеко від берега, виходили із схованок і продовжували подорож як матроси чи юнги.

Не встигла згадка про цих відважних людей промайнути в моїй голові, як я вирішив учинити так само. Рішення прийшло блискавично: сховатися на борту якогось корабля, та хоч би й на "Інці", з якої мене вигнали з ганьбою. Це, здавалось, був єдиний корабель, який мав відплисти найближчим часом. Але, казати правду, якби в гавані стояла дюжина кораблів, готових до відплиття, я все одно вибрав би "Інку".

Ви, мабуть, здивуєтесь, чого я задумав прокрастися саме на цей корабель. Втім, це неважко пояснити. Я так сердився на моряків, особливо на помічника капітана за його брутально поводження зі мною, що мені захотілось утнути таку штуку, щоб якось помститись над ними. Я знав, що вони не викинуть мене за борт. Якщо не брані до уваги помічника — всі вони люди не жорстокі. Правда, вони посміялися з мене, але я пам'ятав, що дехто з них пожалів мене, коли довідався, що я сирота.

Отже, вирішено: завтра я вирушаю в подорож на цьому великому кораблі — наперекір помічнику, капітану і команді!

Розділ XVIII

Я ПРОКРАДАЮСЬ НА КОРАБЕЛЬ

Але як прошмигнути на корабель непоміченим? І як на ньому сховатися? Ось про що мені довелось подумати.

Звичайно, я можу ще раз пройти на корабель, але хто-небудь з команди неодмінно помітить мене й знов прожене.

Чи не можна підкупити когось із матросів, щоб мені дозволили погуляти на палубі? Але чим підкупити? В мене немає ні шеляга. Іграшковий кораблик і одяг — дуже поганий — оце й усе, що в мене було. Я віддав би кораблик, однак, подумавши трохи, переконався, що жоден матрос не оцінить речі, яку він сам залюбки може зробити; я вважав, що кораблик можна легко змайструвати. Ні, матроса такою іграшкою не підкупиш, нічого н думати про це!

Згадав, в мене ж є досить цінна річ — годинник. Правда, це звичайний старомодний срібний годинник, коштує він небагато, але йде добре. Його подарувала мені моя бідна мати. Після неї мені залишився й другий, значно кращий, але його привласнив дядько. Старого й дешевого він дозволив мені носити, і, на щастя, цей годинник якраз був у мене в кишені. Чи не вдасться мені підкупити ним Уотерса або когось іншого, щоб мене потай пустили на борт і сховали там, поки корабель не вийде в море? Може й поталанить?

І я вирішив спробувати.

Тепер основне — це побачити Уотерса або якогось іншого матроса і поговорити так, щоб ніхто нас не почув. Отже, треба бути біля корабля і чекати слушної нагоди.

Я сподівався й на те, що матиму змогу прокрастися на корабель без будь-чиєї допомоги, особливо коли настане ніч і матроси, закінчивши роботу, спустяться в кубрик. В такому разі мені навіть не доведеться домовлятися з ким-небудь. В темряві я зможу прошмигнути повз вахтових або просто перелізти через фальшборт і сховатися десь унизу. Прокравшись у трюм, я легко сховаюся між ящиків, бочок і тюків, якими завантажений корабель.

Але мене непокоїли дві обставини. Чи стоятиме корабель в порту до ночі? І чи не знайде мене до того часу мій дядько з своїми наймитами?

Признатися, перше запитання не дуже хвилювало мене. На кораблі, як і вчора, стояв щит з оголошенням: "Інка" відпливає в Перу завтра". Не схоже, щоб судно відпливало сьогодні, бо на пристані біля нього лежало багато товарів, які ще вантажитимуться на "Інку". До того ж мені доводилось чути, що кораблі далекого плавання рідко коли відпливають точно в призначений день.

Розмірковуючи так, я вирішив, що корабель навряд чи покине порт сьогодні і вночі я матиму нагоду прокрастися на нього.

Існувала ще й інша небезпека — бути спійманим і привезеним додому, але, зваживши все, я побачив, що цього можна не боятись. На фермі ніхто не згадає про мене до вечора, та й тоді не будуть шукати, бо сподіватимуться, що я все одно буду змушений прийти додому, коли стемніє. Отже, ніякі неприємності з цього боку не загрожували. Я перестав думати про ферму і почав готуватися до здійснення свого плану.

Я розумів, що на кораблі, якщо мені пощастить прокрастися на нього, я змушений буду ховатися не менше доби, а може й більше. Так довго без їжі я не витримаю. А де роздобути харчів? У мене, як я казав, і гроша в кишені не було. Таким чином, купити я нічого не міг. Що ж робити?

Але тут я зміркував, що можна ж продати свій кораблик і на ці гроші купити чогось їстівного. Адже тепер іграшковий шлюп мені не потрібний — чого ж не розлучитися з ним?

Без зайвих роздумів я вийшов із схованки і рушив по набережній шукати покупця на свій кораблик.

Незабаром я знайшов крамничку морських іграшок. Там, поторгувавшись трохи з хазяїном, я продав шлюп за шилінг.

Казати правду, моє маленьке суденце коштувало в п'ять разів дорожче, і за інших обставин я не розлучився б з ним і за п'ять шилінгів. Але гендляр побачив, очевидно, що я в скруті, і безсоромно скористався з цього.

Тепер у мене вистачало грошей. Я зайшов у іншу крамничку і купив на шість пенсів сиру та на стільки ж сухарів. Розсовавши все це по кишенях, я повернувся на місце серед бочок і ящиків. Мене починав мучити голод, бо обідня пора вже минула, і я накинувся на сухарі й сир, значно зменшивши свої запаси.

Наближався вечір, і я подумав, що не зайвим буде вийти на розвідку. Це допоможе заздалегідь з'ясувати, в якому місці найлегше перелізти через борт, коли настане час діяти. А якщо матроси побачать, що я вештаюсь біля корабля? Нічого страшного. Вони ж не можуть заборонити мені ходити по пристані, а навіщо я це роблю, їм і не спаде на думку. Якщо ж вони знов почнуть сміятися з мене, тоді я заведу з ними розмову і таким чином дістану можливість добре роздивитись.

Не гаючись ні хвилини, я виліз із своєї схованки й почав прогулюватись по пристані з удавано байдужим виглядом, ніби мене ніщо не цікавило. Через якийсь час я підійшов до носа корабля, зупинився і глянув угору, його палуба була тепер майже врівні з пристанню, бо під вагою вантажу корабель глибоко осів у воду. Та високий фальшборт заважав побачити палубу. Я одразу зрозумів, що не важко вилізти на нього з пристані, а звідти, тримаючись за ванти[11] бізань-щогли, проникнути на корабель. Я вирішив, що це найкращий шлях домогтися свого. Звичайно, лізти по вантах треба буде дуже обережно. Якщо ніч видасться не зовсім темною і вахтовий матрос помітить мене, все буде скінчено: подумають, що я злодій, спіймають і посадять у в'язницю. Але хай буде що буде — треба рискнути.

На кораблі панувала тиша. Не чути було ні голосів, ні шуму. Частина товарів ще лежала на пристані — отже, вантажити корабель ще не скінчили. Але матроси вже не працювали, бо, підійшовши ближче, я побачив, що на трапі та коло головного люка нікого немає. Де ж вони поділися?

Я безшумно й обережно рушив уперед, поки не наблизився до краю пристані. Передо мною лежав трап, трохи далі я бачив люк і значну частину палуби. Ні помічника, ні матросів на ній не було. Мабуть, уся команда чомусь пішла на інший кінець корабля.

Я стояв і прислухався. Звідкись з носової частини корабля до мене невиразно долинав приглушений гомін голосів. Це розмовляли матроси.

Раптом повз трап пройшов чоловік з великим казаном, з якого валувала пара. Очевидно, там була кава або якась інша гаряча їжа. Певно, матроси зібралися вечеряти, а чоловік з казаном був коком. Тому вони, мабуть, і пішли на носову. частину корабля.

Частково з цікавості, частково через те, що в мене виник новий план, я пробіг по сходнях і зазирнув на палубу. Далеко на носі корабля я

побачив матросів. Одні сиділи на брашпилі,[12]інші — просто на дошках палуби. Перед кожним матросом стояла олов'яна миска, в руках вони тримали складані ножі. Ніхто з них не помітив мене, бо ніхто не дивився в мій бік. Вся їх увага була прикута до кока з блискучим казаном у руках.

Я квапливо глянув навколо — поблизу нікого не було. Новий план вималювався чіткіше.

"Зараз або ніколи", подумав я і, наче мене хто штовхнув, нагнувся й пробіг по палубі до грот-щогли.

Тепер я стояв біля відкритого люка, в який збирався залізти. Драбини не було, але з талей звисав канат, на якому опускали вниз вантажі. Його кінець губився в напівтемряві трюму.

Я схопився за цей канат, смикнув його, щоб дізнатися, чи міцно він прив'язаний, а потім почав обережно спускатися в трюм.

Мені просто пощастило, що я не скрутив собі в'язів, бо руки випустили канат раніше, ніж я був унизу. Я гепнувся добряче, але швидко підвівся, переліз через кілька тюків, ще не покладених на свої місця, і, заповзши за велику бочку, тихенько причаївся в темряві.

Розділ XIX

УРА! МИ ВІДЧАЛИЛИ!

Сховавшись за бочкою, я одразу вмостився зручніше і через п'ять хвилин заснув так міцно, що мене не розбудили б усі дзвони Кентерберi.[13] Останню ніч я майже не спав, та й позаминулої ночі теж не виспався, бо ми з Джоном встали рано, щоб їхати в місто, а тривала подорож пішки і безперервні хвилювання, які лише тепер трохи послабшали, зовсім виснажили мене. Можна тільки дивуватись, що той шум, який здіймали матроси, навантажуючи корабель, не розбудив

мене. Адже зовсім близько скрипіли блоки, ящики з гуркотом опускались на дно трюму, а я нічого не чув!

Прокинувшись, я зрозумів, що спав дуже довго. "Мабуть, уже далеко за північ", вирішив я, бо мене огортав суцільний морок. Раніше, коли я тільки сховався, за бочку проникала смуга світла. Тепер вона зникла.

Стояла така темрява, що я зовсім нічого не бачив. Та це не здивувало мене, адже я сидів за величезною бочкою на дні трюму.

"Котра зараз година? — подумав я. — Мабуть, всі матроси давно пішли спати і хроплять зараз у своїх підвісних койках. Цікаво, чи далеко ще до ранку? Може, хто-небудь вже встав?"

Я прислухався. Не треба було навіть напружувати слух, щоб почути на кораблі шум. Очевидно, десь падали важкі ящики. Скидалось на те, що матроси ще вантажили корабель. До мене, хоч і приглушено, долинали також їхні голоси. Іноді вони чулися дужче, і я міг розібрати слова: "Піднімай!", "Стоп!", "Раз-два, візьмем!"

"О, та вони працюють навіть уночі!" майнула в мене думка.

Втім, я не бачив у цьому нічого дивного. Цілком імовірно, що вони хочуть скористатися припливом або попутним вітром і поспішають закінчити вантаження.

Я прислухався і чекав, коли вщухне шум, але минала година за годиною, а на кораблі все ще працювали.

"Роботяща команда, — думав я. — Мабуть, час не жде, і вони вирішили відплисти якнайскоріше. Хоч оголошення й збрехало, але ненабагато. Рано-вранці ми обов'язково відчалимо. Тим краще для мене — я швидше вилізу з своєї незручної схованки. Спати тут твердо та й їсти хочеться".

Остання думка нагадала мені про сухарі й сир, і я одразу накинувся на них. Під час сну я дуже зголоднів і їв з великим апетитом, хоч і була ніч.

Корабель вантажили далі. "Ого! Вони, мабуть, працюватимуть до ранку! — мимоволі подумав я. — Бідолашні, робота важка, але, безсумнівно, їм заплатять за неї вдвічі".

Раптом шум ущух, і на кораблі запала глибока тиша. До мене не долинав жодний звук.

"Нарешті скінчили, — вирішив я, — і тепер пішли спати. Мабуть, скоро настане ранок, хоч світати ще й не почало, бо інакше, я б побачив бодай смужку світла. Що ж, посплю ще".

Я ліг і спробував заснути. Приблизно за годину мені майже пощастило задрімати, але тут знову почувся стукіт ящиків.

"Що таке? Вони знов працюють! — здивувався я. — Не спали й години. Чи варто було лягати?"

Прислухавшись, я переконався, що матроси й справді працюють. В цьому не було ніяких сумнівів. До мене, як і перше, долинало вищання блоків, гуркіт ящиків, тільки не так виразно.

"Дивна команда, — думав я, — всю ніч працює. Чи, може, це друга вахта, що змінила першу?"

Таке припущення цілком задовольнило мене. Але заснути я більше не міг. Лежав і слухав.

А матроси працювали далі, і я чув шум та голоси цілу ніч, яка здалася мені найдовшою в моєму житті. Через кілька годин роботи вони

влаштовували перерву приблизно на годину, потім знов починали працювати, а ніч все не кінчалась — жодного світлого променя!

Нарешті я подумав, що просто дрімаю, і тому для мене хвилини здаються годинами. Та коли це тільки хвилини, то зі мною діється щось дивне, бо апетит у мене став якийсь незвичайний. Адже я тричі за цей час накидався на сухарі й сир, і від моїх запасів майже нічого не лишилося.

Кінець кінцем шум на кораблі вщух, і кілька годин я не чув нічого. Нагорі й навколо мене запанувала цілковита тиша, і я знову заснув.

Прокинувшись, я почув нові звуки. Вони нітрохи не нагадували вищання блоків, стукоту ящиків і бочок. Ці звуки сповнили моє серце радістю, тому що я одразу впізнав добре знайоме "крип-крип-крип" брашпиля і гуркіт великого ланцюга. І хоч на дно трюму, де я сидів, звуки долинали невиразно, проте можна було здогадатися, що відбувається на палубі. Там піднімали якір — отже корабель вирушав у плавання!

Мені аж захотілося крикнути з радості, але я стримався, щоб хтось не почув. Бо тоді прощай Перу! Мене витягнуть з трюму і, не панькаючись, викинуть на пристань. Тому я лежав тихо, мов миша, і слухав, як великий ланцюг із скреготом вповзає в залізне око клюзу.[14] Цей звук, неприємний для багатьох, здався мені музикою.

Гуркіт і скрегіт незабаром припинились, і замість них я почув новий звук, схожий на шум вітру. Але я знав, що це не вітер, а плюскіт води навколо бортів корабля. Величезна радість охопила мене. Я зрозумів, що корабель пливе!

"Ура! Ми відчалили!"

Розділ XX

МОРСЬКА ХВОРОБА

Безперервний рух судна і добре чутний плюскіт води, яка бурувала біля бортів, перекипали мене, що ми відчалили від пристані і пливемо у відкрите море. Я відчував себе неймовірно щасливим — зникла небезпека, що мене повернуть на ферму. Корабель мчить по солоних хвилях, і за добу я буду далеко від берега, серед безмежного простору Атлантичного океану, де ніхто не зможе наздогнати мене й привезти до дядька. Я був у захваті від того, що здійснив свій задум.

Правда, мені здалося дивним, що корабель вийшов у море вночі — адже було зовсім темно, — проте я подумав, що на ньому, мабуть, досвідчений лоцман, який знає всі виходи з бухти так добре, що навіть у темряві може вивести судно у відкрите море.

Але те, що ніч ніяк не кінчалася, усе ще турбувало мене. В цьому було щось таємниче. Мені навіть почало спадати на думку, що я, мабуть, проспав цілий день, а замість однієї ночі не спав дві. Я нічого не міг зрозуміти, але це мене зовсім не засмучувало. Душа моя співала від радості, і я не став сушити собі голову над тим, день зараз чи ніч. Та це й не мало для мене ніякого значення, аби тільки корабель щасливо вийшов у відкритий океан. Я ліг на дошки і став чекати, коли можна буде з'явитися на палубі.

Я нетерпляче ждав цієї хвилини з двох причин. По-перше, мені дуже хотілося пити. Сир і сухарі викликали в мене страшенну спрагу. За склянку води я з радістю віддав би залишки своїх харчів.

По-друге, мені хотілось якнайшвидше вилізти з своєї схованки ще й тому, що від лежання на твердих дошках усі мої кістки судомило, а стояти, випроставшись на весь зріст, я не міг, бо не вистачало місця. Суглоби в мене так боліли, що я ледве ворушив руками й ногами. Лежати ж нерухомо було ще гірше. Це переконувало мене, що я, мабуть,

проспав на голих дошках цілу добу, бо від однієї ночі тіло моє не зомліло б так.

Кілька годин підряд я крутився в своїй схованці. Мене страшенно мучила спрага та біль в кістках, і я мріяв про той час, коли можна буде не ховатися.

Неважко зрозуміти, що бажання вилізти з вузької нори й ступити на палубу щохвилини зростало. Однак, зваживши все, я прийшов до висновку, що не дивлячись на спрагу, краще посидіти ще якийсь час на місці.

Я добре знав, що за портовими правилами кораблі виходять у відкрите море, маючи на борту лоцмана. Він, безсумнівно, є й на цьому судні. Таким чином, якщо я з'явлюсь на палубі до того, як лоцман поїде назад, мене посадять у його шлюпку іі повезуть на берег, і всі мої зусилля й страждання пропадуть задармо.

Та якщо лоцмана й немає на нашому кораблі, все одно ще рано з'являтися на очі команди: адже ми ще знаходимось на шляху рибальських баркасів і каботажних суден.[15] Капітан "Інки" може підкликати одне з цих суден, і, коли воно підпливе до нас, матроси кинуть мене на нього, наче в'язку каната, і одвезуть назад у порт.

Тому я вирішив, що розумніше буде сидіти в своїй схованці, незважаючи на спрагу та біль у всьому тілі.

Годину або й дві корабель плив спокійно. Певно, погода була тиха й "Інка" ще не вийшла з бухти. Потім я помітив, що судно почало похитуватися, і плюскіт води вздовж бортів зробився різкішим і настирливішим. Скрипіли шпангоути,[16] раз у раз чулись удари хвиль в ніс корабля.

Та нічого неприємного в цих звуках не було. З них я зрозумів, що ми вийшли з бухти у відкрите море — там вітер завжди свіжіший, а хвилі більші. "Лоцмана скоро відпустять, — думав я, — і мені можна буде вийти на палубу".

Проте мене дуже непокоїло, яку зустріч влаштує мені команда корабля, я просто боявся цього. Я згадав лихого й грубого помічника капітана, відважних, але байдужих матросів. Вони розсердяться, коли побачать, яку штуку я устругнув, і, мабуть, помстяться за це — відшмагають вірьовкою або вчинять щось інше, не менш жорстоке. Я зовсім не розраховував на те, що вони поставляться до мене по-доброму, і з радістю уник би зустрічі.

Та уникнути її було неможливо. Не міг же я протягом усієї подорожі ховатись у трюмі, тобто прожити кілька тижнів або навіть місяців без води й їжі. Раніше чи пізніше, але мені доведеться вилізти на палубу.

В той час, коли я думав про цю неприємну зустріч, якої не мав змоги уникнути, я почав відчувати не тільки душевні муки, але й фізичні. Вони були гірші за спрагу і біль у тілі. На мене насувалось нове лихо, В голові запаморочилось, на лобі виступили краплі поту. Мені стало погано, серце закалатало та занило, живіт ніби щось стисло. Потім мені перехопило подих, а в грудях так здушило, ніби хтось щосили тиснув на ребра і не давав легеням розширятися та вбирати в себе повітря. До носа ліз нудотний запах затхлої води. Я сидів на дні трюму, і вода булькала й хлюпала зовсім близько від мене під дошками.

За всіма цими ознаками неважко було зрозуміти, що в мене почалася морська хвороба. Знаючи це, я не злякався, але мої страждання були жахливими, як у кожного, хто зазнає приступів цієї дивної хвороби. До того ж вони були в десять разів гостріші, ніж звичайно, тому що я задихався від спраги, а пити було нічого. Мені здавалось, що склянка води полегшила б мої муки, що тоді можна було б дихати вільніше, і мене перестало б нудити. За один ковток води я ладен був віддати все на світі.

Страх перед лоцманом надавав мені сил кріпитися досить довго. Але качка судна щохвилини посилювалась, а сморід води буквально душив мене. Кінець кінцем становище моє стало нестерпним.

"Лоцман, мабуть, уже поїхав назад, — думав я. — В усякому разі, я не можу більше терпіти. Треба вийти на палубу, бо інакше я помру! О!"

Я встав і почав навпомацки просуватись вздовж великої бочки. Дійшовши до її дна, я простягнув руку туди, де мав бути отвір, через який я вліз. Але тут, на мій превеликий подив, виявилось, що його немає!

Я не міг повірити цьому і водив руками вгору й униз. Ніяких сумнівів — отвір чимось заставлено! Мої руки весь час наштовхувалися на дошки, що являли собою, як я міг судити, бокову стінку величезного ящика. Цей ящик стояв якраз між бочкою і бортом корабля, причому так близько, що не лишалось навіть такої щілини, в яку можна було б хоч палець застромити.

Зробити вихід з своєї схованки мені не пощастило. Спочатку я вперся в ящик долонями, намагаючись відсунути його, але він не рушив з місця, потім щосили натиснув на нього плечем, але він навіть не поворухнувся. Ящик був величезний і страшенно важкий, його, мабуть, не зміг би відсунути й силач, а з моїми мізерними силами годі було й думати про це.

Кінець кінцем мені довелось відмовитися від спроб зрушити ящик з місця, і я поповз назад, сподіваючись вийти з іншого боку. Але мої сподівання вмить розвіялись, як ранковий туман під гарячим промінням літнього сонця. З протилежного боку бочки навіть руку неможливо було просунути між цією бочкою та іншою, такою ж самою, що лежала впритул до шпангоутів! Між ними не змогла б пролізти й миша!

Після цього я заходився обмацувати верхні частини обох бочок. За кілька дюймів над ними проходив величезний бімс.[17] А в таку вузьку щілину я не міг пролізти, хоч і був дуже маленький. Туди ледве влазила моя рука.

Не буду розповідати, які почуття виникли в моїй душі, коли я переконався, що завалений вантажем, ув'язнений на дні трюму. Хай це зробить ваша уява!

Розділ XXI

ПОХОВАНИЙ ЖИВЦЕМ!

Тепер я зрозумів, чому ніч здалася мені такою довгою. Світла було досить, але воно не досягало до мене. Від нього мене відгороджував великий ящик. Надворі сяяло сонце, а я не знав цього. Матроси працювали удень, а я гадав, що то ніч. Відтоді, як я заліз у свою схованку, минула не одна, а принаймні дві ночі й день. Не дивно, що я відчував голод, спрагу та. біль у кістках. Коли на палубі на деякий час переставали працювати, то "це означало, що команда снідала й обідала. А тривала тиша перед тим, як почали піднімати якір, свідчила, що настала ніч і що всі на кораблі спали.

Я згадав, що заснуй одразу, як тільки сховався за бочкою. Тоді до заходу сонця лишалося ще кілька годин. Спав я міцно й довго — мабуть, до ранку наступного дня. Та коли був уже на кораблі, матроси після вечері ще працювали, хоч я нічого й не чув. І коли я спав, мов мертвий, у своїй схованці, вихід з неї загородили ящиком та, може, й не одним.

Усе тепер мені стало зрозумілим, а найбільше той страшний факт, що я опинився ніби в коробці, з якої неможливо вилізти.

Спочатку я не усвідомлював, у яке жахливе становище потрапив. Я знав, що заставлений ящиками й тюками і моїх сил невистачить для

того, щоб вилізти з трюму. Та в усьому цьому я не вбачав небезпеки. Дужі матроси, які навантажили корабель, так само можуть і розібрати вантаж. Мені треба тільки крикнути, щоб привернути їхню увагу.

Та леле! Мені й на думку не спадало, що моїх відчайдушних криків ніхто не почує. Я навіть не підозрював, що люк, через який я спустився по канату в трюм, тепер закритий товстим щитом, а поверх нього ще натягнуто просмолений брезент і все це, можливо, так і залишиться до кінця подорожі. Та якби навіть люк не був закритий, мене все одно не почули б. Мій голос або загубиться серед безлічі тюків і ящиків або його заглушать удари хвиль і безупинний рокіт води вздовж бортів корабля.

Повторюю, спершу я не дуже стривожився, що не зможу вилізти з своєї схованки. Я думав тільки про те, що не скоро нап'юсь води й угамую спрагу, від якої у мені все горіло. Адже, безсумнівно, мине кілька годин, поки матроси відсунуть ящики й звільнять мене. Тим часом доведеться страждати.

І лише тоді, як я охрип від крику та мало не одбив ніг, марно стукаючи підборами черевиків у дошки борту, — лише тоді я побачив своє справжнє становище і почав усвідомлювати весь його жах. Я зрозумів, що немає надії на порятунок, ніхто не допоможе мені, і ніколи я не вилізу з своєї схованки. Одне слово, я зрозумів, що похований живцем!

Я гукав, кричав, стукав.

Кричав я довго, не знаю навіть скільки. Не переставав кричати й стукати, поки зовсім не знесилів.

В перервах я прислухався — відповіді не було. Тільки луна мого голосу перекочувалась у темному трюмі від борту до борту, але ніхто з матросів не відгукувався на мої жалісні крики.

Потім я замовк і якийсь час слухав, чи не долинуть до мене голоси матросів. Я чув їх, коли піднімали якір, але тоді корабель стояв на місці, і хвилі не били в борти. Крім того, як я згодом дізнався, трюмні люки тоді були відкриті, а закрили їх уже, коли ми вийшли у відкрите море.

Прислухався я дуже довго, але до моїх вух не долинали ні слова команди, ні вигуки матросів. А якщо я не чую їхніх гучних і басовитих голосів, то як вони можуть почути мій?

"О, вони не можуть почути мене і ніколи не почують! Ніколи! І ніхто не прийде мені на допомогу, ніхто не визволить! Тут мені доведеться й померти! Померти!"

Ось до якого висновку я прийшов, коли зовсім зірвав голос і вкрай знесилів. Морська хвороба на якийсь час поступилась місцем бурхливим проявам відчаю, але потім фізичні страждання повернулися знов і, об'єднавшись з душевними муками, мало не вбили мене. Я не мав більше сил опиратися морській хворобі і впав долі, наче мене розбив параліч.

Лежав я довго, безпорадний і заціпенілий. Мені хотілося вмерти. Та я й справді гадав, що вмираю. Я певен, що тієї хвилини не завагався б наблизити смерть, коли б міг. Але я надто знесилів, щоб убити себе, навіть якби мав зброю. До речі, зброя в мене була, тільки я зовсім забув про неї. І це не дивно, бо на моєму місці можна було забути про все на світі.

Ви, мабуть, дивуєтесь з того, що мені хотілося вмерти. Але треба опинитись у такому ж становищі, щоб зрозуміти весь жах відчаю. О, це страшна річ! Хай вам ніколи не доведеться зазнати чогось подібного!

Мені здавалось, що я умираю, та люди не вмирають ні від морської хвороби, ні з відчаю. Життя не так легко покидає тіло.

Щоправда, я був напівмертвий і якийсь час лежав непритомний. Це тривало довго, багато годин.

Нарешті я прийшов до пам'яті, потім повернулася й енергія. Дивна річ, але мені захотілося їсти. В цьому відношенні морська хвороба має деякі особливості. Хворі на неї їдять з більшим апетитом, ніж здорові. Однак більше за все мені хотілося пити, але не було надії вдовольнити спрагу. Щодо голоду, то він ще не лякав мене: в кишені лишилось трохи сухарів і сиру.

Немає потреби розповідати, які похмурі думки лізли мені в голову. Кілька годин підряд я був жертвою жахливих приступів відчаю, кілька годин кидався з боку в бік, напівзбожеволівши від страху, поки, нарешті, не забувся в благодатному сні.

Розділ XXII

СПРАГА

Спав я недовго й тривожно. Сни мої були страшніші один за одного, проте, коли я прокинувся, дійсність виявилась ще жахливішою.

Я не одразу зрозумів, де я, і тільки розкинувши руки, згадав, у якій скруті опинився, бо наштовхнувся на дерев'яні стіни своєї темниці. Вона була така маленька, що я ледве міг повернутися в ній. Якби зі мною сидів ще один такий хлопець, як я, то неможливо було б навіть поворухнутись.

Ще раз усвідомивши, в яке жахливе становище потрапив, я знов почав голосно кричати. Я гукав і кричав щосили, все ще сподіваючись, що матроси почують мене, — адже я не знав ні того, скільки вантажу надо мною, ні того, що люки нижньої палуби закриті.

Та й добре, що я не знав цього, бо міг би збожеволіти з відчаю. Спалахи надії підтримували мене, поки я не наважився твердо глянути в обличчя своїй страшній долі.

Я кричав, іноді не закриваючи рота по кілька хвилин підряд, іноді уривчасто, але відповіді не було. Поступово паузи між криками ставали тривалішими, поки надія, що мене почують, не зникла остаточно! Тоді я замовк.

Протягом кількох годин я перебував у якомусь заціпенінні. Але, на жаль, заціпенів мій мозок, а не тіло. Навпаки, воно аж здригалося від жахливих мук: його мучила страшенна спрага. А ці муки, мабуть, — найстрашніші за всі інші фізичні страждання. Якби раніше хтось сказав мені, що людина може так мучитись через те, що немає ковтка води, я не повірив би. Читаючи в книгах, як мучаться і навіть умирають від спраги мандрівники в безводних пустелях та морях серед безмежних рівнин океану, коли корабель зазнає аварії, я завжди думав, що їхні страждання перебільшено. Як і всі англійські хлопці, я виріс у вологій країні, де мало не на кожному кроці трапляються струмки або джерела, і ніколи по-справжньому не відчував, що таке спрага. Тільки іноді, коли я заходив далеко в поле або довго гуляв на березі моря, де не було прісної води, у мене в горлі виникало неприємне відчуття сухості, яке ми звичайно називаємо спрагою. Однак це ще не спрага, а тільки перша і найнижча її стадія, навіть трохи приємна, бо ти впевнений, що через сотню кроків зможеш напитися. В таких випадках ми буваємо настільки розбірливі, що не п'ємо воду з канави чи ставка, а ждемо, коли нам трапиться чистий колодязь або прозорий струмок. Якщо ж навколо не буде ні колодязів, ні струмків, на сотні миль не буде ставків, канав, озер чи річок — жодної вологи, яка могла б освіжити горло, — тоді навіть така спрага набуде нових властивостей і стане нестерпною.

Не можна, мабуть, твердити, що напитися негайно мені було вкрай необхідно: адже на корабель я прокрався недавно. Я впевнений, що й раніше мені траплялось цілими днями обходитись без води, але я й не думав про неї, бо знав, що будь-якої миті можу пити стільки, скільки

захочу. Та тепер, коли не було ні води, ні надії роздобути її, я вперше в житті відчув, що спрага — справжня мука.

Їсти мені не хотілося. Їжа, куплена за гроші від продажу кораблика, ще не скінчилася. В мене лишалося кілька шматочків сиру і п'ять чи шість сухарів, але я не наважувався й доторкнутися до них, бо вони лише посилили б спрагу. А моє пересохле горло вимагало води і тільки води, яка тоді здавалась мені найбажанішим за все на світі.

До деякої міри я був у становищі Тантала.[18] Правда, я не бачив води, але чув її, бо до мого слуху виразно долинав плюскіт хвиль вздовж бортів корабля. Я усвідомлював, що це морська мода, що вона солона і пити її не можна, навіть якщо дістатися до неї. Проте я безперервно прислухався до цих звуків, що наче глузували з моїх страждань.

Не варто згадувати про всі болісні думки, що виникали в моєму мозку. Досить сказати, що протягом багатьох безконечних годин я мучився від страшної спраги без найменшої надії позбутися цих тортур. Я був певний, що вона уб'є мене, тільки не знав, як швидко це станеться. Мені траплялось читати про людей, які мучилися по кілька днів, перш ніж умирали під спраги. Тепер я намагався пригадати, скільки днів тривала їх агонія, але пам'ять зрадила мене. Здається, шість чи сім, не більше. Така перспектива була жахлива. Невже мені судилося терпіти ці тортури шість чи сім днів? Та хіба я витримаю ще бодай один такий день? О, від цієї думки кров холола в жилах, і я сподівався, що смерть прийде раніше і звільнить мене під зайвих страждань.

І якраз тієї хвилини, коли я у відчаї кликав до себе смерть, я почув звук, що враз змінив напрям моїх думок і змусив забути весь жах свого становища.

О солодкий звук! Він був наче шепіт ангела милосердя!

Розділ XXIII

СОЛОДКИЙ ЗВУК

Я лежав, або, вірніше, стояв, напівзігнувшись і спершись плечем на один з товстих шпангоутів, що проходив через мій закапелок і ділив його на дві майже однакові частини, Я обрав таку позу просто для різноманітності. Відтоді, як я опинився в цьому тісному приміщенні, я протягом кількох довгих днів та ночей і сидів, і стояв, зігнувшись і притулившись до чого-небудь, найбільше ж лежав то на одному, то на другому боці, а часом навіть долілиць.

Тепер, для того щоб трохи відпочити, я звівся на ноги, хоч і не міг випростатися на весь зріст, бо стеля мого приміщення буча надто низькою. Плечем я спирався на шпангоут, знайшовши для цього зручну місцинку, голова моя нахилилась уперед до великої бочки, на яку я поклав руку, а вухо мало не торкалося клепок. І саме крізь ці міцні дубові клепки до мене долинув звук, що так різко й приємно змінив мій настрій.

Визначити, що це за звук, було дуже просто: всередині бочки хлюпала вода. Вона хлюпала через качку корабля, до того ж бочка лежала боком і трохи похитувалась.

Перший сплеск води пролунав для мене, мов музика. Але ця радість була такою несподіваною, що я не наважився одразу повірити своєму слуху і вирішив перевірити, чи не помиляюсь.

Я рвучко підвів голову, припав щокою до дубових клепок і з завмиранням серця почав прислухатися. Чекати довелося досить довго, тому що качка судна була не рівномірною, а почути плюскіт води в бочці я міг тільки тоді, коли "Інка" різко нахилялася на борт. Але я чекав терпляче, і мою терплячість було винагороджено. Знову почулося: хлюп-хлюп-хлюп…

Хлюп-хлюп-хлюп! Ніяких сумнівів! У бочці вода!

Я не втримався від радісного вигуку. В ту мить я почував себе так, як людина, що довго боролася з хвилями і вже починала тонути, але, нарешті, досягла берега і зрозуміла, що врятована.

Раптовий перехід од відчаю до радості подіяв на мене так, що я мало не знепритомнів. Я відкинувся назад на шпангоут і сповз по ньому додолу, бо ноги не тримали мене.

Проте лежав я недовго. Гострий біль у змученому спрагою тілі спонукав мене до дії. Я знову підвівся й схилився перед бочкою.

Нащо? Звичайно, щоб знайти чіп, витягти його і досхочу напитися! З якою іншою метою мав би я наближатися до неї?

Та леле! Моя радість потьмарилась і зникла майже так само швидко, як і народилась. Але не відразу, а поступово, в міру того, як я обмацував бочку, всю її опуклу поверхню з кінця в кінець, дюйм за дюймом, клепку за клепкою, бо в суцільній темряві я нічого не бачив. Еге ж, минуло кілька хвилин, поки я не обмацав її і не переконався, що на моєму боці чопа немає, — він або з іншого боку, або вгорі. А якщо чіп там, то я не можу дотягтися до нього, — отже, це все одно, якби його й не було.

Шукаючи чопа, я не забув про отвір для крана. Мені було відомо, що він є в кожній великій бочці, якраз посередині, тоді як чіп знаходиться на одному з днищ. Та й отвору для крана я не знайшов. Зате я ще раз переконався, що обидва днища бочки, за винятком кількох дюймів від краю, недосяжні для мене. Одне з них було заставлене ящиком, друге — ще однією бочкою, про яку я вже згадував. Вона була таких же розмірів, що й та, яку я обмацував.

Мені спало на думку, що й у цій другій бочці може бути вода, і я "вирушив у розвідку", але мені пощастило дослідити тільки клаптик

днища. І скрізь мої пальці наштовхувались на рівні дубові дошки, тверді, мов камінь.

Після цих безуспішних спроб знайти чіп або отвір для крана я знову відчув усю безнадійність свого становища і впав у відчай. Але тепер я страждав ще більше. Час від часу за якихось два дюйми від мого рота в бочці хлюпотіла вода, а я не мав можливості напитися! О, чого б я тільки не віддав за півсклянки води, за одну-єдину краплю, щоб хоч трохи промочити пересохле горло, що горіло сухим вогнем!

Якби в мене була сокира і якби висота закапелку дозволяла розмахнутися нею як слід, я розбив би цю величезну бочку і несамовито кинувся б ковтати воду. Та в мене не було ні сокири, ні чогось такого, щоб розбити її. А голими руками я нічого не міг зробити з товстими дубовими клепками, — все одно якби вони були залізні. Та якщо мені й пощастить добратися до чопа або отвору для крана, хіба я витягну їх пальцями? Я й не подумав про це в пориві першої радості.

Я невиразно пригадую, що знову сів чи скоріше впав, потім через якийсь час підвівся і ще раз обмацав бочку. Однак я не можу твердити напевно, що робив, бо питання, чи вдасться мені витягти чіп, зовсім пригнітило і приголомшило мене. Що було потім, я точно не пам'ятаю. Я, здається, знову намагався відсунути ящик, кидаючись на нього всією вагою свого тіла, але, як і перше, — марно.

Після цього я ліг на дошки, і чорний відчай огорнув мою душу. Я нічого більше не розумів і не відчував. Не можу сказати, чи довго тривало це, але одна обставина знов пробудила мене до життя.

Розділ XXIV

ДІРКА В БОЧЦІ

Я лежав на правому боці, поклавши руку під голову. Бажаючи простягнутись, я раптом відчув у себе під боком щось тверде. Спочатку я подумав, що то, мабуть, сучок на дошці або якась інша тверда річ. Мені стало боляче, і я підклав під себе руку, одночасно трохи підвівшись, щоб витягти сучок. Я здивувався, не знайшовши нічого, але наступної миті зрозумів, що предмет, який муляє мені, лежить не на дошках, а в кишені моїх штанів.

Що там у мене? Цього я не міг згадати і навіть подумав, що то рештки сухарів. Але ж сухарі я поклав у куртку, як же вони могли опинитися в кишені штанів? Я помацав кишеню; в ній лежало щось довге й дуже тверде, але все одно я не міг здогадатись, що б там могло бути, крім сухарів і сиру.

Мені довелося встати, щоб засунути в кишеню руку. І тут я все зрозумів: твердий довгий предмет, що привернув мою увагу, виявився ножем, якого мені подарував матрос Уотерс. Тоді, на пристані, я машинально засунув його в кишеню і одразу ж забув про нього.

Спочатку ця знахідка не викликала в мене особливої радості. Я тільки згадав про доброго матроса, що так відрізнявся від грубого помічника капітана. Пам'ятаю, ця ж сама думка промайнула в моїй голові й тоді, коли Уотерс давав мені ножа. Витягнувши тепер свій подарунок з кишені, я поклав його поряд, щоб він не заважав мені, і знову ліг.

Та не встиг я вмоститися, як мене осяяла блискуча ідея. Я аж підскочив, наче ліг на розпечене залізо. Але якби я ліг на залізо, то підскочив би від болю, а тепер причиною була нова радісна надія. Адже цим ножем можна прокрутити дірку в бочці й добратися до води!

Це здавалось мені досить легким ділом, і тепер я був певен, що незабаром оволодію дорогоцінним вмістом бочки.

Я квапливо пошукав навколо себе руками і знайшов ніж. Коли я брав його з рук доброзичливого матроса, то навіть не дивився на нього і не знав, який він. Тепер я почав уважно вивчати його, навпомацки звичайно. Я крутив ніж у руках досить довго і, наскільки це було можливо, визначив його форму і міцність, щоб переконатись, чи годиться він для мого задуму.

Це був великий складаний ніж з колодочкою з оленячого рога і одним-єдиним лезом. Такі ножі бувають у матросів, і носять вони їх звичайно на шиї на мотузці, засиленій в спеціальну дірочку в колодочці, його рівне лезо з гострим кінцем нагадувало бритву. Тупий бік леза був широкий та міцний, і я дуже зрадів цьому, бо розумів, що прокрутити дірку в твердих дубових клепках можна тільки міцним ножем.

Інструмент, який я тримав у руках, тільки трохи поступався долоту і цілком годився для того, що я збирався робити. Колодочка і лезо були майже однакові, і розкритий ніж мав у довжину близько десяти дюймів.

Я навмисно так докладно описую цей ніж. Своїми чудовими якостями він заслужив цього і навіть більшого. Завдяки йому я не вмер і тепер можу розповісти, у якій великій пригоді він мені став.

Отже, я відкрив ніж, провів пальцями по лезу, щоб дізнатись якої воно форми і чи можна прокрутити ним дірку, потім ознайомився з пружиною, кілька разів розкривши й закривши ножа, і, нарешті, взявся до діла.

Вас, певно, дивує, що я діяв так повільно і не кинувся одразу прокручувати в бочці дірку, щоб якнайшвидше добратися до води й напитися. Спокуса зробити саме так була велика, але мене ніколи не можна було назвати нерозважливим хлопцем, а зараз я відчував, що діяти треба особливо обачно та обережно. Я знав, що на мене чекає смерть, жахлива смерть від спраги, коли мені не пощастить добратися до вмісту бочки. Коли з ножем щось трапиться — наприклад, зламається

лезо, я напевно, умру. Тому-то я так уважно вивчив свою зброю і переконався в її міцності. Проте якби я подумав над своїм становищем трохи краще, то, мабуть, діяв би з меншою обережністю. Адже якщо я й доберусь до води, що робити потім? Вона врятує мене від спраги, але що я буду їсти? Самою водою ситий не будеш. Де ж знайти їжу?

Але, як це не дивно, в той час про їжу я зовсім забув. Я ще не був голодний, а жахлива спрага змусила мене забути, що все одно від голоду я не врятуюсь. Найближча небезпека — небезпека померти від спраги, — витіснила з моєї голови думки про те, що буде далі.

На щастя, турбувався я тільки про воду і зовсім не думав про іншу небезпеку — голод.

Я вибрав на бочці місце, де клепка була злегка пошкоджена, — трохи нижче середини, — бо розміркував, що коли вона наповнена тільки наполовину, то мені доведеться прокручувати ще одну дірку. Треба з першого разу зробити її нижче рівня води.

Отже, я взявся до діла і майже одразу з радістю помітив, що прокручую товсту клепку швидко. Ніж різав чудово, і міцний дуб поступався перед ще міцнішим сталевим клинком. Потрошку, волоконце за волоконцем, дерево відступало перед вістрям ножа. Тирсу я брав пальцями і викидав, щоб дати простір лезу.

Я працював більш години — звичайно в темряві. На той час я вже так звик до мороку, що не відчував безпорадності, яка охоплює людину, коли вона раптово потрапляє в темряву. У мене, мов у сліпого, загострилось відчуття дотику. Відсутність світла не заважала мені, і якби воно не було потрібне. для роботи, я й не згадав би про нього.

Прокручував я дірку не так швидко, як це міг би зробити тесляр своїм долотом чи бондар свердлом, однак я із задоволенням бачив, що робота посувається, хоч і повільно.

Ямка ставала дедалі глибшою. Клепка не могла бути товщою, ніж з дюйм, отже, я незабаром продовбаю її.

Звичайно, я міг би зробити це значно швидше, якби менше думав про наслідки, але я боявся дуже натискати на ніж, пам'ятаючи стару приказку: "Хто спішить — той людей смішить".

Минуло більше години, поки я досяг внутрішньої поверхні клепки, про що міг судити з глибини ямки, яку видовбав.

Тепер мої руки трусилися, серце колотилось у грудях. Я дуже хвилювався, бо мене мучив жахливий сумнів: чи справді в бочці вода? Це хвилювало мене й раніше, але не так, як у ту хвилину, коли все ось-ось мало з'ясуватися.

Господи, що робити, коли це не вода? А раптом у бочці ром, або бренді, або навіть вино?! Адже цими напоями не вгамувати пекучої спраги. Вони можуть тільки вгамувати її на мить, не більше, а потім вона повернеться до мене з подвоєною силою. О, якщо там якийсь спиртний напій, я загинув! Тоді прощай остання надія на порятунок, мені лишається умерти так, як часто умирають люди — в чаду сп'яніння!

Я був так близько до внутрішньої поверхні клепки, що рідина почала просочуватися крізь дерево в тих місцях, де його вже прокололо вістря ножа. Але я вагався зробити останнє зусилля: боявся, що в бочці може бути не вода. Проте це тривало недовго, бо мене підганяла спрага. Я натиснув на ніж, і його лезо прорвало останні волоконця. Майже одночасно звідти бризнула холодна цівка, потекла по пальцях, що стискали колодочку, і набігла в рукав куртки.

Крутнувши востаннє ножем, я витяг його, і з бочки струменем ударила якась рідина. Наступної миті я припав губами до дірочки і з насолодою почав ковтати — не ром, не бренді і не вино, а холодну, смачну, наче з джерела в скелях, воду.

Розділ XXV

ЧІП

О, як я пив цю на диво смачну воду! Мені здавалося, що я ніколи не нап'юсь, але кінець кінцем напився донесхочу, і спрага минула.

Це трапилось не одразу — перші жадібні ковтки не вгамували спраги, вірніше, вгамували тільки на короткий час. Знову й знову я припадав до цівки води, поки не загасив огонь у нутрощах і не перестав відчувати спрагу, наче її зовсім і не було.

Неможливо уявити собі тих мук, яких зазнає людина від спраги. Для цього треба пережити їх самому. Доказом того, що ці страждання жахливі, є те, що люди, яких мучить спрага, нічим не гребують, аби вгамувати її. І все ж, як тільки проковтнеш достатню кількість води, страждання вмить зникають, як несподіваний сон! Ніякий інший тілесний біль не минає так швидко.

Отже, я напився і трохи повеселішав, але моя звичайна обережність не залишила мене. Відриваючись од дірки, я затикав її пальцем, щоб вода не вибігла. Щось ніби підказало мені, що не можна даремно розливати дорогоцінну вологу. Напившись, я не вийняв з отвору палець, але невдовзі він стомився виконувати роль чопа, і я почав шукати для цього щось інше. Затискаючи дірку пальцем лівої руки, я правою обмацав дошки навколо себе скрізь, куди тільки міг дотягтися, але нічого не знайшов. Звільнити ліву руку я боявся: тоді б вода полилася товстим струменем, і я втратив би її багато.

Нарешті я згадав про сир і вийняв з кишені все, що від нього лишилося. Але сир кришився в мене в пальцях і виштовхувався натиском води, коли я пробував затикати ним дірку. Так вийшло і з сухарем. Що робити?

Відповідь на це питання прийшла відразу. Адже можна законопатити дірку клаптем тканини від куртки. Цупкий матеріал стане у пригоді якнайкраще.

Не гаючись ані хвилини, я відрізав ножем клапоть поли і засунув його лезом у дірку. Цівка перестала бити, але вода все ж таки просочувалась. Та це не мало великого значення. Цей чіп я зробив ненадовго — поки не знайду чогось кращого.

Я ще раз замислився над своїм становищем. Зайвим буде казати, що похмурі думки відразу ж опосілн мене. Нащо я уник смерті від спраги? Для того, щоб мої муки тривали? Щоб продовжити своє жалюгідне існування ще на кілька днів? Адже я все одно умру з голоду. Іншого виходу не було. Від моїх запасів майже нічого не залишилось. Два сухарі та жменя розкришеного сиру — оце й усе. Я зможу попоїсти ще раз — саме попоїсти, але не наїстися, а потім... о, потім голод, страшний голод, кволість, безсилля, виснаження, смерть!

Дивно, що поки я мучився від спраги, то не думав, вірніше, майже не думав про голодну смерть. Правда, часом підсвідомо такі побоювання виникали, але ті страждання, які я тоді терпів, закривали від мене всі інші страхи.

Тепер же, коли спрага більше не мучила мене, я почав по-справжньому думати про голод. Невеликий приплив бадьорості був тільки наслідком того, що я позбувся фізичних страждань, і тривав він тільки доти, поки до мене знов не повернулася здатність розмірковувати спокійно. Через кілька хвилин ця бадьорість не знати де й поділася, бо гіркі передчуття смерті стали такими ж гострими, як і були. А втім, це почуття вірніше буде називати цілковитою впевненістю, а не передчуттям. Мені вистачило п'яти хвилин, щоб переконатися, що смерті не уникнути. Це було так само очевидно, як і те, що я ще живий. Надія вийти з своєї в'язниці розвіялась ще раніше, а знайти їжу неможливо. А хіба можна жити без їжі?

Так, я умру з голоду, бо нічого іншого не залишається, хіба що смерть від власної руки. Засоби для цього в мене були, але, дивна річ, божевілля відчаю, що підштовхувало мене раніше на цей вчинок, минуло, і тепер я думав про смерть з таким спокоєм, що мені аж стало дивно.

Я міг померти трьома різними способами, доступними мені, — від спраги, від голоду і кінчити самогубством. Вас, мабуть, це здивує, але тепер я почав вирішувати, який спосіб найлегший.

Проте це справді було так. Саме на цьому я зосередив усі свої думки, як тільки остаточно переконався, що мені доведеться померти. Не дивуйтеся. Уявіть себе на моєму місці, — і ви зрозумієте, що тоді такі думки були цілком природними.

Від першого способу я зразу ж відмовився, бо він не був найлегшим. Я вже знав, що таке спрага, і розумів, що важко знайти жахливіший засіб для того, щоб позбавити себе життя. Отже, лишалося два, і я вагався, на якому зупинитися, спокійно вибираючи кращий. На жаль, я ріс майже язичником і навіть не знав, що накладати на себе руки — великий гріх. Мене цікавило тільки одне: який з цих двох способів померти буде легшим.

Довго я так сидів, розважливо і спокійно розмірковуючи, як учинити. І весь час якийсь внутрішній голос шепотів мені, що негарно відмовлятися від життя, навіть коли це допоможе уникнути страждань.

І я послухався цього голосу. Покликавши на допомогу всю свою мужність, я вирішив чекати, коли сам собою настане кінець моїм нещастям.

Розділ XXVI

ЯЩИК З ГАЛЕТАМИ

Отже, твердо вирішивши не заподіювати собі смерті, я тим самим вирішив жити стільки, скільки буде можливо. І хоч двох сухарів не могло вистачити навіть для того, щоб наїстися й один раз, я прийшов до висновку, що треба розділити їх на чотири частини і їсти тільки тоді, коли голод стане нестерпним.

Бажання продовжити своє існування почало зміцнюватися в мені відтоді, як припинились муки жахливої спраги. Тепер це бажання стало ще сильнішим. У мене навіть було якесь передчуття, що я виживу, що не вмру з голоду, і це передчуття, хоч і дуже невиразне, час від часу з'являючись в моїй душі, підтримувало в мені щось схоже на надію.

Важко сказати, чому виникла ця надія в такому безвихідному становищі. Можливо, тому, що я згадав, як зовсім недавно надії вгамувати спрагу теж не було. Тепер же води в мене було стільки, що я міг би навіть утопитися в ній. Неймовірно, але саме я подумав, що маю змогу втопитися!

Вибираючи найлегшу смерть, я також згадав про це. Мені часто траплялося чути, що це найкращий спосіб накласти на себе руки. Власне кажучи, я був уже знайомий з ним.

Гаррі Блю врятував мене тоді, коли я вже потонув, тобто втратив свідомість. Я певний, що коли б пішов на дно, то зовсім не відчув би болю. Мені приємно було усвідомлювати, що смерть у воді не така жорстока, і я серйозно думав, чи не краще буде зняти кілька клепок на великій бочці й кинутись у неї, поклавши таким чином край своїм стражданням. Проте так міркував я тільки у хвилини відчаю, коли мені хотілося померти. Але ці хвилини минули, і я знову відчував непереможне бажання жити.

Зміну в моєму настрої пояснити не так уже й важко. Я не помер від спраги, знайшовши воду за таких обставин, наче сама доля зглянулась на мене і простягла руку допомоги. Ця рука може так само ще раз

допомогти мені — врятувати від голоду. Цілком можливо, що з своєї в'язниці я теж виберусь. Ось чому невиразне передчуття, що я врятуюсь, дедалі міцніло.

Я з'їв півсухаря і напився води, бо мені знову захотілося пити. Потім, заткнувши дірку в бочці, я сів на дошки.

Я й не пробував нічого робити, бо знав, що від цього ніщо не зміниться. Та й що я міг зробити? Єдине, на що я сподівався — це на прихильність долі, на щасливий випадок, якщо на них можна було сподіватися. Але яким чином доля допоможе мені, що може трапитись — цього я не уявляв.

Важкі були години тиші й темряви. Тільки іноді передчуття, про яке я вам говорив, підбадьорювало мене. Решту ж часу настрій у мене був похмурий, і я почував себе нещасним.

Минуло, мабуть, годин з дванадцять, перш ніж я з'їв ще півсухаря. Я опирався скільки міг, але зрештою був змушений поступитися голоду. Звісно, малесенький шматок сухаря не задовольнив мене, від нього тільки більше захотілося їсти. Тоді я почав пити воду, але хоч і наповнив нею шлунок, заглушити відчуття голоду не зміг.

Годин через шість я знову поїв — ще півсухаря, — бо не міг далі терпіти мук голоду, — але навіть не відчув, що їв. Я був такий голодний, наче в роті у мене нічого й не було!

Наступна перерва тривала близько трьох годин. Мужнє рішення розтягнути два сухарі на кілька днів виявилось нездійсненним. Не минуло й дня, а сухарів не стало.

Що ж далі? Що їсти?

Я подумав про свої черевики. Мені траплялося читати про людей, які підтримували життя в своєму тілі тим, що жували чоботи, пояси, гетри, торби, сідла, — одне слово, все, що було зроблено з шкіри. Шкіра — органічна речовина, вона навіть після вичинки зберігає невеличку кількість поживності. Ось чому я й подумав про черевики.

Я нахилився, щоб розв'язати шнурки, але в цю мить щось холодне вдарило мене по потилиці. Це був струмінь води. Клапоть тканини вибило з дірки, і вода полилася просто мені на голову та голу шию. Несподіваний і холодний дотик змусив мене здивовано підскочити.

Звичайно, я перестав дивуватися, як тільки збагнув, у чому річ.

Заткнувши дірку пальцем, я помацав навколо себе, швидко знайшов клапоть тканини і всунув його в отвір. Це повторилось кілька разів підряд, і я втратив багато води. Тканина намокла, зробилась м'якою і не трималась там, де треба. Якщо затичка випаде, коли я спатиму, подумав я, більша частина води вибіжить. Значить, треба запобігти цьому, знайти кращий чіп.

З цією думкою я взявся до діла. Я обмацав усю підлогу свого закапелку, сподіваючись натрапити на яку-небудь товсту тріску, але марно. Потім з допомогою ножа я спробував відколоти кусочок деревини від шпангоута. Та фарбований дуб був дуже міцний, і я нічого не міг з ним зробити. Зрештою я, безперечно, домігся б свого, але тут мені спало на думку, що я можу значно простіше відколоти потрібну мені тріску від ящика. Помацавши його, я переконався, що він зроблений із звичайних соснових дощок. Сосна значно м'якша за дуб, вона легше ріжеться ножем, до того ж з м'якої деревини чопи кращі, ніж з твердої.

Одна з бокових дощок ящика була трохи довшою за інші. Приставивши до неї лезо, я натиснув на ножа, діючи ним і як клином, і як долотом. Але тут я помітив, що ця дошка ледве тримається. Цвяхи, якими вона була прибита, очевидно, розхиталися або повилітали, коли

ящик необережно вантажили на корабель. Як би там не було, дошка хиталась у мене під руками і відвалювалась.

Я витягнув з дошки ніж, бо зрозумів, що можу одірвати її голими руками. Тоді її буде легко розщепити і зробити чіп. Поклавши ніж на підлогу, я схопився за дошку і щосили потягнув її на себе.

Вона піддалась. Заскрипіли цвяхи, щось затріщало. Потім новий звук змусив мене зупинитись і прислухатися: з ящика сипалося щось тверде і з стукотом падало на підлогу.

Мені захотілося дізнатися, що це. Я випустив дошку, нахилився і взяв у руку два кружечки однакової форми й розміру. Обмацавши їх, я не втримався від радісного вигуку.

Я вже казав, що відчуття дотику загострилось у мене і стало майже таким, як у сліпого. Та якби навіть воно й не загострилось, я все одно відразу впізнав би, що у мене в руках. Помилки не могло бути. В руках я тримав галети!

Розділ XXVII

БОЧКА З БРЕНДІ

Так, це були галети завбільшки з блюдце і завтовшки в півдюйма — гладенькі, круглі, приємні на дотик, темно-коричньового кольору. Еге ж, я міг впевнено сказати, якого вони кольору, бо здогадався, що це справжні морські галети. Їх ще називають "матроськими", щоб відрізнити від білих "капітанських" галет, які поступаються першим смаком і поживністю.

Ах, які ж вони смачні! Зрозумівши, що в моїх руках галети, я одразу ж відкусив від однієї з них величезний шматок. Яка насолода! Перша галета зникла до крихти, потім друга, третя, четверта, п'ята... Голод

підганяв мене, я пожадливо ковтав нерозжовані шматки. Я не знав, скільки галет з'їв. Я не рахував. Звичайно, я запивав їх водою, раз у раз припадаючи губами до дірки в бочці.

Не пам'ятаю, щоб за все своє життя якась їжа здавалась мені такою смачною, як ці галети з водою. Пояснюється це не тільки тим, що я наповнював голодний шлунок, — це, як усі знають, само по собі є великою насолодою. Найкращою приправою до галет було приємне усвідомлення того, що моє життя, яке я вважав утраченим, врятоване. З такою кількістю їжі й води я, незважаючи на темряву, міг жити тижні й місяці, поки подорож не закінчиться і корабель не розвантажать.

Перевіряючи свої запаси, я переконався в тому, що смерть мені більше не загрожує. Дорогоцінні галети, коли я дотикався до них, висипалися на підлогу, постукуючи, як кастаньєти.

Цей звук був для мене музикою. Я засовував руки в ящик і з насолодою перебирав купу галет, мов скупець, що з завмиранням серця пересипає з долоні в долоню золоті монети. Здавалось, мені ніколи не набридне обмацувати галети, визначати, які вони товсті й великі, витягати їх з ящика, класти назад і перемішувати. Я грався ними, як дитина грається барабаном, м'ячиком або дзигою, перекочуючи їх з місця на місце. Минуло багато часу, перш ніж ця дитяча гра набридла мені.

Мабуть, я займався цим не менше години, поки не вгамувалось радісне хвилювання, викликане знахідкою галет. Нарешті я зміг діяти і міркувати спокійно.

Важко описати, що відчуває людина, яка несподівано вирівається з обіймів смерті. Уникнути хай навіть безпосередньої небезпеки — зовсім інша річ, тому що завжди лишається надія на порятунок, і людина сподівається, що все минеться гаразд. Але тоді, коли впевнений, що смерть неминуча, і все ж таки залишаєшся живий, різкий перехід од

відчаю до радості аж приголомшує. Іноді люди вмирають або божеволіють від щастя.

Однак я не вмер і не збожеволів, але якби хтось подивився на мене збоку після того, як я відкрив ящик з галетами, він, мабуть, вирішив би, що я не сповна розуму.

До пам'яті мене привело відкриття, що з бочки сильним струменем ллється вода. Затичку знову виштовхнуло з дірки. Ці; дуже засмутило мене, навіть перелякало. Я не знав, як довго текла вода, бо шум моря заглушував усі звуки, до того ж вона, витікаючи, зникала під дошками. Можливо, вона почала текти ще тоді, як я востаннє напився. Я не пам'ятав, чи заткнув дірку, бо дуже перехвилювався за останні півтори години. Якщо вода тече весь цей час, то я втратив її багато. Ця думка сповнила мене тривогою.

Ще годину тому на такий випадок я не звернув би. особливої уваги. Тоді я був певний, що води вистачить на значно триваліший час, ніж їжі, тобто поки я буду живий. Тепер же, коли моє становище змінилося, я міркував по-іншому. Я можу прожити тут, за бочкою, кілька місяців, і мені буде потрібна кожна краплина води. Якщо вона скінчиться раніше, ніж корабель прийде в порт, я знов страждатиму від спраги і кінець кінцем не уникну смерті. Зрозуміло, чого я так перелякався, коли помітив, що вода витікає!

Не гаючись ані миті, я засунув у дірку палець. Потім, знову заткнувши її ганчіркою, заходився робити справжній дерев'яний чіп.

Я легко відколов од дошки з ящика потрібної товщини скалку, і м'яка сосна швидко перетворилась під гострим лезом мого ножа на круглий чіп, що якраз підійшов до розмірів дірки.

Славний моряк! Як я благословляв тебе за подарунок!

Я дорікав собі за свою необачність і шкодував, що прокрутив дірку так низько. Проте у свій час це було запобіжним заходом, бо тоді я думав лише про те, щоб якнайшвидше вгамувати спрагу.

Просто пощастило, що я помітив цей струмінь. Якби вода витікала стільки, скільки могла, тобто, поки її рівень не досяг би отвору, тоді б її ледве вистачило на тиждень.

Я хотів визначити, скільки води лишилося в бочці, але не міг придумати, як це зробити. Я постукував по клепках колодочкою ножа, сподіваючись здогадатися по звуку, де кінчається порожнеча, та це мені нічого не дало. Потріскування шпангоутів і удари хвиль у борти надто заважали, щоб можна було покластися на свої спостереження. Звук був лункий, а це означало, що води в бочці значно поменшало. Висновок був не з приємних, і я перестав стукати по бочці. Серце гризла тривога. На щастя, дірочка в клепці була дуже маленькою, і вода витікала тоненькою цівкою. Наскільки я міг визначити, вона була не товща за мій палець, і через таку дірочку тільки за довгий час могло витекти багато води. Я марно силкувався пригадати, коли саме пив востаннє. Мені здавалось, що недавно, але знахідка галет так схвилювала мене, що могла минути година або навіть більше. Нарешті я зовсім заплутався в цих підрахунках.

Я довго думав, як визначити кількість води в бочці, бо це питання цікавило мене зараз найбільше.

Я чував, що пивовари, бондарі й власники винних погребів уміють досить точно підрахувати кількість рідини в бочках без будь-яких вимірювань, але я дуже шкодував, що не навчився робити цього.

У мене виник план, як визначити рівень води, та не було потрібного інструмента. Я непогано розбирався в гідравліці і знай, що рідина однакової питомої ваги в сполучених сосудах стоїть на одному й тому ж

рівні. Отже, якби в мене був кусок шланга, я ввів би його в отвір у бочці і таким чином дізнався, скільки в ній води.

Та звідки взяти шланг чи трубку? Нічого такого роздобути я не міг, і мені довелося відмовитись від цієї ідеї.

Але тут в моїй голові виник кращий план, і я заходився здійснювати його. Я аж здивувався, що відразу не додумався до нього — такий він був простий. Треба всього-на-всього прокрутити ще одну дірку в клепках, трохи вище, потім другу, третю… поки вода не перестане текти. От і все.

Якщо перша дірка виявиться нижче рівня води, я заткну її, з іншими робитиму так само.

Правда, для цього треба було як слід попрацювати, але це тільки краще. Під час роботи я почуватиму себе спокійніше, бо менше думатиму про неприємні речі, пов'язані з моїм становищем.

Я вже збирався почати роботу, але в цю хвилину мені спало на думку, що, мабуть, не зайвим буде спочатку прокрутити дірку в другій бочці, що лежала в кінці моєї комірчини. Якщо в ній теж вода, то я можу заспокоїтись, бо двох таких великих бочок мені вистачить на довгу подорож.

Не барячись, я підсунувся до цієї бочки і почав прокручувати дірку в її дні. Я не хвилювався так, як раніше, тому що тепер спрага не мучила мене. І все ж я дуже засмутився, коли з дірки потекла не вода, а бренді.

Я знову повернувся до першої бочки, бо тепер мені ще дужче хотілося знати, скільки в ній води. Адже від неї залежало моє життя.

Намацавши клепку посередині бочки, я почав діяти так само, як і в перший раз. Через годину або більше лишився тільки тонкий шар

деревини. Я хвилювався, але не так, як першого разу, бо тоді мало вирішитися питання — житиму я чи помру. Тепер же безпосередньої загрози не було. І все ж серце у мене завмирало, і я не стримався від радісного вигуку, коли по лезу ножа побігла вода. Я заткнув цю дірку і заходився прокручувати іншу клепку, трохи вище.

Через якийсь час ця клепка теж поступилась перед вістрям мого ножа, і я був винагороджений за свої зусилля тим, що мої пальці знов стали мокрими.

Ще вище — те ж саме.

Ще вище — і вода з бочки більше не потекла. Не має значення: остання дірочка була високо вгорі. А з передостанньої дірочки вода текла, отже, її рівень десь між цими двома отворами. Таким чином, бочка наповнена приблизно на три чверті. Слава богу, води вистачить на кілька місяців.

Цілком задоволений таким висновком, я сів додолу і з'їв галету з такою великою насолодою, наче розкішно пообідав за столом у лорда-мера.

Розділ XXVIII

СКОРОЧУЮ РАЦІОН

Тепер я був усім задоволений, і ніщо не викликало у мене неспокою. Перспектива просидіти в цій темній норі була б, можливо, за інших обставин неприємною, але після того, як я пережив страх, що мене чекає така жахлива смерть, на це можна було не зважати. Я вирішив терпляче й покірливо перечекати це тривале ув'язнення.

Шість місяців мені доведеться провести в своїй похмурій в'язниці — ніяк не менше. Навряд чи мене звільнять раніше ніж через півроку. А це

довгий строк — довгий і неприємний навіть для полоненого або злочинця. Довгий і неприємний навіть в світлій кімнаті з ліжком, каміном і смачною їжею, в щоденних розмовах з людьми. Навіть з усіма цими перевагами просидіти під замком шість місяців — тяжке випробування.

Яке ж тяжке має бути моє ув'язнення в цій тісній норі, де я не маю змоги ні стати, випроставшись на весь зріст, ні лежати, витягнувшись, де немає ні постелі, ні вогню, пі світла, де мені доводиться дихати смердючим повітрям, спати на твердих дубових дошках і харчуватись тільки хлібом і водою! І все це без змін, не чуючи нічого, крім безупинного потріскування шпангоутів і одноманітного плюскотіння океанської хвилі! Еге ж, шість місяців такого існування не могли бути приємною перспективою і вселити в серце радість.

Проте я на це не зважав. Я був щасливий, що врятувався від смерті, і зовсім не турбувався про те, як житиму найближчим часом, хоч і розумів, що мені, мабуть, доведеться скрутно.

Я був сповнений радості й надії. Не скажу, що я був щасливий, я просто радів, що в мене є достатня кількість їжі й води, і у цьому я був упевнений, але, щоб зовсім переконатися, вирішив негайно підрахувати свої запаси.

Досі у мене не виникало ніяких побоювань щодо цього. Ящик з галетами величезний, а води стільки, що в бочці можна було б плавати, якби зняти вгорі кілька клепок — такі запаси ніколи не скінчаться!

Так мені здавалося спочатку, але, подумавши трохи, я почав сумніватися. Краплі, постійно падаючи на камінь, видовбують у ньому дірку, якщо це триває довгий час. Отже, мої запаси теж колись вичерпаються. А шість місяців — це дуже багато часу: майже двісті днів. Дуже багато!

Від цих думок в душі знов ожила тривога: чи вистачить мені їжі та води? І щоб покласти край усім сумнівам, я вирішив, як уже сказав, підрахувати кількість своїх запасів. Це було розсудливо. Коли виявиться, що всього досить, сумніви більше не бентежитимуть мене, коли ж, навпаки, я побачу, що галет або води мало, то вдамся тоді до єдиного можливого запобіжного заходу — знову перейду на скорочений раціон.

Пригадуючи тепер свої вчинки, я навіть дивуюсь, що, бувши маленьким хлопчиком, я діяв так розважливо. Неймовірно, як передбачливо може поводитися дитина, коли опиняється в скрутному становищі і коли інстинкт самозбереження пробуджує в ній всю енергію.

Отже, я негайно почав підрахунки, виходячи з припущення, що подорож триватиме повних шість місяців або сто вісімдесят три дні. Тижня, який минув з дня відплиття, я не взяв до уваги, щоб про всякий випадок мати запас, коли рейс виявиться насправді довшим. Але чи міг я бути певним, що корабель через шість місяців прийде в порт? Чи міг я сподіватися, що буде саме так?

Ні, не міг. Я зовсім не був впевнений у цьому. Мені було відомо, що звичайно подорож у Перу триває шість місяців, але я не знав, чи являють шість місяців середню цифру, найдовший це строк чи найкоротший. Адже в путі можуть бути затримки через штилі в тропічних широтах, через шторми біля мису Горн, широко відомого серед моряків мінливістю своїх вітрів. До того ж можуть трапиться й інші перешкоди, і тоді подорож триватиме значно довше ніж півроку.

Такі побоювання тривожили мене, коли я почав перевіряти свої запаси. Визначити, наскільки стане їжі, було дуже просто: для цього треба тільки перелічити галети. Судячи з їх розмірів, на день могло вистачити двох галет, хоч, звичайно, від такої кількості їжі важко було б погладшати. Та навіть однієї в день, навіть половини буде досить, щоб підтримувати життя. І я вирішив їсти якнайменше.

Незабаром я знав, скільки всього галет. Ящик, за моїми підрахунками, був у ярд завдовжки, два фути завширшки і близько фута заввишки. Це був неглибокий ящик, поставлений на свою меншу стінку. Я міг би підрахувати галети, не виймаючи їх з ящика, якби знав його точні розміри. Кожна галета мала трошки менше шести дюймів у діаметрі і була близько трьох чвертей дюйма завтовшки. Отже, в ящику повинно бути рівно тридцять дві дюжини галет.

Полічити галети було для мене розвагою, а не роботою. Я вийняв їх усі з ящика і розклав по дюжинах. І справді, галет було тридцять дві дюжини, тільки в останній дюжині не вистачало восьми штук, але я знав, куди вони поділися.

Тридцять дві дюжини — це триста вісімдесят чотири галети. Я з'їв вісім, отже, залишилось триста сімдесят шість. Вживаючи по дві галети на день, я буду забезпечений на сто вісімдесят вісім днів. Правда, сто вісімдесят вісім днів — це трохи більше шести місяців, але я не був певний, що ми будемо плисти в Перу саме шість місяців. Тому я вирішив перейти на скорочений раціон і з'їдати менше двох галет у день.

А що коли за цим ящиком стоїть інший і теж з галетами? Це забезпечить мене на час усієї подорожі, і я не буду більше турбуватись про їжу… Справді, чи не знайду я ще ящик галет? Хіба це неможливо? Навпаки! Завантажуючи корабельні трюми, зважають не на те, який товар, а на його вагу і форму упаковки. І тому найрізноманітніші товари часто-густо стають сусідами завдяки тому, що розміри ящика, тюка чи бочки дозволяють поставити їх саме в це, а не якесь інше місце. І хоч я знав це, проте сподівався, що матроси поставили два ящики галет поряд.

Але як переконатися в цьому? Я не міг пролізти за ящик, навіть за порожній, бо він щільно закривав отвір, що вів у мою схованку. Я не міг також ні перелізти ящик, ні підлізти під нього. "Ось що, — вигукнув я, несподівано зрозумівши, що треба робити, — я пролізу крізь ящик!"

Здійснити цю думку було зовсім легко. На місці дошки, що я одірвав від кришки ящика, утворилась широка щілина, в яку вільно пролазило моє тіло. Всунувши голову й плечі в ящик, я зможу прорізати ножем дірку в його дні, і тоді довідаюсь, чи стоїть там другий ящик з галетами.

Я не став зволікати із здійсненням свого плану. Розширивши спочатку щілину в кришці ящика, щоб було зручніше, я пустив у хід ніж. М'яка деревина чинила міцній сталі невеликий опір, та я раптом збагнув, що можна домогтися свого значно швидше. Хоч дошки дна й були прибиті цвяхами, можливо, навіть міцніше, ніж на кришці, але одірвати їх легше. Справа в тому, що їх треба тягти по на себе, а відбивати. Якби я мав молоток, вони не витримали б і десятка ударів. Молотка в мене не було, але я знайшов йому непогану заміну — каблуки своїх черевиків. Лігши на підлогу і вчепившись руками в шпангоут, я всунув ноги в ящик і так загупав у дно ящика, що одна з дощок одразу відірвалась, хоч і не впала, бо з протилежного боку її тримало щось важке.

Я підвівся і знову заліз у ящик, щоб подивитися, чого досяг. Дошка була зірвана з цвяхів, але я не міг дізнатись, що стоїть за нею.

Напруживши всі сили, я зсунув її вбік, а потім униз. Утворилась щілина, в яку можна було просунути руку. Там був ще один ящик — грубо збитий і схожий на той, у якому я зараз сидів. Але треба було ще дізнатися, чи в ньому галети. На це піде небагато часу.

Я знову напружив свої м'язи і відсунув дошку додолу. Більше вона мені не заважала. Цей другий ящик знаходився від першого на відстані якихось двох дюймів. Я накинувся на нього з ножем у руці і швидко прорізав дірку.

Та леле! Надія знайти галети розвіялася, мов дим. У ящику лежали якісь тканини — чи то грубе сукно, чи то ковдри, — упаковані вони були так міцно, що нагадували кусок деревини. Отже, я не знайшов галет і

тепер був приречений сидіти на скороченому раціоні, розтягуючи те, що мав, на якомога довший час.

Розділ XXIX

МІСТКІСТЬ БОЧКИ

Другим моїм завданням було покласти усі галети назад в ящик, бо вони дуже заважали мені, займаючи більше половини усього простору. Я ледве міг повернутися в своєму закапелку, і поспішив прибрати їх. Щоб помістити їх усі, мені довелося скласти галети правильними рядами, як вони й стояли, але тепер не горизонтально, тому що ящик стояв на боці, а так, як їх укладають в пекарні. Звичайно, те, як лежали галети, — горизонтально чи вертикально — не мало значення, бо в будь-якому положенні вони мали однаковий об'єм. Нарахувавши тридцять одну дюжину і чотири штуки, я переконався, що ящик пошти. Тільки в горішньому кутку лишалося трохи місця, яке займали ті вісім галет, що я з'їв.

Тепер я точно знав, скільки їжі лежить в моїй "коморі". З'їдаючи по дві галети в день, я можу протриматися трохи довше ніж півроку. І хоч такий раціон не обіцяв нічого приємного, я все ж таки вирішив задовольнитися навіть ще мізернішим, бо не був певний, що бідуватиму менше шести місяців. Я поклав собі ні за яких умов не з'їдати більше двох галет в день, а в ті дні, коли терпіти голод буде легше, скорочувати цей раціон на чверть або на половину, або навіть на цілу галету. Неухильно дотримуючись цього, я зможу розтягнути запас харчів на значно довший час, ніж шість місяців.

Розподіливши таким чином галети на всю подорож, слід було вирахувати, скільки можна випивати за день води. Спочатку мені здавалось, що здійснити такі підрахунки неможливо. У мене просто не було чим виміряти, скільки води лишилося в бочці. Це була стара бочка з-під вина, в них на кораблях часто зберігають воду для команди. Але я

не знав, яке саме вино було в ній раніше, і тому не міг навіть приблизно визначити, який її об'єм. Якби тільки це було відомо, я, зробивши грубі підрахунки, дізнався б, скільки уже витратив води. Особлива точність тут не потрібна.

Я добре пам'ятав таблицю мір рідин — найважчу з усіх таблиць для заучування напам'ять. Чимало разів шмагали мене в школі різками, поки я не навчився повторювати її без жодної помилки від початку до кінця. Нарешті я так визубрив цю таблицю, що пам'ятав її навіть уві сні.

Я знав, що бочки для вина бувають найрізноманітнішої місткості залежно від того, для якого вина їх призначено. Мені було також відомо, що всі спиртні напої — бренді, віскі, ром, джин — і всі вина — херес, портвейн, мадера, канарське, малага й інші сорти — перевозяться в бочках різних розмірів і що звичайна бочка для вина містить близько сотні галонів. Я навіть згадав, яке вино наливають в бочки тих чи інших розмірів, бо наш учитель, великий любитель статистики, дуже старанно навчав цього своїх учнів. Отже, коли б я тільки знав, яке вино було раніше в моїй бочці, я, не замислюючись, знав би її місткість.

Витягнувши чіп, я спробував воду на смак — раніше я не звертав на це уваги. Тепер мені здалося, що вона відгонить хересом чи мадерою, а тут уже виникає різниця в шістнадцять галонів, досить істотна для мене величина. Ні, я не міг покладатися на припущення і грунтувати на них дальші підрахунки. Треба було придумати щось інше.

На щастя, учитель учив нас різних правил вимірювання місткості.

Я часто дивуюсь, що простим, але корисним науковим фактам в школі приділяють так мало уваги, тимчасом як бідолашним хлопчикам втовкмачують у голови непотрібні іі безглузді віршики. Я певний, що звичайні таблиці мір, які легко можна вивчити за тиждень, значно цінніші для людини — навіть для всього людства, — ніж досконале

знання мертвих мов. Грецька й латинь — ось що перешкоджає розвиткові науки!

Отже, я сказав, що наш старий учитель передав нам деякі відомості про вимірювання. Таким чином, я міг обчислити об'єм куба, паралелепіпеда, піраміди, кулі, циліндра та конуса. Останнє було тепер для мене найважливішим.

Я знав, що бочка — це два зрізаних паралельно основі і складених докупи основами конуси. Звичайно, коли нас учили в школі, як обчислити об'єм правильного конуса, то навчили обчислювати об'єм і зрізаного конуса.

Щоб обчислити місткість бочки, мені треба було знати її висоту (або половину висоти), довжину окружності днища і довжину окружності її найтовщої частини. Знаючи це, я міг сказати з точністю до кварти[19] скільки в бочці води, — іншими словами, я міг вирахувати, скільки в ній кубічних дюймів рідини. Маючи цю цифру, мені лишалося тільки розділити її на шістдесят дев'ять з чимось, щоб вирахувати кількість кварт, а потім, якщо це буде потрібно, звичайним діленням на чотири перевести їх в галони.

Отже, треба знайти три основні величини, і тоді я зможу обчислити місткість бочки. Але це й було найважчим завданням. Як знайти ці три величини?

Я міг легко визначити висоту бочки, тому що вона була вся передо мною. Але як визначити окружність її середньої частини чи днища? Я не міг ні перелізти через бочку, ні обійти її, бо з одного боку стояв ящик, а з другого інша бочка. Крім того, виникло ще одне ускладнення: я не мав пі лінійки, ні мотузка, тобто ніякого інструмента, з допомогою якого можна було б міряти. Навіть якби я мав змогу обійти навколо бочки, я все одно не зміг би розв'язати поставлене перед собою завдання.

Проте я вирішив не відмовлятися від наміру обчислити об'єм бочки, поки гарненько не обміркую усього. Це допоможе мені згаяти час, а вирахувати, скільки в мене води, — справа першочергової ваги. Крім того, наш учитель завжди повторював ту корисну істину, що наполегливість часто приводить до успіху навіть там, де важко на нього сподіватись. Згадуючи його слова, я прийняв рішення придумати який-небудь спосіб домогтися свого.

Справді, мої зусилля увінчалися успіхом, і, швидше ніж можна розповісти про це, я знайшов спосіб виміряти бочку.

Розділ XXX

ЛІНІЙКА

Щоб виміряти діаметри найширшої частини бочки та її днища, мені потрібна була тільки достатньої довжини паличка. Вставивши її в дірку з одного боку бочки і впершись нею в іншу, в діаметрально протилежну точку, я матиму діаметр, а помноживши його на три — знайду довжину окружності бочки. Але для обчислень, які я хотів зробити, мені був потрібний саме діаметр, а не окружність. Про останню ж я думав тільки тому, що за звичайних умов, коли бочка закупорена, виміряти довжину окружності значно легше, ніж її діаметр. А взагалі, щоб вирахувати місткість бочки, годиться будь-який спосіб: треба знати або діаметри найширшої частини бочки і її днища, або довжину їх окружностей.

Цілком випадково одна з прокручених мною дірок була на однаковій відстані від обох кінців бочки, тобто на спільній основі обох зрізаних конусів. Отже, ввівши в неї рівну паличку, я знайду найбільший діаметр.

Але де знайти паличку, спитаєте ви, де знайти цю своєрідну лінійку?

Відповісти неважко. Дошка від ящика з галетами — ось з чого я зроблю лінійку. Я одразу збагнув це і негайно взявся до діла.

Дошка мала близько двох футів у довжину, і планкою від неї не можна було виміряти діаметр бочки в чотири чи п'ять футів. Але трошки винахідливості — і я усунув цю перешкоду. Треба відколоти не одну, а три планочки, потім зв'язати їх, і вийде паличка необхідного розміру.

Я так і зробив. На щастя, дошка легко кололася вздовж волокон. Незабаром у мене вже було три планочки потрібної товщини. Потім я застругав кінці, щоб зв'язаними вони не були надто товстими.

Після цього треба було знайти дві мотузки, а це виявилось дуже простою справою. На ногах у мене були високі черевики, зашнуровані аж до кісточок тонкими ремінцями з телячої шкіри, кожний у ярд завдовжки. Витягнувши їх з дірочок, я зв'язав ними планки. Тепер у мене в руках була рівна лінійка близько п'яти футів у довжину і досить тонка, щоб пролізти крізь отвір, який я трохи розширив.

"Чудово, — думав я. — Зараз виміряю діаметр".

Я підвівся, щоб здійснити цей намір. Уявіть моє розчарування, коли я зрозумів, що цю операцію, таку нескладну на перший погляд, виконати неможливо. Але не тому, що отвір у бочці був надто маленький, і не тому, що лінійка виявилась надто товстою. Я помилився щодо простору, в якому мені довелося діяти. У довжину моя комірчина мала близько шести футів, зате її ширина була всього два фути, а на рівні отвору в бочці, куди я хотів уставити палицю, — ще менша. Отже, всунути мою лінійку в бочку було неможливо. Для цього треба було зігнути її, але тоді б сухе дерево зламалось, мов чубук глиняної люльки.

Я дуже пошкодував, що не подумав про це раніше, але ще більше шкодував про те, що доведеться відмовитися від наміру обчислити місткість бочки. Проте дальші роздуми наштовхнули мене на новий план. Це доводить, що не треба робити висновків поспішно. Я придумав, як вставити в бочку свою лінійку не тільки не ламаючи, але й не згинаючи її.

Треба було розв'язати лінійку і вводити її в бочку по частинах — спочатку одну планочку, потім прив'язати до неї другу і просунути далі, потім прив'язати третю.

Це здавалось простим ділом, та й насправді — виміряти діаметр в такий спосіб було дуже легко. Менш ніж через п'ять хвилин я здійснив свій намір: один кінець лінійки торкався протилежної стінки бочки. Другий на кілька дюймів стирчав з отвору.

Обережно тримаючи лінійку, я водив нею по внутрішній стінці бочки, поки не знайшов точку, діаметрально протилежну(отвору, і тоді ножем зробив на лінійці зарубку. Звичайно, потім, щоб діаметр був точний, треба було відняти від неї товщину клепки.

Виймав я лінійку з бочки так, як і вставляв, тобто по частинах, і робив на паличках теж зарубки, щоб потім знову зв'язати їх в тих самих місцях. Тут потрібна була особлива точність, бо помилка навіть у чверть дюйма: при визначенні довжини діаметра могла дати при обчислюванні різницю в кільканадцять галонів.

Тепер у мене був діаметр основи обох конусів, тобто діаметр найширшої частини бочки. Лишалося виміряти діаметр зрізаної вершини конуса або днища. Це не являло ніяких труднощів, і через кілька секунд я мав необхідні дані, приклавши свою лінійку до днища бочки.

Треба ще було виміряти довжину бочки. На перший погляд, тут навіть не було чого робити, але мені довелося поморочитися, поки я виміряв її досить точно. Ви, мабуть, думаєте, що розв'язати це завдання було дуже легко, встановивши лінійку паралельно осі бочки і зробивши зарубки точно на рівні її днища. Справді, це було б зовсім легко, якби я вимірював довжину бочки не в суцільній темряві і на власні очі бачив, що кінець лінійки співпадає з краєм бочки. Але діяти я міг тільки помацки, і я не знав, помиляюсь чи ні. Помилка ж усього в один дюйм, — а

помилитись можна було й на кілька дюймів, — сплутала б усі мої підрахунки і зробила б їх даремними.

Спантеличений цією несподіваною перешкодою, я сів долі і якийсь час думав, до чого вдатися. І мій мозок знову допоміг мені. Але для того, щоб виміряти довжину бочки, я мусив виготовити ще одну лінійку, на цей раз усього з двох планок.

Одну лінійку я приклав паралельно до днища, а другу до стінки бочки під прямим кутом до першої. Тепер я мав можливість зробити на останній зарубку якраз в тому місці, де вона торкалася найширшої частини бочки, тобто її середини. Зрозуміло, що це була половина довжини бочки разом з товщиною днища і висотою країв клепок, а дві половини складають ціле.

Тепер у мене були всі дані. Лишалося зробити обчислення.

Розділ XXXI

"QUOD ERAT FACIENDUM"[20]

Визначення місткості бочки в кубічних футах або дюймах і дальше переведення їх в галони й кварти не являло особливих труднощів і вимагало тільки нескладних арифметичних обчислень. Я знав арифметику досить добре, щоб зробити подібні обчислення навіть без ручки, паперу, грифельної дошки чи олівця. Але коли б вони й були в мене, в темряві я однаково не зміг би скористатися ними. Отже, робити будь-які обчислення звичайним шляхом неможливо. Проте колись я часто практикувався рахувати про себе і навчився додавати і віднімати, множити чи ділити значні ряди цифр без допомоги олівця або ручки. В задачі, яку я мав розв'язати, було всього кілька цифр, і я з задоволенням почував, що легко впораюся з нею.

Я сказав, що визначення місткості бочки в кубічних футах або дюймах не являло особливих труднощів. Однак, перш ніж розпочати будь-які обчислення, мені треба було провести деяку підготовчу роботу — до того ж дуже важливу, а саме — звести діаметри та довжину бочки до футів або дюймів. Я виміряв бочку просто дерев'яними планками і позначив розміри зарубками, але що це дає? Адже я не знаю, скільки це футів і дюймів. Я міг зробити тільки грубі розрахунки, а це не дало мені ніякої користі. Отже після всіх своїх зусиль я не мав ніяких даних для проведення обчислень, та й не буду мати їх, доки не виміряю свої планочки!

Здавалось би, що тут я наштовхнувся на такі перешкоди, які не зможу подолати. Зважаючи на те, що мені нічим було вимірювати — ні справжньої лінійки, ні складеного фута, ні будь-якої шкали для вимірювання — ви, звичайно, зробите висновок, що мені довелось відмовитись від свого задуму. Не можна ж було обчислити місткість бочки тільки на основі довжини дерев'яної палички. Щоб визначити об'єм бочки в галонах, слід було спочатку визначити її найменший і найбільший діаметри в стандартних мірах, тобто в футах або дюймах чи в будь-яких інших діленнях лінійки.

Яким же чином, питаю, зробити це, коли немає лінійки? Ніякої! І я не можу зробити її, бо для цього потрібна друга лінійка з діленнями. Не можу ж я визначити фути й дюйми на око!

Що ж робити?

Ви помиляєтесь, якщо думаєте, що усунути цю перешкоду було неможливо. Я заздалегідь обміркував усе і не марнував би даремно сил, розщеплюючи і з'єднуючи дерев'яні планочки, щоб зробити такі точні обчислення, якби не передбачав цієї перешкоди і не продумав, як подолати її. Я ще раніше знав, що можу виміряти свої планки з точністю до одного дюйма.

Яким чином?

А ось як.

Я говорив, що в мене не було чим вимірювати, і це правда, коли розуміти мої слова буквально. Але я нічого не сказав про себе, я сам був тим, чим можна вимірювати — я сам був одиницею виміру! Згадайте, як я ще на пристані зміряв свій зріст і встановив, що він дорівнює чотирьом футам. І як тепер це стало мені в пригоді!

Знаючи, що мій власний зріст дорівнює майже чотирьом футам, я можу позначити цю довжину на одній з моїх планок, яка й буде служити мені за лінійку довжиною в чотири фути.

Я негайно взявся до цього. Справа виявилась простою й легкою. Лігши на підлогу, я вперся ногами в шпангоут і, витягнувшись на весь зріст, поклав планку вздовж тіла. Один кінець лінійки був на рівні моїх ніг, а другий на рівні голови. Пальцями я намацав на ній те місце, що знаходилось на рівні моєї маківки і зробив там зарубку ножем. Тепер я мав у своєму розпорядженні чотирифутову лінійку — якраз те, що мені було потрібно.

Але попереду були ще й інші труднощі. З чотирифутовою лінійкою я не набагато наблизився до своєї мети. Я міг тепер виміряти діаметри точніше, але це нічого не дасть. Я повинен знати їх точно. Я повинен їх знати в дюймах і навіть в частках дюйма, тому що, як сказав раніше, помилка у вимірюваннях бодай на півдюйма призвела б зрештою до різниці в кілька галонів. Яким же чином розділити чотирифутову планку на дюйми і нанести на неї дюймову шкалу? Як це зробити?

На перший погляд — зовсім проста річ. Половина мого зросту дасть два фути, ще половина — один фут. Зробивши зарубку по середині, я буду мати дві частини по шість дюймів. Потім я можу розділити кожну з

цих частин надвоє, що дало б міру в три дюйми, яку можна розділити на три рівні частини, мірою в один дюйм.

Так, в теорії все це здається дуже легкою справою, але як здійснити її практично, на звичайній дерев'яній планці, до того ж в абсолютній пітьмі? Як визначити, де саме середина планки, — а її треба визначити точно, щоб потім ділити й ділити — аж до дюйма?

Признаюсь, на якусь мить я був спантеличений, і мені довелося подумати. Але це тривало недовго: незабаром я знайшов спосіб перебороти й цю незначну перешкоду.

Спершу я вирішив зробити третю планку трохи довшу двох футів, і прикласти її до моєї чотирпфутової лінійки так, щоб виміряти останню. Звичайно, подвійна довжина моєї нової планки буде більше чотирьох футів. Тоді я вкорочу планку і виміряю чотирифутову лінійку ще раз. Можливо, цього разу її кінець співпаде із зарубкою. Якщо ж ні, я буду потрошку вкорочувати планку доти, поки не доб'юся цього. Маючи планку довжиною в два фути, я з її допомогою зможу знайти середину чотирифутової лінійки і позначити її зарубкою.

Розрізавши тепер уже коротку лінійку на дві приблизно рівні частини, я зможу взяти більшу з них і подібним способом знайти міру н один фут, нанісши її теж на мою лінійку. І так доти, поки не дійду до дюйма.

На все це, звичайно, ніде багато часу, терпіння і виключної уваги. Та часу в мене більш, ніж досить, а терпіння і уваги вимагали мої власні інтереси.

Я вже збирався взятись до діла, коли раптом у мене виник інший план, який обіцяв швидше привести до мети.

Новий план був ніби наслідком попереднього. Єдина різниця полягала в тому, що замість планки необхідна була шворка.

Я згадав про шнурки від моїх черевиків — якраз те, що мені потрібно!

Кращої шворки й шукати не треба! Шнурки були зроблені з чудової телячої шкіри — сириці. Ними можна було вимірювати з точністю до восьмої частини дюйма, не гірше, ніж лінійкою з самшиту або слонової кістки.

Одного шнурка мені невистачило б — я взяв обидва і зв'язав їх міцним вузлом. Таким чином вийшов ремінець більш ніж в чотири фути завдовжки. Приклавши його до чотирифутової лінійки, я обрізав лишок, щоб в ремінці було рівно чотири фути. Та я не задовольнився цим, доки не перевірив довжину ремінця кілька разів, натягаючи його з усієї сили.

Найменша помилка могла позбавити точності всю мою майбутню шкалу, хоч взагалі розділити чотири фути на дюйми значно легше, ніж, навпаки, скласти з дюймів чотирифутову лінійку. В першому випадку з кожним поділом помилка зменшується, а в другому безперервно збільшується.

Впевнившись, що ремінець точно відповідає чотирифутовій лінійці, я склав його кінці докупи і, простягнувши між стиснутими пальцями, знайшов середину. Міцно тримаючи ремінець, я розрізав його в місці згину і таким чином розділив на дві половини однакової довжини, кожна по два фути. Ту половину, де був вузол, я відклав убік, оскільки вона мені була вже не потрібна, а ту половину, що залишилась, я знову склав удвоє і розрізав. Тепер у мене було два відрізки ремінця, кожний довжиною в один фут. Один з цих маленьких ремінців я склав утроє, притиснув пальцями і розрізав. Це була дуже тонка операція, і тут потрібна була вся вправність моїх пальців — набагато легше було б розділити ремінець на дві частини, ніж на три. Довелось витратити

чимало часу, перш ніж, на мою радість, мені пощастило розділити шворку на три частини. Тоді я старанно перевірив, чи всі три частини були однакової довжини.

Розрізаючи ремінець на три частини, я хотів одержати кусочки довжиною в чотири дюйми кожний, щоб потім, склавши чотиридюймовий кусочок вдвічі, мати міру в один дюйм.

Так я й зробив.

Щоб переконатись, чи не допустився помилки, я взяв той кусочок ремінця, який відклав убік раніше і, поклавши вже розрізані кусочки так, щоб вони були під рукою, розрізав другу половину чотирифутового ремінця в такий спосіб, як і першу.

На мою превелику радість, дюйми, які вийшли з обох ремінців, точно співпадали. Вони були однаковісінькі!

Тепер я мав у своєму розпорядженні точну міру, яку треба було нанести на чотирифутову лінійку. В мене були кусочки ремінця довжиною в один фут, в чотири дюйми, в два дюйми і в один дюйм. З їх допомогою я наніс всі ці відрізки на чотирифутову планку, перетворивши її в щось подібне до аршина, яким користуються торговці тканинами.

Все це забрало багато часу, тому що я працював дуже старанно і обережно, але моє терпіння увінчалось успіхом: я мав міру, на яку міг покластись навіть в обчисленнях, що від них залежало моє життя.

Тепер нема чого гаятися з обчисленнями. Діаметри були виміряні в футах і дюймах. Взявши їх середнє арифметичне, я перевів цю цифру в квадратні міри звичайним способом (помножив на вісім і поділив на десять). Це дало мені площу основи циліндра, об'єм якого мав дорівнювати об'єму зрізаного конуса тій ж висоти. Помноживши

одержаний результат на довжину бочки, я визначив її місткість в кубічних дюймах.

Поділивши останню цифру на шістдесят дев'ять, я вирахував кількість кварт, а потім галонів. Бочка вміщала трохи більше сотні галонів, — щось близько ста восьми.

Розділ XXXII

СТРАХ ПЕРЕД ТЕМРЯВОЮ

Результати обчислень виявились більш ніж задовільними. Вісімдесяти галонів води вистачить на сто шістдесят днів, якщо пити по півгалона щоденно, а коли пити по кварті, то на триста двадцять днів — майже на цілий рік! Звичайно, мені могло вистачити й однієї кварти на день, та й плавання не могло тривати триста двадцять днів. Я чув, що навіть за коротший час корабель міг обійти навколо світу. Добре, що я згадав це, бо тепер міг почувати себе спокійно і не турбуватись про воду. Однак для певності я вирішив пити не більше кварти в день.

Небезпечнішим було те, що мені могло невистачити їжі, але в цілому це мене не дуже лякало, бо я твердо вирішив посадити себе на пайок і дотримуватись якнайсуворішої економії.

Розв'язавши питання з їжею та водою, я відчув себе значно спокійніше. Тепер я міг з певністю сказати, що не помру з голоду або від спраги.

В такому настрої я був кілька днів, і, незважаючи на одноманітність, коли кожна година здавалася цілим днем, все ж пристосувався до такого життя. Іноді, щоб згаяти час, я без кінця рахував хвилини й секунди. Таку розвагу давав мені годинник, і я трохи забувався, прислухаючись до його бадьорого цокання. Мені здавалось, що ніколи ще годинник так голосно не цокав, як у моїй в'язниці, та воно так і було

— звук посилювався, відлунюючись від дерев'яних стін, які оточували мене з усіх боків. Я обережно заводив його, боячись, щоб годинник не зупинився й не сплутав моїх розрахунків.

Мені не треба було знати, котра година. Час не мав для мене ніякого значення. За годинником я навіть не міг визначити: день надворі чи ніч, та й навіщо? Все одно сонце не могло послати мені жодного променя, щоб освітити мою темницю.

І все ж я знав, коли настає ніч, а коли день. Вас це, певно, дивує: адже я не лічив часу протягом перших ста годин відтоді, як потрапив на корабель, а в цілковитій темряві, що оточувала мене, ніяк не можна було відрізнити дня від ночі. Однак я знайшов спосіб — і ось у чому він полягав: протягом всього мого життя у мене виробилася звичка лягати спати в певний час — о десятій голині вечора — і вставати рівно о шостій ранку. Таке було правило в домі мого батька, а в дядька, як мені довелося переконатись на собі, цього правила дотримувались ще суворіше. Цілком природно, що мені зразу ж хотілося спати, як тільки наставала десята година вечора. Звичка була такою сильною, що діяла навіть в нових умовах. Я швидко помітив це і зробив висновок, що коли мене тягне на сон, то має бути близько десятої години вечора, а за годинником визначив,[21] що сплю майже вісім годин і прокидаюсь близько шостої ранку. Врахувавши все це, я відрегулював свого годинника. Я був настільки переконаний в правильності своїх спостережень, що міг з певністю сказати, коли настане день, без допомоги годинника. Але побоюючись, що в моїх звичках можуть статися деякі зміни в зв'язку з тим, що змінилися умови мого життя, я вирішив пильно стежити за годинником. Перед тим як лягати спати, я не забував завести його, а прокидаючись, знову заводив, щоб він, бува, не зупинився.

Хоч я і радий був, що можу відрізнити день від ночі, але, як уже сказав, їх зміна небагато або навіть зовсім нічого для мене не значила. Проте для мене було важливо знати, коли кінчається доба — бо тільки так я міг слідкувати за подорожжю. Я уважно рахував години, і, коли

годинникова стрілка двічі обходила циферблат, робив зарубку на окремій дерев'яній планочці. Немає потреби говорити, що мій календар вівся дуже старанно. Я тільки не був певний у перших днях після відплиття, коли зовсім не слідкував за часом. Я визначив кількість цих днів навмання і зробив на планочці чотири зарубки. Пізніше я дізнався, що не помилився.

Так тривало майже тиждень. Повільно спливали години — довгі, нудні години в пітьмі. Настрій у мене був нерадісний, часом я зовсім занепадав духом, але приступи відчаю не повторювалися.

Як не дивно, найбільше дошкуляла мені відсутність світла. Спочатку я страждав під того, що не мав можливості випростатися на весь зріст і доводилося спати на твердих дубових дошках, але поступово я перестав звертати на це увагу. Крім того, я придумав, як зробити свою постіль не такою твердою. Я вже казав, що в ящику, за моїм продовольчим складом, лежали якісь тканини.

Перевіривши ящик детальніше, я виявив, що там сукно в тугих великих сувоях, тобто в такому вигляді, як виходить з фабрики. Мені одразу ж спало на думку, що його можна використати, і я негайно ж взявся до діла. Вийнявши галети, я розширив отвір, який раніше зробив в обох ящиках, і насилу витяг один сувій. Далі робота пішла значно легше.

Але я взяв не все сукно, а стільки, скільки було треба, щоб зовсім не відчувати під собою дубових дощок. Потім я поклав галети в ящик, щоб вони мені не заважали.

Постеливши собі постіль, яка, мабуть, коштувала великих грошей, я задоволено вмостився на ній.

Проте з кожною хвилиною я все дужче мріяв про світло. Важко уявити собі, що то значить жити в суцільній темряві. Тепер я добре

розумів, чому підземелля завжди вважалося найжахливішою карою для в'язнів. Не дивно, що люди в них сивіли і надломлювались, бо темрява справді така нестерпна, ніби світло є основою нашого життя.

Мені здавалось, що коли б у мене було світло, час минав би вдвічі швидше. Темрява наче робила години довшими, наче затримувала коліщата годинника і уповільнювала плин часу. Безформний морок! Мені здавалось, що він завдає мені фізичного болю, який може вгамувати тільки світло. Іноді це викликало в моїй пам'яті згадку про той час, коли я лежав хворий і протягом ночі рахував довгі страшні години, нетерпляче ждучи ранку.

Розділ XXXIII

ШТОРМ

Ця страшна одноманітність тривала понад тиждень. Я нічого не чув, крім шуму хвиль угорі. Саме вгорі, бо я ж був у глибині, набагато нижче рівня води. Час від часу я розрізняв й інші звуки: щось схоже на глухий стукіт важких предметів, що їх пересували на палубі. Безперечно, це так і було, там справді щось пересували. Іноді мені здавалось, що я чую дзвін, який кличе людей на вахту, але я не був певен у цьому. Власне, цей звук був таким далеким і невиразним, що я не міг твердити, чи був це саме дзвін. Та й чув я його лише в тиху погоду.

Кажу в тиху, бо добре знав, коли погода мінялась. Я міг визначити, який надворі вітер: легенький, свіжий чи шторм. Я знав, коли починались і кінчались будь-які зміни в природі зовсім так, наче був на палубі. Качка корабля і потріскування його корпусу говорили про силу вітру і про те, яка погода — погана чи гарна. На шостий день — тобто на десятий з того часу, як корабель відплив, але на шостий за моїм календарем — почалась справжня буря, що тривала два дні й одну ніч. Напевне, це був надзвичайно сильний шторм, бо корпус корабля кидало так, ніби він от-от розіб'ється вщент. Часом мені здавалось, що великий

корабель справді розвалюється. Величезні ящики і бочки, перекочуючись і б'ючись одна об одну та об стінки трюму, страшенно гриміли. Коли ж це пекло трохи стихало, я чув, як могутні вали налітали на корабель з таким гуркотом, ніби по корпусу щосили гатили величезним молотом або тараном.

Я був певен, що корабель от-от піде на дно. Неважко уявити, який мене охопив жах. Але мені стало ще страшніше, коли я подумав, що піду на дно разом з ним, заживо похований у цій комірчині, немов у домовині, і не зможу виплисти на поверхню, не зможу навіть поворухнутись. Якби я був на палубі, то, певно, не так боявся б шторму.

На довершення всіх мук у мене почалась морська хвороба — так завжди буває з тими, хто вперше плаває по морю. Штормова погода неодмінно викликає нудоту й млость, причому, не менш ніж у перші двадцять чотири години подорожі. Причина тут, по суті, дуже проста — адже під час бурі качка корабля посилюється.

Майже сорок годин лютувала стихія, а потім настав повний штиль. Я вже не чув гуркоту хвиль, як тоді, коли море було бурхливим. Однак, хоч вітер і вщух, корабель усе ще гойдався; він тремтів і скрипів, а ящики й бочки так само перекочувалися й гуркотіли в трюмі. Причиною цього був мертвий зиб, що завжди виникає на морі після шторму. Іноді він такий же небезпечний для кораблів, як і буря. Під час зибу часто ламаються щогли, і корабель перекидається — катастрофа, якої моряки дуже бояться.

Зиб поступово стихав і за добу припинився зовсім. Корабель поплив тепер тихіше. Почала минати й мол хвороба; я почував себе краще і навіть веселіше. Під час бурі я не міг заснути, та й хвороба не давала мені спокою. Тому я зовсім змучився і вкрай виснажився. Як тільки шторм ущух, я міцно заснув.

Сни мої були не менш страшні, ніж дійсність: я переживав те, чого боявся кілька годин тому: мені снилось, ніби я тону точнісінько так, як передбачав, — похований в трюмі, позбавлений усякої можливості виплисти. Більше того, мені снилось, що я вже потонув і лежу на дні моря, що я мертвий, але не втратив свідомості. Навпаки, я добре бачу, що діється навколо і, між іншим, помічаю якихось огидних зелених потвор — крабів чи омарів, які повзуть до мене, щоб схопити, розшматувати моє тіло і поласувати ним. Один особливо привернув мою увагу, найбільший і найогидніший з усіх, до того ж він був до мене найближче. Щосекунди відстань між нами зменшувалась і зменшувалась. Я вже відчував, як він підповзає до моєї руки й лізе по ній, чув на пальцях холодний дотик його незграбних клішнів, але я мертвий і не в силі поворухнути ні рукою, ні пальцем, щоб скинута його.

Ось краб уже переліз зап'ястя і повзе вище по моїй руці, яку я уві сні відкинув від себе. Здається, він збирається вчепитися мені в обличчя або в горло. Я це вгадую по тій настирливості, з якою він посувається вперед, та все ж, незважаючи на весь свій жах, я нічого не міг вдіяти, не міг навіть поворухнути ні рукою, ні жодним м'язом свого тіла. Адже ж я потонув, я мертвий! Ох! Ось краб уже на моїх грудях, уже біля горла… от-от стисне своїми клішнями… Ой!..

З криком я прокинувся і схопився на ноги. Але моя комірчина була дуже тісною і, вдарившись головою об дубовий бімс, я впав назад, набивши собі гулю. Це повернуло мене до свідомості.

Розділ XXXIV

САМОРОБНИЙ КУХОЛЬ

Хоч я й знав, що все це сон і ніякий краб не міг лізти по моїй руці, я все-таки не міг позбутися враження, ніби по мені справді щось повзло. Я все ще відчував на руці і на голих грудях ніби сверблячку, яку

викликають лише кігті маленької тваринки. І тому мене не покидала думка, що по моєму тілу щось повзло.

Я був так переконаний у цьому, що, прокинувшись, машинально простягнув руку і обмацав свою постіль і всі куточки, сподіваючись спіймати якусь живу істоту.

Напівсонний, я все ще думав, що це краб, та коли опам'ятався, то збагнув безглуздя такого припущення, — звідки б він тут взявся? А втім, чому ж пі? Краб теж міг опинитись у трюмі, — або випадково потрапивши на корабель разом з баластом, або навмисне принесений кимось із матросів для розваги, а потім випущений напризволяще. Краб міг сховатися в численних закутках трюму і знаходити поживу в трюмній воді або в смітті. А може, краби, як хамелеони,[22] здатні живитися повітрям?

Кілька хвилин я вірив цьому, але потім, добре усе обміркувавши, відкинув це припущення. Ні, краби могли привидітись мені тільки уві сні. Якби не сон, я, мабуть, ніколи б і не подумав про них. Це був не краб, інакше я спіймав би його, — адже я одразу ж обмацав усю свою постіль, усі закутки і нічого не знайшов. У мою комірчину вели тільки дві щілини, через які міг пролізти і втекти великий краб. Але ж ці місця я обмацав тієї ж хвилини, як прокинувся. Такий повільний мандрівник, як краб, не втік би крізь них так швидко. Ні, краба тут не могло бути. І все-таки щось тут було, щось лазило по мені. Я був певен цього.

Якийсь час я ще лежав і думав про свій сон, але неприємне почуття незабаром зникло. Цілком природно, що мені приснилось саме те, над чим я невпинно думав, поки лютувала буря.

Обмацавши свого годинника, я побачив, що проспав більше, ніж звичайно. Мій сон тривав мало не шістнадцять годин! Це був наслідок тривалого безсоння і морської хвороби. Поки був шторм, я пі на хвилину не стуляв очей.

Я давно не відчував такого нестерпного голоду, як зараз, і тому не стримався від спокуси з'їсти більше, ніж дозволяли мої розрахунки. Я знищив аж чотири дорогоцінних галети. Мені колись казали, що морська хвороба викликає сильний апетит. Тепер я сам переконався в цьому, бо відчував, що здатний поглинути увесь свій запас і що ті чотири галети були мені, як собаці муха. І лише страх лишитись без харчів утримав мене від того, щоб не з'їсти втроє більше.

Спрага теж мучила мене, і я випив води значно більше належної норми. Але воду я витрачав не так ощадливо, сподіваючись, що її вистачить до кіпця подорожі. Правда, одна обставина непокоїла мене. П'ючи, я щоразу розливав багато води даремно. До того ж пив я просто з отвору в бочці, а це було незручно. Не встигав я витягти чіпок, як з бочки виривався струмінь води, і я похапцем припадав до нього. Та вода забивала мені подих, і я не міг пити, не відриваючи рота від отвору, а коли, ледь дихаючи, нарешті примудрявся заткнути чіпок, то обличчя й одежа, постіль і речі навколо були залляті водою. Якби в мене; був якийсь посуд — кухоль чи щось подібне!

Мені спало на думку використати для цього один з своїх черевиків, які так чи інакше були мені непотрібні. Але таке застосування взуття викликало в мене огиду. Раніш, коли ще бочка була не просвердлена, я, не вагаючись, випив би і з черевика і з чого завгодно, та зараз, коли у мене води вдосталь, становище змінилось. Зрештою, я ж можу добре вимити черевик. Краще витратити трохи води, щоб вимити один черевик, аніж втрачати велику кількість дорогоцінної рідини щоразу, коли п'єш.

Я вже збирався здійснити цей намір, коли в мене виникла значно краща думка, а саме — зробити посуд з шматка сукна. З усіх поглядів це було краще. Я помітив, що це сукно не промокає — принаймні та вода, що проливалася з бочки, не проходила наскрізь, і мені щоразу доводилось струшувати її. Значить, клаптик сукна, згорнутий у вигляді лійки, цілком годиться для моєї мети. Отож, я вирішив зробити такий посуд.

Розділ XXXV

ТАЄМНИЧЕ ЗНИКНЕННЯ

Для цього я відрізав ножем широченьку смужку сукна і згорнув її в формі лійки, після чого зав'язав вужчий кінець кусочком шнурка від черевиків, — і в мене вийшов кухоль, який служив мені не гірше, ніж посуд з фарфору чи скла. Тепер можна було пити спокійно, з насолодою, не втрачаючи жодної краплинки дорогоцінної пологи, від якої залежало моє життя..

З'ївши на сніданок аж чотири галети, я вирішив жити на них цілісінький день, але зголоднів і мусив відмовитися від цього доброго наміру. Десь опівдні я не витримав і, засунувши руку в ящик, витяг звідти галету. Проте я твердо вирішив пообідати лише однією половинкою, а другу лишити на вечерю, і тому, розломивши галету надвоє, одну половинку відклав, а другу з'їв, запиваючи водою.

Вам, може, здається дивним, що мені не спало на думку додати до води трохи бренді, коли біля мене була ціла бочка цього напою, вмістом не менш ніж у сто галонів. Та бренді для мене — ніщо. Для мене було б однаково, якби бочка була наповнена сірчаною кислотою. Я не доторкався до бренді, по-перше тому, що не любив його; по-друге, через те, що від нього мені ставало погано і починало нудити. Це, певно, було бренді найгіршого сорту, що призначалося не для продажу, а для матросів (на кораблі для команди часто брали бочки найгіршого бренді та рому). Третьою причиною було те, що я вже якось покуштував його майже чарку і відчував потім таку спрагу, що ледве вгамував її, випивши мало не півгалоиа води. Тоді ж я вирішив і в рот не брати цієї гидоти, інакше я або страждатиму від нестерпної спраги, або витрачатиму надто багато води.

Коли годинник нагадав мені, що час спати, я вирішив перед сном з'їсти другу половинку галети, відкладену на вечерю, а потім уже "йти

на спочинок", тобто просто лягти на другий бік і натягти на себе згорнутий вдвоє кусок сукна, щоб не замерзнути вночі.

Першого тижня після відплиття я дуже страждав від холоду — адже була зима. Та натрапивши на сукно, я вже не мерз, бо мав можливість закутатися з головою. Згодом я почав помічати, що температура в трюмі поступово змінюється — з кожним днем теплішає. Після шторму я вже зовсім не мерз уночі і перестав кутатись у сукно.

Спочатку мене здивувала така різка зміна температури, та, поміркувавши трошки, я зміг пояснити це явище. "Мабуть, — думав я, — ми весь час пливли на південь і вже ввійшли в жаркі широти тропічної зони".

Я мало розумівся на цьому, однак мені доводилось чути, що тропічна зона — або просто "тропіки" — лежить на південь від Англії і що там набагато тепліше, ніж у нас навіть під час найбільшої спеки. Я чув також, що Перу — південна країна, і щоб потрапити, до неї, необхідно перетнути екватор і прямувати весь час на південь.

Таке пояснення, чому підвищилась температура, було цілком слушним. На цей час корабель уже плив близько двох тижнів. Якщо навіть припустити, що він проходить тільки двісті миль на добу (а є кораблі, що плавають швидше), то ми вже далеко від берегів Англії і, звичайно, в іншому кліматичному поясі.

Отак міркуючи, я провів другу половину дня і весь вечір, аж поки, визначивши навпомацки, що мій годинник показує десяту годину, вирішив, як уже казав, з'їсти другу половинку галети і лягати спати.

Спочатку я націдив кварту води, щоб не їсти галету всухом'ятку, і простягнув руку по галету. Я точно знав, де вона має лежати, бо в мене було щось на зразок полички, яку я собі зробив, примостивши біля

шпангоута сувій сукна. Там я тримав ніж, кухоль і дерев'яний календар. Туди я поклав і половинку галети і знаходив це місце наосліп.

Я так добре вивчив кожен куточок, кожну щілинку своєї схованки, що міг безпомилково намацати будь-яке місце-розміром у п'ятишилінгову монету.

Я простягнув руку, щоб дістати цей дорогоцінний шматочок. Але уявіть собі мій подив, коли там, де мала бути галета, її не було!

Спершу я подумав, що помилився, що, можливо, я не клав її на полицю.

Саморобний кухоль з водою тут, на своєму місці, ніж теж, і планочка з зарубками, що правила за календар, і кусочки шнурка, якими я вимірював бочку. Не було тільки половинки галети!

Чи не поклав я її кудись в інше місце? Здається, більше нікуди класти. Щоб остаточно переконатись, я обмацав усю підлогу своєї камери, усі складки матерії, вивернув навіть кишені штанів і піджака. Заглянув і в черевики, які стояли без вжитку в кутку. Не лишилось жодної дірочки, куди б я не зазирнув, жодної дрібнички, якої б я не перетрусив, але галети так і не знайшов!

Я шукав її так завзято не тому, що це була велика цінність, а тому, що зникнення цієї половинки було досить-таки загадковим і незрозумілим, бо ж вона як у воду впала. А може, я її з'їв? Припустімо, що так воно і є. Задумавшись, я, мабуть, проковтнув галету, не помічаючи навіть, що роблю. Однак у мене не було ніяких підстав так гадати, бо я не пам'ятаю, щоб я щось їв, крім першої половинки. А якщо таке й трапилось, то під цього мені не було ніякої користі: я не відчув, що наситився, та й шлунок мій, здається, нічого не виграв, бо мені так хотілось їсти, ніби я цілий день і крихти не бачив.

Я добре пам'ятаю, що поклав шматок галети поруч з ножем і кухлем. Як же вона могла зникнути, якщо я навіть не торкався до неї? А зачепити і випадково скинути її з полиці я не міг, бо добре пам'ятаю, що не присувався туди. А якби й скинув, то вона була б десь поблизу. Не могла вона і під бочку закотитись, бо всі щілини я позатикав клаптями сукна для того, щоб вирівняти свою постіль.

Галета так і не знайшлась. Зникла, та й годі, — чи в моїй горлянці, чи якимсь іншим способом, я так і не вирішив. Якщо ж я з'їв її, то шкода, що зробив це несвідомо, не дістався від їжі ніякого задоволення.

Довго я вагався, чи взяти мені другу галету з ящика, чи лягти спати без вечері. Страх перед майбутнім примусив мене утриматись. Я лише випив холодної води, поставив кухоль на полицю і вмостився на ніч.

Розділ XXXVI

БРИДКИЙ ПРИХІДЬКО

Я довго лежав, не засинаючи, і думав про таємниче зникнення половинки галети. Кажу "таємниче", бо був майже впевнений, що не з'їв її, а що вона десь зникла іншим шляхом. Але яким саме, не міг навіть уявити. Адже я був єдиною живою істотою в трюмі. Ага! Я раптом згадав про свій сон. А краб? Може, це все-таки він? Те, що я потонув, було сном, але інше могло бути дійсністю. Невже краб справді повзав по мені? Невже це він з'їв галету? Я знав, що краби не їдять галет. Але зачинений в трюмі, голодний краб з'їсть і галету. Кінець кінцем, може, це справді був краб?

Почасти під впливом таких думок, почасти від голодного бурчання в животі, я довгий час не міг заснути. Нарешті я заснув, вірніше, поринув у напівсон, напівдрімоту, але щохвилини прокидався.

Одного разу, прокинувшись, я ніби чув звуки, не схожі на ті, до яких вже звик мій слух. Корабель ішов плавно, і я виразно вловив серед м'якого плескоту хвиль ці незнайомі для мене звуки. Хвилі шуміли на цей час так ніжно й тихо, що чути було навіть цокання мого годинника.

Новий звук, що привернув мою увагу, нагадував легеньке шарудіння. Він долинав з кутка, де лежало непотрібне мені взуття. Щось шкреблося в моїх черевиках!

"Що ж це, як не краб!" — заспокоїв я себе. Сон остаточно зник, і я, причаївшись, почав прислухатися, збираючись, якщо вдасться, спіймати нахабного злодюгу. Я був певен: хто б там не був, але це та сама тварина, яка поцупила мою вечерю.

Шарудіння й дряпання поновились. Так, безсумнівно хтось шкребеться в черевику!

Обережно й тихо, наскільки зміг, я звівся на ноги, щоб одним рухом захопити злодія на гарячому, і почав прислухатись. Однак, скільки я не напружував слух, все-таки не почув нічого підозрілого. Не втерпівши, я обмацав черевики і все навколо. Я нічого не виявив. Все було так само, як і раніше. Ніяких змін. Я навіть обмацав підлогу своєї комірчини, однак безуспішно.

Остаточно збитий з пантелику, я довго лежав прислухаючись, але таємничий звук не поновився. Сон непомітно почав оволодівати мною, і я поринув у солодку дрімоту.

Раптом слух мій знову вловив на цей раз уже знайомі звуки. Я насторожився. Сумніву не лишалось — хтось шкребеться в черевиках. Та коли я кинувся до них, звуки припинились, ніби я налякав того, хто в них шкрябався. Я знову обмацав усе навколо, і знову даремно!

"Ага! — пробурмотів я, — тепер знаю хто це. Зовсім не краб — краб так хутко не втече. Злодій цей — миша". Дивно, чому я не догадався раніше! Я ж міг додуматись до цього і не хвилюватись. Адже це тільки миша.

Я знову ліг з наміром одразу ж заснути і не звертати уваги на мишей.

Але не встиг я вмоститись, як знову почулось шарудіння в кутку, і мені спало на думку, що миша може геть зіпсувати черевики. Хоч зараз вони мені були й непотрібні, однак я не хотів, щоб їх згризла миша. Я знову підвівся і кинувся її ловити. Та й на цей раз безуспішно. Я навіть не доторкнувся до тваринки. Чув лише, як вона продирається крізь щілину між бочкою з бренді і бортом корабля.

Взявши в руки черевики, я з прикрістю виявив, що майже половина верху зовсім з'їдена! Але ж це, мабуть, не під силу зробити одній миші за такий короткий час. Адже кілька хвилин тому я тримав черевики в своїх руках, і вони були цілісінькі. Може, тут було кілька мишей? Це цілком імовірно.

Щоб врятувати взуття від остаточного знищення і позбутися зайвих турбот, я забрав черевики з кутка і поставив у себе в головах, накривши зверху клаптем сукна. Після цього я вже міг спати спокійно.

Я задрімав, але незабаром мене щось налякало, і я знову прокинувся від ясного відчуття, що по мені щось повзе. Мені здалось, що по ногах у мене швидко пробігла якась істота.

Сну як і не було. Проте я не ворушився, а лежав, чекаючи, чи не повториться це знову.

Звичайно, я подумав, що то миша шукає черевики. Це почало мені набридати. Однак я добре знав, що ганятися за нею — марно, бо я не

встигну поворухнутись, як вона шмигне в першу-ліпшу щілину. Тому я і вирішив лежати спокійніше, щоб вона ще раз вилізла на мене, і тоді схопити її без зайвої мороки. Я не збирався вбивати мишу, а хотів лише придавити її гарненько або поскубти за вухо, щоб вона більше не турбувала мене.

Довго я пролежав, нічого не чуючи і не відчуваючи, аж поки, зрештою, моє терпіння було винагороджено. З легких рухів у складах сукна на моїх ногах я зрозумів, що там щось бігає; мені навіть здалося, ніби я відчуваю тупіт маленьких лапок. Сукно заворушилось дужче, і я вже ясно відчув, що якась тваринка вилізла на мою ногу й підіймається по стегну. Ніби щось важче за мишу. Але думати було ніколи, — треба було схопити цю тварину.

Я простяг руку з розчепіреними пальцями, та... який жах!

Замість маленької ніжної мишки, яку я збирався придавити, моя рука стиснула потвору завбільшки майже як добряче кошеня. Не могло бути ніяких сумнівів — це був здоровенний страшний пацюк!

Розділ XXXVII

ПАЦЮКИ

Потвора зразу ж показала свою вдачу. Як тільки мої пальці торкнулись її гладенької шерсті, я вмить зрозумів, що це пацюк. Але кляте створіння ще й само підсилило враження, бо не встиг я прийняти руку, як його гострі зуби мало не наскрізь прокусили мені великий палець. І одразу в вухах у мене прозвучав різкий, загрозливий вереск.

Я мерщій відсмикнув руку і забився в куток комірчини, якомога далі від свого неприємного гостя. Там я причаївся, чекаючи, поки потвора забереться геть.

Нічого не почувши, я вирішив, що пацюк втік у другий кінець корабля. Цілком можливо, що він налякався не менше від мене. Та ні, я наляканий більше. Доказом цього є те, що у звірка вистачило здорового глузду, щоб вкусити мене, тоді як я зовсім втратив самовладання.

В цій короткій сутичці мій ворог переміг. Він не тільки налякав мене, а ще й дуже поранив. Палець болів дедалі більше. З ранки текла кров, бо я відчував, як вона, ніби клеєм, зліплює пальці.

Я міг би поставитись до цього спокійно, бо що таке, зрештою, укус пацюка? Але не в цьому річ. Мене тривожило питання: чи мій ворог зовсім утік, чи, може, він десь близько і ще повернеться?

А коли він повернеться, осмілівши від безкарної втечі, що тоді?

Вас, мабуть, це дивує? Але я справді все життя відчував до пацюків огиду, навіть більше — страх. Особливо в дитинстві. І хоч пізніше мені доводилось боротися з небезпечнішими тваринами, однак ніколи я не зазнавав такого страху, як тоді, коли натрапляв на звичайного всюдисущого пацюка. Коли я стикався з ним, то страх перемішувався в мене з огидою. Та й страх цей був не безпідставний, бо я знав чимало вірогідних випадків, коли пацюки нападали на людей. І не тільки на дітей, а й на дорослих. Немало поранених і хворих гинули від укусів цих бридких всеїдних потвор, які потім пожирали їхні трупи.

Багато таких історій я чув ще в дитячі роки, і цілком природно, що тепер вони спливли мені на думку. Я добре пам'ятав їх, і зараз ці спогади збудили в мені справжній жах. Та й пацюк був найбільшим з усіх, яких мені доводилось будь-коли зустрічати. Я аж не зразу повірив, що це пацюк. Він був завбільшки з кошеня.

Трохи заспокоївшись, я зав'язав палець ганчіркою, відірваною від сорочки. За кілька хвилин біль в пальці став нестерпним — адже укус

пацюка не менш отруйний, ніж укус скорпіона, — і хоч ранка була невеличка, я передчував, що вона завдасть мені чималих мук.

Нічого й казати, що сон відлетів від мене надовго. Я так і не заснув майже до ранку, а потім щохвилини в тривозі прокидався від страшних снів: мені ввижалося, що пацюк чи краб хапає мене за горло.

Я довго лежав, прислухаючись, чи не повернеться тварина знову, однак до кінця ночі не помітив ніяких ознак її присутності. Мабуть, я таки добренько придавив пацюка, і це його налякало й відбило всяке бажання знову завітати сюди. Я втішав себе цією надією, — інакше зовсім не зміг би заснути.

Звичайно, тепер мені стало ясно, куди зникла друга половинка галети і хто саме погриз мої черевики. Я даремно підозрівав у цьому слабшого родича пацюка — мишу. Пацюк, мабуть, уже давно нишпорив навколо мене, тільки я не помічав його.

Протягом тих годин, коли я лежав без сну і прислухався, мене турбувала лише одна думка — що робити, коли пацюк повернеться? Як я знищу або хоч позбавлюсь цього нахабного гостя? Я охоче віддав би цілий рік життя за стальний або взагалі за який-небудь капкан, яким ловлять пацюків, та, на жаль, про це годі було й мріяти. Отже, мій мозок почав напружено шукати іншого способу вижити свого неприємного сусіду — кажу сусіду, бо більш ніж певен, що його кубло десь поблизу, можливо, десь футів за три від мого обличчя — найскоріше під ящиком з галетами або під бочкою з бренді.

Довго сушив я собі голову, та все не міг придумати, як зловити пацюка, не піддаючи небезпеці себе. Звичайно, я міг схопити його руками, коли він наблизиться до мене, так, як зробив раніше. Але в мене не було ніякого бажання повторювати цю спробу. Я знав, що пацюк утік крізь щілину між бочками.

Я гадав, що пацюк повертатиметься неодмінно тим же шляхом. Отже, якщо позатикати кусками сукна всі отвори, крім одного, а потім, впустивши пацюка, закрити і останній отвір, щоб позбавити його можливості втекти, то він буде в пастці. Але ж тоді і я опинюсь у скрутному становищі, бо теж потраплю в пастку. Я лишусь наодинці з своїм ворогом і змушений буду знищити його власними руками. Звичайно, я певен, що подолаю і вб'ю пацюка. Я дужчий і зможу задушити його руками, але він кусатиметься, а з мене досить і тієї рани, що вже є, щоб уникати такого двобою.

Як обійтись без капкана? Думка ця не давала мені спокою, і я, забувши про сон, лежав, з жахом чекаючи повернення свого ворога. Думав, думав, але так нічого й не придумав.

Був уже ранок, коли, змучений страхом і думками, я поринув у напівдрімоту-напівсон. Як же все-таки позбутися цієї клятої тварюки, що завдала мені стільки турбот і тривог?

Розділ XXXVIII

ВСЕ ЗА ПАСТКУ!

Неспокійний сон тривав кілька годин. Прокинувшись, я знову почав думати про цього проклятого пацюка" Власне, самого болю було досить, щоб розбудити мене. Уже не тільки палець, а й уся рука спухла й нила. Ніяких ліків я не мав і тому мусив терпіти. Знаючи, що запалення швидко мине й тоді стане легше, я зібрав усю свою мужність. Але малі біди відступають перед великою. Так було й зі мною. Страх перед поверненням пацюка непокоїв мене набагато більше, ніж рана. Він поглинув усю мою увагу, і я майже забув про біль у пальці.

Не встиг я прокинутися, як думки мої знову повернулись до того, щоб так чи інакше спіймати свого мучителя. Я був більш ніж певен, що пацюк повернеться, бо вже помічав ознаки його присутності. Погода все

ще була тиха, і це давало мені змогу виразно чути всякі випадкові звуки. Мені вчувалося ніби дрібне тупотіння по кришці порожнього ящика. Разів зо два до мене долинув різкий звук — характерний писк пацюків. Нема нічого огиднішого за цей писк, а в той час він здався мені вдвоє огиднішим. Ви, може, будете сміятися з цих дитячих страхів, але я нічого не міг вдіяти з собою, не міг позбутись передчуття, що сусідство пацюка становить загрозу для мого життя, і, як ви побачите далі, це передчуття було не даремним.

Я боявся, що пацюк нападе, коли я спатиму. Поки я не сплю, він мені не страшний. Він може мене знову вкусити, та все це дрібниці. Так чи інакше, я знищу його. Але уявіть собі, що я міцно заснув, і мерзенне створіння хапає мене за горло! Ось які думки мучили мене. Я ж не можу весь час не спати. Я не зможу заснути спокійно, поки не буде знищений пацюк, і тому це необхідно зробити якнайскоріше.

Боячись за життя, я без кінця думав, до чого вдатися, і не придумав нічого іншого, як те, що треба спіймати потвору і задушити. Якби тільки вдалося схопити її за горло, щоб вона не змогла мене вкусити, а все інше вже буде просто. Але саме це й було дуже важко. Адже хапати пацюка доведеться в темряві, навпомацки, і він, звичайно, скористається з цього. Більше того, мій покаліченні! палець (до того ж ще й на правій руці) був у такому стані, що я навряд чи зможу утримати пацюка, а тим більше задушити його.

Я думав, як би мені захистити пальці від зубів пацюка. Добре було б мати пару добрячих рукавиць, та про це навіть нічого мріяти. Згадка про рукавиці наштовхнула мене на нову думку замінити їх чимсь іншим. Цим "іншим" були — мої черевики. Засунувши в них руки і захистивши їх таким чином під гострих зубів пацюка, мені треба було спіймати його й давити підошвами, аж поки він не здохне. Блискуча ідея! Я негайно приступив до її здійснення.

Поклавши черевики напохваті, я причаївся біля щілини, з якої мав вилізти пацюк. Усі інші отвори я старінню позатикав і твердо вирішив,

пропустивши пацюка всередину комірчини, затулити й цю останню дірку своєю курткою. Пацюк не зможе втекти і таким чином буде змушений прийняти двобій. Тоді я швидко надіну свої "рукавиці" і мерщій за діло.

Чи то пацюк поспішав на мій виклик, чи сама доля постала проти нього, але тільки-но я закінчив обладнання свого приміщення для зустрічі "гостя", як легке тупотіння і писк дали мені знати, що пацюк проліз через щілину і зараз уже всередині моєї комірчини. Я добре чув, як він бігав навкруги, поки я затуляв курткою щілину. Кілька разів він пробіг по моїх ногах. Однак я не поспішав, поки не закрив остаточно всі виходи. Потім всунув руки в черевики і почав шукати ворога.

Я так вивчив усі закутки своєї крихітної комірчини, так знав кожне місце, що мені недовго довелося за ним ганятися. Ловив я пацюка в такий спосіб: піднімав черевики і опускав їх, щоразу б'ючи по іншому місцю. Якщо мені, думав я, вдасться придушити хоча б частину тіла пацюка, то я притримаю його і, схопивши обома руками, давитиму з усієї сили. Такий був мій план. Я його добре продумав, однак здійснити його мені не пощастило. Усе скінчилось зовсім інакше.

Я справді придавив пацюка одним черевиком, але не зміг утримати його, бо м'яке сукно прим'ялося, і це дало йому можливість втекти. З голосним писком вирвався він з-під черевика, і тієї ж миті я відчув, що він лізе по моїй нозі й забирається під колошу.

Страшний жах скував моє тіло, але я був розпалений боротьбою і, відкинувши черевики, які вже були мені непотрібні, схопив пацюка голими руками в ту мить, коли він добирався до коліна. На цей раз я тримав його міцно, хоч він опирався з страшною силою, сповнюючи комірку голосним вереском, від якого аж душа холонула.

Я давив його щосили, навіть не почуваючи болю в пальці. Колоша трохи захищала мої руки від укусів, однак без ран не обійшлося, бо

мерзенна тварюка вп'ялась зубами в моє тіло і не розчіпляла їх, аж поки мені не вдалося схопити її за горло і задушити. Тільки тоді я зміг відірвати пацюка від себе і зрозумів, що остаточно подолав свого ворога.

Я випустив тіло пацюка і витрусив його з колоші. Потім висмикнув куртку з щілини і викинув нечисть туди, звідки вона з'явилась.

Яку полегкість відчув я, коли впевнився, що пацюк більше не буде мене турбувати! Я зразу ж ліг спати, щоб виспатись за весь час, який втратив уночі.

Розділ XXXIX

ВОРОЖА ЗГРАЯ

Я помилився, гадаючи, що остаточно позбувся небезпеки. Не проспав я й чверті години, як прокинувся, бо мені здалося, ніби щось пробігло по моїх грудях. Може, другий пацюк? В усякому разі, щось дуже схоже на нього.

Кілька хвилин я лежав нерухомо й напружено прислухався. Однак нічого не було чути. Невже отаке мені приснилося? Ні! Тільки-но я подумав про це, як до мого слуху долинув тупіт маленьких лапок по м'якому сукну. Так. Звуки ставали дедалі виразнішими. Ще хвилина, — і я відчув ці лапки у себе на нозі.

Рвучко підвівшись, я простягнув руку. Жах знову охопив мене — я доторкнувся до величезного пацюка, який тієї ж миті відскочив. Я чув, як він пролазить крізь щілину між бочками.

Звичайно, це не той, якого я тільки що викинув! Хіба ж він кішка, щоб ожити після смерті. Мені ніколи не доводилось чути, щоб пацюки

теж були такими живучими. Я був певен, що вбив пацюка. Коли я викидав його, пін уже охолов. Неможливо, щоб це був той самий.

І хоч як це безглуздо, але я в напівсні все-таки вважав, що повернувся той самий пацюк, щоб помститись за себе. Однак, прокинувшись остаточно, я відкинув це припущення. Ні, не той самий, це зовсім інший пацюк. Певно, його подружка, варта свого приятеля, бо на дотик я одразу відчув, що пацюк за розмірами не менший забитого. Вона, мабуть, прийшла розшукувати дружка і помститись за його смерть. Але ж, пролазячи в ту саму дірку, вона повинна була зрозуміти, що сталося.

Сну як і не було. Хіба міг я спати, коли поруч розгулювала бридка тварюка, явно бажаючи напасти на мене?

Хоч я втомився, але не наважувався склепити очей і був певен, що пацюк швидко повернеться. Адже я не схопив його, а лише доторкнувся, не завдавши ніякої шкоди. Значить, він незабаром буде тут.

Тому я примостився, як і раніш, з курткою в руках, біля самої щілини і, притуливши вухо до отвору, почав уважно вслухатись.

За кілька хвилин ззовні виразно почувся писк, тупотіння лапок і ще якісь незнайомі мені звуки.

Спочатку я подумав, що це якась дошка треться об порожній ящик, — бо така маленька істота не могла сама наробити стільки шуму. А шум не припинявся, хоч мені й здалося, що пацюк уже прошмигнув у комірчину. Але ж ні, за ящиками все ще щось шаруділо.

Знову повз мене ніби пробіг пацюк, і я почув писк за ящиком. Мені ввижалось, що я не сам у комірчині, та я не наважувався заткнути щілину, боячись помилитись.

Нарешті пронизливо пискнуло праворуч від мене, — безсумнівно, всередині приміщення. Я негайно заткнув курткою дірку.

Тепер я почав шукати пацюка, як і перше, засунувши на всяк випадок руки в черевики. Я вжив ще один запобіжний захід, а саме: туго обв'язав обидві колоші навколо кісточок, щоб пацюк не міг туди залізти. Приготувавшись, я перейшов у наступ.

Мені не дуже хотілося зустрічатись з пацюком, та однак я вирішив позбутися надокучливого сусіди і хоч трохи спокійно поспати. А це стане можливим тільки тоді, коли я вб'ю цього пацюка так само, як і його приятеля.

Отже, я знову взявся за діло. Але який жах! Уявіть мій переляк, коли я виявив, що тут не один пацюк, а ціла зграя цих мерзенних тварюк! Не один, а щось з десяток! Їх тут аж кишіло, і я щоразу натикався на них. Вони гасали навколо мене, бігали по ногах, стрибали на руки з лютим виском, ніби погрожуючи мені!

Правду кажучи, я страшенно налякався і мало не знепритомнів. Я вже не думав про те, щоб їх знищити. Я навіть до ладу не знав, що робив. Пам'ятаю тільки, що якось у мене вистачило розуму схопити куртку і висмикнути її з отвору. Потім я з криком почав розмахувати нею на всі боки і бити по підлозі навколо себе.

Крики та різкі рухи мали бажаний наслідок. Я почув, що пацюки відступають до щілини. Згодом, не дуже сміливо обмацавши підлогу, я з радістю переконався, що вони справді повтікали.

Розділ XL

НОРВЕЗЬКИЙ ПАЦЮК

Уявіть собі мої почуття, коли я, страшенно переляканий навіть однією тварюкою, виявив, що ті, з якими я боровся, становили, мабуть, тільки частину всіх пацюків, бо, затуляючи отвір курткою, я чув писк і шарудіння за бочками. Напевно, їх тут сотні, казали ж мені колись, що на кораблях пацюків аж кишить. Вони знаходять собі притулок у численних закутках та щілинах трюму. Більш того, я чув, що корабельні пацюки найлютіші і, зголоднівши, часом нападають на живих тварин і не бояться ні котів, ні собак. Вони завдають значної шкоди вантажам і чимало клопоту людям, особливо на тих кораблях, які перед рейсом погано оглянуті і недбало вичищені. Ці корабельні пацюки звуться "норвезькими",[23] бо є легенда, що в Англію їх завезли на норвезьких суднах. Та чи з Норвегії, чи з якоїсь іншої країни, — але розповсюдились вони по всій земній кулі.

Я переконаний, що в кожному куточку землі, куди хоч раз приставали кораблі, обов'язково є норвезькі пацюки. Навіть якщо й справді Норвегія була їхньою батьківщиною, вони добре пристосувались до різного клімату: їх повно і в тропіках, і в портових містах Вест-Індії, на континентах Північної й Південної Америки. В деяких містах вони завдають такої шкоди, що міське правління призначає спеціальну "пацюкову" премію за їх знищення. Та, незважаючи на це, їх усе більшає, а дерев'яні причали американських портів служать їм чудовим притулком.

Норвезькі пацюки здебільшого не такі вже й великі. Але тут справа не в розмірах, а в їх хижості й шкідливості, а також в дивовижній плодючості, що робить їх надзвичайно численними і небезпечними.

Помічено, що де тільки з'являться норвезькі пацюки, там за кілька років зникають усі інші види цієї погані. Гадають, що вони знищують своїх родичів. Їм не страшні, ласиці. Хоч пацюки поступаються перед ними силою, зате переважають кількістю. В жарких країнах їх чисельність перевершує кількість їхніх ворогів у пропорцій сто до одного. Коти теж бояться їх. У деяких країнах вони уникають зустрічі з

норвезьким пацюком, вибираючи для себе дрібнішу здобич. Навіть великі собаки, крім щуроловів, вважають за краще обминати їх.

У норвезьких пацюків є одна характерна особливість: вони наче знають, коли перевага на їхньому боці. Коли ж їх мало або коли вони передчувають загибель, тоді стають дуже покірними. Але в тих країнах, де їх занадто багато розплодилось, вони нахабніють і зовсім не бояться людини. В морських портах деяких тропічних країн пацюки навіть не ховаються, а в місячні ночі, виходячи зграями на полювання, навіть не дають дороги перехожим. Тільки звернуть трохи вбік, а потім шмигають біля самих ніг. Отакі норвезькі пацюки!

Звичайно, тоді на кораблі я всього цього не знав. Але й того, що я чув від моряків, було досить, щоб я не мав спокою від цих мерзенних тварюк. Прогнавши їх з своєї комірчини, я не заспокоївся, бо твердо знав, що вони повернуться і, можливо, ще в більшій кількості. Вони ще більш зголодніють за цей час й стануть такими настирливими й нахабними, що нападуть на мене. Як видно, вони не дуже злякались, бо хоч и й прогнав їх криками, були десь недалеко і весь час шкреблись і пищали. А що коли вони вже зголодніли і от-от почнуть наступати на мене?

Судячи з того, що я чув про них, це було цілком можливо, і не варто, мабуть, казати, що сама думка про це нагнала на мене невимовний жах. Припущення, що я буду розшматований цими огидними істотами, лякала мене ще більше, ніж небезпека загибелі у морі. Краще вже втонути, ніж вмерти отак. Коли я на мить уявив собі, що мене спіткає така доля, кров застигла в жилах і на голові заворушилось волосся.

Не знаючи, що робити, я кілька хвилин сидів, вірніше, стояв навколішках, бо не поворухнувся з того часу, як захищався від пацюків. Я все ще вірив, що вони не наважаться напасти на мене доти, поки я на ногах і можу захищатись. Але що буде, коли я засну? Тоді, безсумнівно, пацюки посмілішають і нападуть на мене. Вп'явшись зубами в моє тіло і

покуштувавши крові, вони стануть тиграми і вже не випустять своєї жертви, поки не покінчать з нею. Ні, я не повинен спати!

Але ж і пильнувати весь час я не зможу. Рано чи пізно сон здолає мене. І чим довше я боротимуся з ним, тим міцніше спатиму потім, а може, навіть зовсім звалюся з ніг від утоми і ніколи не прокинусь, — кошмар позбавить мене здатності рухатись, і я стану легкою здобиччю для ненажерливих потвор, якими так і кишить навколо. Кілька хвилин я страждав від цих думок. Але незабаром у мене виникла блискуча ідея, і я полегшено зітхнув. Треба заткнути курткою отвір, через який пролазили пацюки, і позбавити їх можливості забратись сюди.

Це був дуже простий спосіб. Я, безсумнівно, додумався б до нього і раніше, та мені здалося, що пацюків усього два і я зможу справитися з ними. А зараз зовсім інше становище. Знищити всю зграю, що розплодилась у трюмі корабля, не так легко, навіть неможливо. Про це й думати не варто. Кращим був останній план: закрити отвори, крізь які може пролізти пацюк, і таким чином захистити себе від нападу.

Не зволікаючи, я заткнув щілину курткою і, дивуючись, як я не подумав про це раніше, ліг спати, певний, що можу тепер спати спокійно іі вдосталь.

Розділ XLI

СОН І ДІЙСНІСТЬ

Я так втомився від страху та безсоння, що не встиг навіть прихилити голови, як опинився в країні снів. Вірніше, не в країні, а в морі снів, бо мені знову приснилось море. Як раніше, я лежав на дні, оточений крабоподібними потворами, що загрожували мене проковтнути.

Часом ці страховища перетворювались на пацюків, і тоді сон мій скидався на дійсність. Я бачив себе оточеним цілою зграєю пацюків, і

вони погрожують з усіх боків, а в мене нічим захищатися, крім куртки, якою я розмахую на всі боки. Побачивши, що такою зброєю я мало можу заподіяти їм шкоди, вони стають дедалі нахабнішими, а один, найбільший з усіх, веде їх в атаку. І це не справжній пацюк, а тільки привид того, що я вбив! Таке мені снилося.

Довгий час я не підпускаю до себе ворога, та сили мої слабшають і, якщо звідкись не з'явиться підмога, — порятунку не буде. Я оглядаюсь навкруги, голосно кличу на допомогу, але даремно — поблизу ні душі.

Вороги нарешті помітили, що сили мої вичерпуються і на знак свого вожака одночасно кинулись на мене. Вони напали спереду, ззаду, з боків, і хоч я відбивався в останньому відчайдушному пориві, — все це було безуспішно. Я відкидав їх десятками, шпурляв на підлогу, але їм на зміну приходили нові.

В мене більш не вистачало сил боротися. Опір даремний. Я чув, як вони лізуть по моїх ногах, по грудях, по спині. Вони обліпили моє тіло, як бджолині рої обліплюють дерево. І коли вони вже почали шматувати моє тіло, я, не витримавши їх ваги, заточився і важко упав.

Але це чомусь врятувало мене, бо тільки я доторкнувся до землі, пацюки відскочили і кинулись геть, ніби злякавшись того, що наробили.

Мене приємно вразив такий кінець, спершу я навіть не міг нічого зрозуміти, та скоро свідомість прояснилась, і я зрадів, переконавшись, що весь той жах — лише сон.

Однак за якусь мить мій настрій змінився, і радість згасла. Не все тут було сном. Пацюки лазили по мені, нишпорили в моїй комірчині!

Я чув, як вони гасають навколо. Я чув їх погрозливий виск. Не встиг я підвестись, як один із них пробіг у мене по обличчю!

І знову почались жахи. Як пацюки вдерлись сюди?

Лише цієї таємничості було досить для страху. Як вони пролізли сюди? Невже виштовхнули куртку? Машинально я простяг руку. Ні, вона на своєму місці, там, де й повинна бути. Я висмикнув її, щоб прогнати цю наволоч геть. Я бив нею на всі боки й кричав. Це, як і раніше, мало успіх — ворог відступив. Однак тепер я відчував ще більший страх, бо не міг збагнути, як пацюки забрались до мене, незважаючи на всі мої запобіжні заходи.

Якийсь час я сидів пригнічений, поки, нарешті, не зрозумів цього. Вони пролізли не крізь щілину, заткнуту курткою, а розшукали інші ходи, які я позатикав сукном. Клапті тканини виявились малими, і пацюки витягли їх зубами.

Так ось як вони пробрались до мене! Але моя тривога від цього не зменшилась. Навпаки, вона зросла. Чому ці тварюки так настирливо переслідують мене? Чого їм треба в моїй комірчині? Чи їм мало місця на кораблі? Може, вони хочуть загризти й з'їсти мене?

Чим же ще можна це пояснити?

Страх перед таким кінцем додав мені енергії. По годиннику я визначив, що спав не більше години, але не міг заснути знову, не забезпечивши себе від пацюків.

Тому я почав готувати свою фортецю для оборони. З усіх щілин я повитягав невеликі клапті сукна і замінив їх більшими. Я навіть пішов на те, що вийняв усі галети з ящика, щоб дістати кілька сувоїв сукна на "затички". Потім поклав галети на своє місце і позатикав усі отвори. Найбільше довелося мені попрацювати біля ящика, бо тут було чимало найрізноманітніших щілин. Але я знайшов вихід, поставивши великий сувій сукна і закривши ним отвір, крізь який пролазив сам, коли, собі на

лихо, потрапив в трюм. З цього боку тепер усе було щільно закрито, жодна жива істота не змогла б його обминути.

Єдиною хибою цього укріплення було те, що сукно не давало мені доступу до галет, але я подумав про це раніше і заздалегідь заніс усередину комірчини запас на тиждень або й два. Коли я їх поїм, то зможу відсунути сувій і, перш ніж пацюки встигнуть добратись до щілини, зробити запас ще на тиждень.

Цілих дві години пішло на всі ці приготування. Я працював ретельно, намагаючись якнайкраще укріпити стіни своєї фортеці. І варто було. Адже від цього залежало моє життя.

Зробивши все, я, задоволений, ліг спати. Тепер я був певен, що висплюсь по-справжньому!

Розділ XLII

ДОВГОЖДАНИЙ МІЦНИЙ СОН

Я не помилився — я справді проспав цілих дванадцять годин, хоч і не без примарних снів. Мені увесь час ввижались жорстокі сутички з крабами та пацюками. Сон не освіжив мене, хоч я спав довго. Однак було приємно, прокинувшись, переконатись, що непрохані гості не навідалися і в моїх укріпленнях не виявилось слабкого місця. Я все обмацав і знайшов кожну річ на своєму місці.

Кілька днів я прожив порівняно спокійно. Я вже не боявся пацюків, хоч і знав, що вони поблизу. В тиху погоду — а вона тривала довго — я чув, як ці тварюки вовтузилися за бочками, гасали поміж ящиками. Іноді до мене долинав такий страшний вереск, ніби вони гризлися між собою. Але ці звуки вже не лякали мене, бо я чомусь був певен, що вони сюди не доберуться. Коли ж мені довелось відсунути той чи інший сувій,

якими була заставлена комірчина, я мерщій ставив його на місце, перш ніж якийсь пацюк міг помітити отвір.

Мені було дуже незручно в закритій комірчині. Стояла спека, свіже повітря не доходило до моєї камери, і я часом почував себе ніби всередині натопленої печі. Мабуть, ми саме перетинали екватор, або принаймні зону тропіків, — ось чому було так тихо — адже в цих широтах шторми бувають значно рідше, ніж в так званих помірних зонах.

Тільки один раз ми потрапили в бурю, що тривала цілу добу. Як завжди, почалась качка. Корабель кидало на всі боки, і здавалось, що він от-от перекинеться догори дном.

На цей раз я не захворів на морську хворобу. Але мені не було за що триматись, і я качався по підлозі в своїй комірчині, то стукаючись лобом у бочку, то б'ючись об балки. На тілі в мене не лишилось жодного цілого місця, ніби хтось відлупцював мене дрючком. Качка корабля зрушувала з місць бочки та ящики, і від цього затички з матерії слабшали й випадали.

Все ще боячись навали пацюків, я час від часу закупорював усі дірки.

Взагалі, на мою думку, це заняття було приємнішим, ніж неробство. Так швидше минав час, і два дні, протягом яких на морі лютував шторм, здалися мені значно коротшими. Найтяжчими годинами для мене були ті, коли я не міг знайти для себе ніякого діла і мене опановували гіркі думки. Тоді я лежав нерухомо і часом навіть боявся, що розум зрадить мене і я збожеволію.

Так минуло більше двох тижнів, — я визначав це з допомогою зарубок на паличці. Вони здавались мені місяцями чи навіть роками, — так повільно тягнувся час! За винятком тих годин, коли лютувала буря,

кругом панував одноманітний спокій, не траплялось нічого, що б могло лишитись у пам'яті.

Весь час я суворо дотримувався встановленої норми щодо їжі та води. Хоч я часто відчував такий голод, що міг за раз з'їсти тижневий пайок, проте ніколи не порушував свого раціону. Нелегко мені було все це зносити. Згнітивши серце, я відкладав півгалети на інший раз, — а вона ніби липла до рук, коли я клав її на полицю. Але загалом я був задоволений собою — за винятком того дня, коли з'їм аж чотири галети, — я не порушив свого рішення і мужньо терпів пекучий голод.

Від спраги я зовсім не страждав. Запаси води цілком задовольняли мене. Здебільшого я пив набагато менше, ніж було можна, і завжди міг випити стільки, скільки забажається.

Незабаром той запас галет, який я відклав собі в комірчині, коли рятувався від пацюків, скінчився. І я зрадів цьому. Виходить, дні йдуть — минуло аж два тижні відтоді, як я перелічив галети і визначив, скільки їх має вистачити на цей строк. Настав час добиратись до основної "комори" за новим запасом.

І тут у мене раптом з'явилось якесь дивне передчуття. Ніби хтось зненацька кольнув моє серце ножем.

Це було передчуття великого нещастя, навіть не передчуття, а справжній страх. Збагнув я його тільки в останню хвилину. Я майже весь час чув шарудіння пацюків, але це не лякало мене. А зараз цей звук сполохав мене — він долинав з того боку, де стояв ящик з галетами.

Тремтячими руками я відсунув сувій і простягнув руки в ящик. О боже милосердний! Ящик був порожній!

Ні не порожній. Опустивши руки глибше, я намацав щось гладеньке і м'яке... пацюк! Тварина миттю відскочила вбік, почувши мій дотик, а я

теж одразу забрав руку. Потім машинально я почав обмацувати увесь ящик — і наткнувся на другого пацюка, третього... І ще, ще! Здавалось, що ящик наполовину набитий ними — щільно один до одного. Вони кинулись на всі боки, деякі, тікаючи через отвір, плигали мені на груди, інші билися об стінки ящика з несамовитим вереском.

Мені вдалось розігнати їх. Але коли вони зникли, і я почав перевіряти свої запаси, то, на своє лихо, побачив, що майже усі галети щезли. Все, що лишилось від них, — це купа кришок на дні, які й пожирали пацюки в ту мить, коли я їх сполохав.

Це було страшне нещастя. Воно так вплинуло на мене, що я довгий час не міг опам'ятатись.

Я легко міг уявити собі, що буде далі. Продукти зникли, — отже, на мене чатувала голодна смерть. Сумніву не лишалось, — смерть неминуча. Жалюгідними крихтами, які залишили мені ці мерзотні грабіжники, не проживеш і тижня. А тоді?.. Що тоді? Голод, голодна смерть!

Виходу не було. Я це ясно розумів. На що ж мені сподіватись?

Якийсь час я відчував себе зовсім безпорадним — настільки, що не робив нічого, щоб захистити ящик від чергової навали пацюків. Я був перекопаний, що все одно мені не пережити цього нещастя, — я вмру з голоду. Навіщо ж тоді боротись проти долі? Яка різниця, вмерти зараз чи через тиждень? Жити, знаючи, що однаково тебе чекає неминуча смерть, — це ж нестерпна мука! Жахливіша за саму смерть. І до мене повернулись колишні думки про самогубство.

Але тільки на мить. Я згадав, що був уже в подібному становищі і якимсь дивом врятувався. Я ще не бачив виходу і не знав, як я можу врятуватись, але чомусь у мені зародилась віра, що має бути якийсь вихід, що, як і колись, доля змилується надо мною і вкаже шлях до

порятунку. Надія знову освітила мені майбутнє. Надія безпідставна, але все-таки достатня, щоб запалити в мені нову енергію і врятувати від цілковитого відчаю. Присутність пацюків теж вимагала дій. Вони були тут, поруч, погрожуючи знову залізти в ящик і знищити останні крихти моєї їжі. Зараз я міг стримати своїх ворогів, тільки діючи найрішучіше.

Я побачив, що пацюки залізли в ящик зовсім не через той отвір, яким користувався я сам, бо він був закритий сувоєм сукна. Вони влазили з протилежного боку крізь ящик з тканиною, куди я сам допоміг їм забратися, відірвавши в ньому бокову дошку. Усе це трапилось недавно, — адже ж їм необхідно було прогризти товсту задню стінку, а на це пішло немало часу. Інакше вони вже давно пролізли б усередину і не залишили ані крихти їжі.

Безперечно, вони кілька разів намагались добратись у мою комірчину, саме заради ящика з галетами, бо це був найкоротший шлях до нього.

Дуже шкода, що я через свою байдужість не подбав про збереження своїх запасів. Власне, я думав про це, однак не здогадувався, що пацюки можуть пролізти в ящик з іншого боку.

Що ж? Тепер уже пізно шкодувати! Однак, підкоряючись інстинкту, який штовхає нас боротися за життя, до останньої можливості, я переніс рештки галет з ящика на поличку всередині комірчини. Потім забарикадувався знову, ліг і почав обмірковувати своє становище.

Розділ XLIII

ШУКАЮ ЩЕ ОДНОГО ЯЩИКА З ГАЛЕТАМИ

Довго сушив я голову над цим новим лихом, однак нічого втішного не придумав. Я був у такому пригніченому настрої, що навіть не полічив галет, вірніше крихт, що лишились у мене. Купка була невеличка, і я

приблизно прикинув, що, скоротивши раціон до мінімуму, можу ще протриматись днів десять, не більше. Отже, лишалося жити десять днів, у кращому разі — два тижні, а там неминуча смерть і, як я вже знав, — смерть повільна, в муках. Мені були відомі муки голоду, тому я жахався вдруге зазнати їх. Проте уникнути цього у мене не було ніякої надії, принаймні тієї хвилини. Я вважав себе приреченим.

Моє відкриття надовго позбавило мене здатності ясно мислити. Я був у відчаї, мозок ніби паралізувало. Думати я не міг, а коли й думав, то лише про страшну долю, що судилась мені.

Згодом я опам'ятався і до мене повернулась здатність міркувати. Поступово, хоч і дуже повільно, зароджувалась надія, але така невиразна і необгрунтована, що її слід було назвати тільки "проблиском надії". Мені спало на думку ось що: коли мені пощастило знайти один ящик з галетами, то чому б не пошукати другого? Якщо він не знайдеться поруч з першим, то, може, десь поблизу. Як я вже казав, вантажі в трюмі розміщують не за сортами товарів, а за об'ємом і формою тари, щоб вони займали в трюмі якнайменше місця. Що це саме так, я вже переконався, бо навколо мене були складені найрізноманітніші товари — галети, сукно, бренді і бочка з водою. І хоч поруч з порожнім ящиком з-під галет не було другого такого, але він міг стояти зовсім недалеко — можливо, з другого боку ящика з сукном або десь в іншому місці, куди я зможу дістатись.

Такі думки вселили в мене нову надію на порятунок, повернули втрачену енергію, і я почав обмірковувати, як шукати другого ящика з галетами.

План виник одразу. Треба скористатися ножем; іншої можливості я не бачив.

Прокласти собі шлях ножем крізь бочки, ящики та тюки, — ось яка ідея оволоділа мною. І чим більш я думав над нею, тим можливішою

вона мені видавалась. Те, що нам здається важким або навіть неможливим за звичайних обставин, постає в іншому світлі для того, чиє життя в небезпеці і хто бачить у цьому єдиний порятунок. Найбільші труднощі і найважчі випробування здаються легкими, коли йдеться про життя чи смерть!

Саме з цієї точки зору я змушений був дивитись на подвиг, який мав намір здійснити. Ні час, ні надмірна праця не лякали мене, — аби тільки це дало можливість врятуватись від страшної голодної смерті.

Отож я вирішив прорубати шлях ножем крізь гори вантажу, шукаючи той ящик, що містить їжу. Якщо мене чекає успіх, я житиму; якщо ні — помру. І ще одна думка спонукала мене до дій: краще провести час, сподіваючись на щось, аніж поступитись відчаю і нічого не робити. Прожити два тижні, чекаючи неминучої смерті, — в тисячу разів гірше самої смерті.

Набагато краще продовжувати боротьбу, живлячи надію новими зусиллями. Сама праця допоможе мені згаяти час і відверне мою увагу від думок про свою сумну долю.

Так я думав і відчував, що до мене знов повертаються сили.

Я стояв на колінах з ножем в руках, сповнений рішучості. Яке щастя — володіти цим куском сталі! Тільки тепер я зміг як слід оцінити його. Я не проміняв би його на корабель, повний чистого золота!

Перш за все треба було пробитися крізь ящик з сукном і довідатися, що міститься за ним. Я без перешкод проліз крізь порожній ящик з-під галет. Ви пам'ятаєте, що мені вже доводилося робити це, коли я натрапив на сукно. Отже, дорога знайома.

Але для того, щоб пробратись крізь ящик з сукном, необхідно витягти звідти кілька сувоїв.

Ніж поки що був мені не потрібен. Відклавши його вбік, так щоб у разі потреби" він лежав під руками, я вліз у порожній ящик. За хвилину я вже висмикував і витягав важкі сувої сукна, напружуючи всі сили й енергію, щоб зрушити їх з місця.

Розділ XLIV

Я ЗАХИЩАЮ КРИХТИ

Робота ця забрала багато часу і зусиль, — значно більше, ніж ви уявляєте. Адже тканину упаковували дуже щільно, щоб заощадити місце; сувої були так притиснуті один до одного, ніби їх укладали під паровим пресом. Ті, що лежали напроти зробленого мною отвору, витягти було легко, але з іншими довелось поморочитись. Я напружував усі свої сили, щоб зрушити їх з місця. Коли кілька було витягнуто, робота полегшилась. Деякі з сувоїв виявились більшими, — це було грубіше сукно. Вони були надто великі, щоб пролізти крізь пророблені мною отвори в ящику з-під сукна і в ящику з-під галет. Що робити? Ящики стояли так, що вибити з них дошки було неможливо. Я міг би розширити отвір ножем, але це дуже важко.

Мимохіть виник кращий план, — кращий на перший погляд, але згодом він виявився помилковим. Я взявся за діло і почав розрізати зав'язки на сувоях і розмотувати сукно. Я витягав розмотаний кінець матерії, поки сувій не зменшувався настільки, щоб його можна було просунути крізь отвір. У такий спосіб мені пощастило спорожнити ящик, хоч робота забрала в мене кілька годин.

Але я мусив припинити свою роботу — через серйозну обставину. Коли я повернувся до своєї комірчини з першим куском матерії, яку я витягав з ящика, мене приголомшила несподіванка — моє житло було зайняте десятками інших мешканців — пацюків.

Матерія випала в мене з рук. Я кинувся на пацюків і розігнав їх, але, як і слід було чекати, частину мого злиденного запасу харчів вони встигли знищити. Однак збитки були не такі вже й великі. На щастя, я недовго був відсутнім. Коли б я забарився ще на двадцять хвилин, злодії очистили б мене, як білку, не лишивши й крихти.

Наслідки могли бути згубними для мене. Лаючи себе за необачність, я твердо вирішив надалі бути обережнішим. Простеливши кусок матерії, я висипав на неї залишки своїх крнхт, загорнув їх і міцно зав'язав смужкою з тієї ж матерії. Гадаючи, що тепер усе сховано надійно, я знову взявся до роботи.

Повзаючи на колінах то з порожніми руками, то навантажений сукном, я скидався на мурашку, що снує по своїй доріжці, роблячи запас на зиму. Протягом кількох годин я не поступався старанністю перед мурашкою. Погода все ще була тиха, але, як мені здавалось, ще жаркіша, бо піт котився з мене градом. Я весь час витирав вільним кінцем матерії лоб, ніс, обличчя. Іноді здавалось, що я задихнусь від спеки. Але мета підсилювала мою настирливість, я працював і працював, навіть не думаючи про відпочинок.

Пацюки весь час нагадували про себе. Їх було повно в щілинах між бочками та ящиками, де у них були свої стежки. Вони траплялись у моєму тунелі, перетинали мені шлях, наскакували на мене, часом перебігали по ногах. Як не дивно, але я вже не так боявся їх, як раніш. В якійсь мірі це пояснювалось тим, що я зрозумів, чому вони сюди прийшли, — не заради мене, а заради галет. Спершу я серйозно думав, що вони хочуть напасти на мене, але тепер я був іншої думки, і тому вже менше боявся їх навали. Вони зовсім не були мені страшні, коли я не спав. А я ніколи не лягав спати, не вживши запобіжних заходів на випадок нападу, і збирався робити так весь час.

Була ще одна причина, чому я не так боявся пацюків. Моє становище настільки погіршало, що необхідно було діяти, і всі менші небезпеки затьмарились перед головною — загрозою голодної смерті.

Спорожнивши ящик з-під матерії, я вирішив перепочити й трохи підкріпитись жменькою крихт і квартою води. Розвантажуючи ящик, я не відривався навіть для того, щоб ковтнути води, і зараз ладен був випити й чверть галона. Оскільки нестача води мені не загрожувала, то я, витягши чіпка, напився досхочу. Рівень води в бочці, мабуть, значно понизився, коли я нарешті відірвався від неї. Дорогоцінна волога здавалась солодшою за мед і наповнила в мені кожну клітину повою силою.

Освіжившись, я повернувся до своїх продовольчих запасів, але крик жаху вирвався з моїх грудей, коли я доторкнувся до вузлика. Знову пацюки! Вкрай здивований, я побачив, що ці невгамовні розбійники побували тут, прогризли дірку в сукні й знищили ще частину мого невеликого запасу. Пропало не менше фунта дорогоцінних крихт, і все це сталося за кілька хвилин, бо нещодавно я випадково пересував мішечок і не помітив нічого підозрілого.

Це нещастя викликало нові страждання та турботи. Я побачив, що не можна й на хвилинку відійти від торбинки з крихтами, не рискуючи втратити все.

Я й так уже позбувся половини запасу, зібраного в ящику. А я розраховував, що мені вистачить крихт на десять-дванадцять днів. Я старанно позгрібав увесь дріб'язок з дощок, але все ж побачив, що їх мені не вистачить і на тиждень.

Така несподіванка ускладнила й до того скрутне становище, але я не впадав у розпач, твердо вирішивши здійснити свій намір, і працював, нібито нічого й не трапилось. Значне зменшення моїх запасів надало мені нової енергії й наполегливості, а саме це необхідно в такі хвилини.

Я не знав іншого способу врятувати рештки їжі, як тримати їх при собі. Звичайно, можна було загорнути їх в кілька шарів матерії, але тепер я не міг бути певен, що ці тварюки не прогризуть дірку і не

доберуться до них — навіть якщо крихти будуть у залізному ящику. Через це, для більшої безпеки заткнувши прогризену дірку, я захопив з собою торбинку і знову заліз у ящик з-під сукна, вирішивши захищати залишки.

Примостивши торбинку між колінами, я взявся за ніж і почав прорізати хід у боковій стінці ящика.

Розділ XLV

ЗНОВ УКУС

Стараючись менше користуватись ножем, я спочатку намагався відірвати дошку руками. Переконавшись, що не можу зрушити її з місця, я ліг на спину і спробував виламати ногами. Для цього я навіть надів свої старі черевики, але як я не мучився, нічого не вийшло! Дошка була дуже міцно прибита цвяхами і, як потім з'ясувалось, ще стягнута залізними скріпами, які витримали б і значно більші зусилля, ніж мої. Тоді я почав орудувати ножем.

Я вирішив перерізати упоперек одну з дощок, ближче до краю, і потім відірвати її руками.

Дерево було не дуже тверде — звичайна ялина, і я зміг би досить легко перерізати дошку ножем, якби мав більше місця і якби ящик стояв просто передо мною. Але я змушений був працювати зігнувшись, що дуже уповільнювало мою працю та й стомлювало.

До того ж рука моя все ще боліла від укусу пацюка, ранка ніяк не затягалась. Усе те лихо, що впало на мою голову, хвилювало мене, і, мабуть, через це палець не гоївся. На жаль, поранена була права рука, а лівою я не міг різати ножем. Часом я пробував працювати й лівою, щоб права відпочила, та нічого не виходило.

Ось чому я витратив кілька годин, щоб перерізати дошку в дев'ять дюймів завширшки і в дюйм товщиною. Нарешті я справився. Лігши на спину і натискуючи на дошку каблуками, я з задоволенням відчув, що вона хитається.

Однак щось позаду ящика заважало — чи то інший ящик, чи бочка. Це я міг передбачити. Проміжок був не більший за два-три дюйми, і тому довелося дошку смикати, крутити на всі боки, знову смикати й крутити, поки вона не зірвалась з залізних скріп.

Як тільки утворилась щілинка, я миттю просунув туди руку і виявив, що позаду теж ящик, але, на жаль! — точнісінько такий, як оцей. На дотик — таке ж саме дерево. А моє чуття, до речі, останнім часом стало на диво гострим. Я обмацав ящик, наскільки міг дістати рукою. Той же розмір, ті ж самі грубі нестругані дошки — точнісінько такі, як та, що я оце перерізав, навіть так само скріплені залізом. Не лишалось сумніву, що це точна копія першого ящика.

Це відкриття ще більше засмутило мене. Але хоч я і був певен у правильності своєї думки, проте вважав доцільним переконатись остаточно і почав витягати дошки так, як робив з першим ящиком, а саме: перерізав дошку з одного кінця, зривав з місця, а потім витягав. Робота з другим ящиком потребувала ще більше зусиль, ніж з першим, бо до нього значно важче було дістатись. До того ж, щоб взятись до другого ящика, довелося прорізати широкий отвір в першому.

Невесело працював я над другим ящиком, — робота була безнадійна. Звичайно, я міг би припинити її, бо кожного разу, коли лезо проходило всередину, воно вгрузало в щось м'яке, і по самому дотику сталі до чогось м'якого можна було догадатись, що це тканина. Я міг би кинути роботу, але якась підсвідома цікавість примушувала мене продовжувати — та цікавість, що не дає нам заспокоїтися, доки чогось не доведено до кінця. Отже, я машинально різав і рубав ножем, поки не виконав свого завдання.

Наслідок був той, якого я й чекав, — в ящику лежало сукно!

Ніж вислизнув у мене з рук і, виснажений роботою, пригнічений горем, я зомлів і впав. Кілька хвилин я пролежав у такому стані. До пам'яті мене повернув гострий біль у пучці середнього пальця. Раптовий, пекучий біль, ніби хтось вколов мене голкою або різонув лезом ножа!

Я рвучко схопився, гадаючи, що якось випадково наштрикнувся на ніж, бо пам'ятав, що кинув його з розкритим лезом десь тут, біля себе. Але за секунду чи дві я зрозумів, що причина болю не він. Рану завдала не холодна сталь, а отруйні зуби живої істоти. Мене вкусив пацюк!

Уся млявість і байдужість враз змінилась нестерпним жахом. Більш ніж будь-коли раніше, я впевнився, що мені загрожує смертельна небезпека від цих огидних тварин. Адже це була перша спроба напасти на мене без приводу з мого боку. Хоч досі мої різкі рухи та голосні крики розганяли пацюків, я все-таки був більш ніж переконаний, що згодом вони посмілішають і не звертатимуть уваги на цю слабку оборону. Я дуже часто лякав їх, однак вони ще ні разу не відчули, що я можу їх покарати.

Зрозуміло, що не можна було лягати спати і тим самим приректи себе на цілковиту беззахисність від ворогів. Хоч надії мої на порятунок зменшились, бо я, напевно, помру голодною смертю, однак краще вмерти з голоду, ніж бути пошматованим цими потворами. Сама думка про таку долю сповнювала мене непомірним жахом і разом з тим змушувала зібрати всі сили для порятунку від такої страшної загибелі.

Я вкрай стомився і потребував відпочинку. Порожній ящик був досить великим. Я міг лягти в ньому на повний зріст і заснути. Але я вирішив, що набагато легше захищатись від навали пацюків в моїй старій комірчині, і, взявши ножа й торбинку з кришками, поліз знову за бочку.

Комірчина набагато зменшилась, бо була завалена витягнутим з ящика сукном. В ній тільки залишилось місця для мене і моєї торбинки. Це було просто кубло.

Сувої сукна, звалені біля бочки, надійно захищали мене з одного боку, і лишалось тільки закупорити другий кінець, як раніше. Я так і зробив. Потім, повечерявши своїм вбогим раціоном і напившись удосталь води, я нарешті дав відпочинок душі й тілу.

Розділ XLVI

ТЮК ПОЛОТНА

Мій сон не був ні солодким, ні міцним. До всіх нещасть додалися ще й муки від жари, — ще нестерпнішої, ніж раніше, бо отвори тепер були законопачені. Ні найменший свіжий подих не досягав тепер до моєї тюрми, і я сидів, немов у розжареній печі. Але все ж я трохи поспав і змушений був цим вдовольнитись.

Прокинувшись, я взявся за їжу, за так званий "сніданок". Це був найлегший з усіх "сніданків". Він не заслуговував навіть на таку назву. Але води я знову випив багато, щоб вгамувати спрагу. Мене трусила лихоманка і страшенно боліла голова.

Проте це не перешкодило мені взятися за роботу. Якщо в двох ящиках лежало сукно, то це не означало, що в інших теж воно. Я вирішив продовжувати пошуки в новому напрямку, тобто пробити тунель не через бічну, а через задню стінку ящика, що веде не до борту корабля, а в глиб трюму, де можуть відкритися нові можливості.

Захопивши з собою торбинку з крихтами, я взявся до роботи з новою надією, і після тривалої, наполегливої праці — особливо тяжкої через поранений палець і зігнуту позу — мені пощастило виламати одну з дощок задньої стінки.

За-нею було щось м'яке, і це вселило в мене надію. Принаймні — це вже не сукно, але що саме, я не міг визначити, поки не відірвав дошку зовсім. Потім, обережно просунувши руку в отвір, я тремтячими пальцями почав обмацувати невідомий мені предмет.

На дотик я встановив, що це груба ряднина, яка правила за упаковку. Але що ж там усередині?

Я не міг дізнатись про це, поки не взяв ножа і не розрізав ряднину. На превеликий жаль, у ящику лежало полотно.

Це був тюк доброго полотна, скатаного в сувої, як і сукно, але так спресованого, що й напруживши усі свої сили, я не зміг витягти жодного сувою.

Це відкриття засмутило мене ще більше. Краще вже сукно, його я зміг би якось витягти і прокласти собі дорогу далі, а з полотном, незважаючи на всі спроби, я нічого не міг вдіяти. Алмазна стіна, мабуть, не чинила б такого опору лезу мого ножа, як це полотно. Щоб прорізати його, треба не менше тижня. У мене не вистачить харчів, щоб дожити до того часу, коли проб'юсь через цей тюк і доберусь до протилежної стійки. Нічого було й думати. Нездійсненність такого наміру була настільки явною, що я зразу ж відмовився від нього.

Якийсь час я нічого не робив, обдумуючи, до чого ж вдатися. Однак недовго. Надто вже дорогий час, щоб марно витрачати його. Врятувати мене могла тільки активна діяльність, і я гаряче знову взявся за діло.

Мій новий план був простим — спорожнити другий ящик, прорізатись крізь його задню стінку і побачити, що лежить за ним. Оскільки отвір я вже прорубав, то перш за все треба було витягти звідти сукно.

Щоб не мучитись, розширюючи прохід у ящику, я вдався до того ж способу, що й раніше, тобто розрізав зав'язки і, розмотуючи сувій, витягав його ярд за ярдом. "Так значно легше", — думав я, не підозріваючи, що це викличе нові труднощі.

Я досить швидко просувався вперед і вже встиг звільнити місце для роботи всередині ящика, коли раптом мені довелось зупинитись, бо позаду не стало місця для матерії. Весь простір позад мене — моя комірка, ящик з-під галет і ящик з-під сукна — був забитий мануфактурою, яку я витягав, просуваючись уперед.

Не лишилось жодного вільного місця, куди б можна було покласти хоч один сувій!

Це відкриття не зразу налякало мене, бо я спочатку не уявляв, які це може мати наслідки. Але, добре подумавши, побачив, що передо мною постала складна проблема.

Ясно, що я не зможу продовжувати роботу, поки не звільню свої "тили", які так необачно завалив. Але як це зробити? Я ж не можу ні спалити полотно, ні знищити його якимсь іншим способом, не можу й зменшити його в об'ємі, бо й так уже утрамбував, як міг. Що ж мені робити, щоб позбутись його?

Тільки зараз я збагнув, як нерозважливо було розмотувати сувої. Це ж призвело до збільшення об'єму матерії. Розмотаний матеріал, навіть просто витягнені сувої вимагали більшого простору, ніж спаковані. Скласти полотно назад неможливо. Воно розкидане в безладді, і немає місця, щоб ската ти знову. Не можна навіть поворухнутись. Але якби в мене й було досить місця, я однаково не зміг би скатати полотно до попереднього об'єму, бо воно хоч і еластичне, але грубе, і для цього потрібен був гвинтовий прес. Я зовсім розгубився, коли осягнув усю складність свого становища, — більше того — мало не впав у розпач.

Але ні! Відчай не зміг зламати моєї волі. Звільнивши місце для одного-двох сувоїв, я зможу прорізати отвір у протилежній стінці ящика. Ще є надія. Якщо ж і там виявиться ящик з сукном або сувої полотна, то я матиму доволі часу віддатись розпачливим думкам.

Важко вирвати надію з серця людини. Глибоке коріння пустила вона і в мою душу. Поки є життя — є й надія. Тепер ця стара істина підтверджувалась. Я подвоїв свої зусилля.

Згодом мені вдалось витягти ще два сувої, і я зміг залізти всередину вже майже порожнього ящика і знову пустити в хід ножа.

Цим разом мені довелось різати дошку навпіл, бо складені по обидва боки сувої не давали змоги добратись до її краю. Завдяки цьому я, скінчивши роботу, зміг вибити обидві частини дошки і проробити отвір, в який можна було просунути руку. Мене знову чекало розчарування. Це був ще один тюк полотна!

Змучений і пригнічений, я, мабуть, впав би, якби мав куди впасти. Але я працював лежачи і тому лишився, як був, розбитий тілом і душею.

Розділ XLVII

EXCELSIOR[24]

Минуло багато часу, перш ніж до мене повернулися сили і я зміг встати. Якби не почуття голоду, я довго ще був би в стані цілковитого заціпеніння, але природа наполегливо вимагала свого. Звичайно, я міг би з'їсти свої крихти й там, де лежав, та спрага змусила мене повернутися на старе місце. Мені було однаково, де спати, тому що я міг відгородитися од пацюків у будь-якому з двох ящиків, але краще було знаходитися поблизу бочки з водою. Ось чому я піддав перевагу старому місцю.

Повернутися туди виявилось нелегкою справою. Мені довелося підняти й покласти позад себе багато сувоїв тканин. Класти їх слід було обережно, тому що інакше в старій схованці не залишилось би місця.

Однак мені пощастило здійснити цей намір, і, попоївши та вгамувавши гарячкову спрагу, я ліг на купу тканин і вмить заснув, але спочатку вжив звичайних заходів, щоб пацюки не вдерлися до мене і не перебивали мій сон.

Ранком — вірніше тоді, коли прокинувся, я знову попоїв і напився води. Я не знав, чи це ранок, чи ні, бо два рази забував завести годинника, і тому вже не відрізняв дня від ночі. Спав я теж нерегулярно, отже й це не могло допомогти мені визначити час. Те, що я з'їв, не вгамувало мого голоду. Щоб наїстись по-справжньому, мені б невистачило всього мого запасу. Я ледве утримався від бажання знищити його весь. Потрібно було зібрати всю силу волі. Тільки думка про те, що це був би мій останній сніданок, допомогла мені. Моя розсудливість пояснювалась просто страхом перед голодною смертю.

Поснідавши якомога ощадливіше і наповнивши шлунок водою замість їжі, я взявся знову до роботи і почав прокладати шлях всередину другого ящика, бо вирішив продовжувати пошуки, поки стане сил. А їх вже лишилось не так багато. Я знав, що виділених на кожний день харчів ледь вистачає на підтримку життя. Я відчував, як з кожним днем слабшаю. Ребра в мене повипинались, наче в скелета, і я насилу зрушував з місця важкі сувої матерії.

Одним краєм, як я вже говорив, усі ящики виходили до борту корабля. Отже, не варто було прокладати тунель в цьому напрямку. Але того кінця другого ящика, що веде всередину трюму, я ще не чіпав. Тепер я взявся за нього.

Нема потреби описувати усі подробиці цієї роботи. Вона, як дві краплі води, схожа на те, що я вже робив, і зайняла кілька годин. І знову

— гірке розчарування. Знову сувій полотна! Далі в цьому напрямку я вже не міг просуватись. Не міг я просуватись і в будь-який інший бік!

Мене оточували ящики з сукном і тюки полотна. Я не міг ані обминути їх, ані пробитись крізь них. Ці шляхи закриті.

Ось до такого сумного висновку довелось прийти, і мене знову охопив безнадійний настрій.

На щастя, тривало це недовго, бо зразу ж у голові зародилося безліч думок, що спонукали мене до дій. На допомогу прийшла пам'ять. Я пригадав, що колись читав книжку, в якій докладно описувалось, як хлопчик стійко бореться з труднощами, як він не впадає у розпач, як наполегливістю і сміливістю переборює всі перешкоди і здобуває перемогу. Я згадав також, що цей хлопчик обрав своїм девізом латинське слово "excelsior", яке означає "все вище", або "вгору".

Згадуючи, як боровся хлопчик і як він перемагав труднощі, — а деякі з них були такі ж великі, як мої, — я зібрався з силами і вирішив зробити ще одну спробу.

Гадаю, що саме це слово "excelsior" керувало мною — адже я діяв за його буквальним значенням. "Вгору", — думав я. Я мушу рухатися вгору. Чому це раніше не спадало мені на думку? І в цьому напрямку однакові шанси знайти харч, як і в іншому. Та в мене, власне, й вибору не лишалось, бо всі інші напрямки я спробував.

Отже, я вирішив шукати вгорі.

За хвилину я вже лежав на спині з ножем в руці. Я підмостив під себе кілька рулонів сукна, щоб зручніше було працювати і, намацавши одну з дощок кришки, почав різати її впоперек.

Після значних зусиль дошка нарешті піддалась. Я потягнув її вниз. О боже! Невже всі мої надії марні?

На жаль, це так! Груба, шорстка парусина, а під нею важка, холодна маса полотна — таким було моє нове нерадісне відкриття.

Що ж, лишалась ще верхня кришка першого ящика з-під сукна і ящика з-під галет. Перш ніж спати, необхідно спробувати і ту, і другу. Спробувати ще раз.

І от обидві кришки прорізані, і знову доля поглумилася надо мною. Над першим був ящик з сукном, а верх другого повністю закривав сувій полотна.

— Боже милосердний, невже я загинув?! — тільки і зміг я вимовити і впав, вкрай знесилений.

Розділ XLVIII

ПОТІК БРЕНДІ

Від утоми і перенапруження я спав міцно. Прокинувшись, я відчув, що сили мої збільшились. Як не дивно, але мені навіть на душі полегшало, і я вже не був у такому відчаї, як раніше. Здавалось, якась надприродна сила підтримує мене, — адже обставини зовсім не змінились на краще і в мене не виникло ні нових планів, ні нових надій.

Було ясно, що я не проб'юсь далі крізь ящики з сукном та полотном, бо нікуди викидати матерію. Тому про це нічого й думати.

Однак можна було пошукати ще в двох напрямках — просто перед собою і ліворуч, до борту корабля.

Попереду шлях загородила бочка з водою, і, звичайно, я не міг пробиватися в цей бік. Це призвело б до втрати дорогоцінної води.

На хвилину я подумав, що добре було б прорізати отвір вище рівня води в бочці, влізти в неї, а потім, зробивши діру в протилежній стінці, вибратись на другий бік. Я знав, що бочка зараз напівпорожня, бо останнім часом від спеки мене постійно мучила спрага, і я пив часто й досхочу. Але я боявся, що, зробивши цей отвір, позбудусь усієї води. Може налетіти, як уже не раз було, шторм, і корабель почне гойдатись, бочка перекинеться, і витече вся дорогоцінна волога, мій кращий друг, без якого я давно б уже загинув.

Я подумав і вирішив не чіпати бочки. Лишалась ще одна можливість просунутись вперед — крізь бочку з бренді.

Вона лежала днищем до мене і, як я вже казав, закривала вхід у мою комірчину зліва. Її кришка, а може, й дно, — не можу сказати, що саме, — прилягало якраз до дна бочки з водою. Але бочка з бренді була так щільно притиснута до борту корабля, що за нею навряд чи лишався ще якийсь простір. Через це майже половина її кришки ховалася за бочкою з водою, а друга половина становила стіну моєї комірчини.

Саме в цій стінці я й вирішив зробити отвір, а потім, залізши всередину, пробити ще один і пролізти крізь бочку з бренді.

Може, там я знайду харч і порятунок? Припущення це не мало ніяких реальних підстав, однак я молився за успіх.

Прорізати тверде дубове дерево було набагато важче, ніж м'які ялинові дошки ящиків з сукном, і тому робота моя посувалась дуже й дуже повільно. Початок їй було покладено давно, ще тоді, коли я просвердлив дірочку ї встановив, що там бренді. А зараз я просто встромив лезо ножа в цю щілину і, щосили налягаючи на нього, перерізав дошку впоперек. Потім надів черевики, ліг на спину і почав

дубасити по дошці підборами, немов механічним молотом. Це було дуже важко, бо дошка, з обох боків щільно здавлена сусідніми клепками, ніяк не піддавалась. Але я наполегливо продовжував бити по бочці і відчув, що дошка захиталась. Кілька сильних ударів довершили справу, і вона провалилась усередину.

Тієї ж миті на мене ринув потік бренді. Воно не било цівкою, ні — це був справжній водоспад, який звалив мене, перш ніж я встиг випростатись. Я злякався, що втону в спирті — адже бренді затопив весь простір навколо мене. Від неминучої загибелі мене врятувало тільки те, що я встиг схопитися на ноги й притиснутися головою до бімса. Якби не це, я легко б захлинувся. Бренді й так залило мене з п'ят до голови, засліпивши і оглушивши.

Я довго кашляв та чхав.

Звичайно, мені було не до веселощів у той час, але чомусь на думку сплила дивна смерть герцога Кларенса, який забажав, щоб його втопили в бочці з мальвазією.[25]

Ця незвичайна повінь зникла так же швидко, як і з'явилася. Внизу було досить місця, і за кілька секунд вина ніби й не було — воно збігло під дошки й змішалося з трюмною водою. Увесь мій одяг просякнув спиртом. Алкоголь випаровувався, і дихати було важко.

Саме в той час ніс корабля високо знявся на хвилях, бочка перехилилась, і за якісь десять хвилин у ній не лишилось ні краплини.

Далі чекати нічого. Для мого худого тіла не потрібен був великий отвір, щоб залізти в бочку. Дірки, що утворилась, цілком вистачало для мене. І тому, накашлявшись і начхавшись, я протиснувся всередину.

Насамперед я намацав чіпка, гадаючи, що звідси найкраще починати різати клепку: готовий отвір значно полегшував роботу. Я досить легко

знайшов його; на щастя, він був не вгорі, як я гадав, а збоку, на достатній висоті. Склавши ножа, я почав бити колодочкою по чіпку. Кількома ударами мені вдалося вибити його, і я заходився різати дошку.

Незабаром я відчув, що сили мої дивовижно зросли. Щойно такий слабосилий, зараз я, здавалось, можу вибивати дошки, навіть не надрізаючи їх. Настрій поліпшився, я нібито розважався, а не працював, і зовсім не цікавився результатом своєї роботи. Пригадую, що я насвистував і навіть співав. Зовсім зникло відчуття смертельної небезпеки, і всі випробування, через які мені довелося пройти, здавались плодом хворобливої уяви — химерною фантазією, а може, й просто сном.

Тут мені чомусь страшенно захотілося пити, і я почав борсатися в бочці, щоб якось вилізти і дістатись до води. Здається, я таки виліз, але, вбийте, — не скажу, чи пив я воду, чи ні. Власне, з тієї хвилини я взагалі нічого не пам'ятаю, бо раптом втратив свідомість.

Розділ XLIX

НОВА НЕБЕЗПЕКА

Я був без пам'яті протягом кількох годин, і мене навіть не мучили, як бувало, уві сні кошмари. Однак коли я опритомнів, то в мене було таке відчуття, ніби я кинутий у безмежний простір і, неспроможний спинитися, швидко лечу вперед чи падаю з страшної височини. Це було надзвичайно неприємне почуття, і мною оволодів страх.

На щастя, воно швидко минулось. Коли я спробував підвестись, муки мої зменшились і, нарешті, зовсім зникли. Натомість з'явились нудота і страшний біль у голові. Невже це морська хвороба? Ні. Я вже призвичаївся і не боявся качки. Навіть шторми я переносив легко, а зараз море було майже спокійне. Повівав свіжий, але не сильний вітерець, і корабель плавно йшов своїм курсом.

Невже це несподіваний і жорстокий приступ лихоманки? А може, я знепритомнів від виснаження? Але ж, здається, ні. Мені вже доводилось пережити і те, і друге, але це щось нове, ні на що не схоже.

Я зовсім розгубився і не знав, що думати про свою хворобу. Та незабаром думки прояснились, і мені все стало ясно — я був п'яним!

Справді п'яним, хоч і не пив ні вина, ні віскі. Я відчував до них якусь огиду. Правда, тут повно бренді, — і я мало не втонув у ньому, власне, було повно, бо зараз усе пішло вниз і змішалося з трюмною водою, але я все-таки не пам'ятаю, щоб випив хоч краплину. Правда, в рот мені потрапило трохи бренді — ковток чи краплинка, коли мене залило потоком, однак від такої кількості не можна сп'яніти, якби це був навіть найміцніший напій. Неможливо! Я сп'янів не від цього.

Але від чого ж тоді? Що зробило мене п'яним? В житті ніколи нічого подібного зі мною не траплялось, але я знав, що мав усі ознаки сп'яніння.

Нарешті я здогадався. Це не бренді. Ні. Випари бренді — ось справжня причина, не інакше.

Ще до того, як заліз в бочку, я помічав якісь зміни в своєму організмі, вже тоді без кінця чхав від цих випарів. Та це було ніщо в порівнянні з тими випарами, якими я надихався всередині бочки. Спочатку я не міг дихати, але поступово звик і навіть відчував у цьому якусь насолоду.

Не дивно, що я зразу підбадьорився й повеселішав! Далі мені пригадалось, як спрага змусила мене вилізти, і я вибрався з бочки. Яке щастя, що я скорився цій потребі свого організму. Я сказав, що зовсім не знаю, чи втамував я тоді спрагу. Хоч убийте — не пам'ятаю, чи підходив я до бочки, чи цідив воду. Гадаю, що цього не було, тому що я неодмінно лишив би отвір відкритим і втратив би велику кількість води. Рівень її впав би нижче дірочки. Однак цього не сталося.

Крім того, оглянувши кухоль, я побачив, що він зовсім сухий, — значить, я давненько не користувався ним. Виходить, я відчув спрагу вчасно. Коли б не вона, я, безперечно, залишився б у бочці, поки не втратив свідомості, і це могло згубити мене. Я не знаю, як саме, але кінець неодмінно був би фатальним. Адже я залишився б у бочці, отруєний алкоголем, бо як я протверезився б там? Навпаки, отруєння посилювалося б і стан мій гіршав, аж поки б я не вмер! Дивно! Простий випадок ще раз врятував мені життя. А може, це не випадковість, а якась невидима сила береже мене?

Чи втамував я тоді спрагу, чи ні, не знаю. Але якщо й так, то тільки частково, бо зараз мені так хотілось пити, що, здавалось, я зможу випити усю бочку до дна.

Я негайно схопив кухоль і, жадібно припавши губами до води, не міг відірватись, поки не випив мало не півгалона.

Вода освіжила мене, мозок прояснився, ніби я його прополоскав. Повернувшись у нормальний стан, я почав обмірковувати ті небезпеки, що нависли надо мною.

Перш за все я подумав про те, як продовжити роботу, що так несподівано припинилась. Але потім зрозумів, що це небезпечно. А що коли зі мною трапиться те ж саме, коли я знову знепритомнію і не знайду в собі сил вибратися з бочки?

Може, треба працювати, поки не відчую, що п'янію, і тоді негайно вилізти геть. А якщо все буде не так, як гадаєш? Якщо сп'яніння захопить зненацька? Що тоді? Наскільки активно воно діяло першого разу і скільки часу я був у бочці — невідомо. Пам'ятаю лише, що сп'яніння підкралося до мене непомітно, солодко й ніжно оповило душу й тіло, накликавши чарівний сон, я втратив відчуття реальності і перестав думати про наслідки, забувши навіть про своє жахливе становище.

А якщо все це повториться, тільки без однієї дрібнички — я не відчую спраги? Цілком імовірно, що саме так і буде. Що тоді? Я не знаходив відповіді на це запитання, але передчуття, що так може повторитись, дуже злякало мене, і я ніяк не наважувався залізти в бочку.

Однак виходу не було. Я мушу або відважитись, або вмерти, не сходячи з місця. Якщо й справді мені судилося вмерти, то краще вже без мук. А я на досвіді переконався, що смерть від сп'яніння — легка.

Ці міркування підбадьорили мене. Все одно в мене не було виходу, і я не мав змоги зробити щось інше. Тому довелося знову лізти в бочку.

Розділ L

КУДИ ПОДІВСЯ МІЙ НІЖ?

Опинившись знову в бочці, я заходився навпомацки шукати ножа. Я не пам'ятав, куди його поклав. Шукав я його за бочкою, але безуспішно. Тоді я подумав, що. може, лишив його всередині бочки. Та, на мій подив, обмацавши все, ножа так і не знайшов.

Я почав тривожитись. Якщо ніж пропав, а це цілком можлива річ, то всі надії на порятунок загинули. Без ножа я не зможу нікуди пробитись і мені доведеться чекати своєї долі, склавши руки. Куди ж він міг подітись? Невже його затягли пацюки?

Вилізши з бочки і не знайшовши ножа в своїй комірчині, я повернувся назад, щоб знову обмацати кожний куточок. Де ж міг би бути ніж?

Я вирішив втретє пошукати за бочкою і вже збирався вилазити, коли мені спало на думку обмацати отвір, над яким я працював, коли

востаннє у моїх руках був ніж. А може, він там? І на мою велику радість, ніж справді стирчав у щілині, яку я встиг прорізати.

Не гаючись, я взявся до роботи і почав розширювати отвір. Однак лезо від тривалого вживання так затупилось, що різати тверду дубову клепку було майже все одно, що довбати камінь. Я колупав уже чверть години і за цей час не заглибився в дуб і на восьму частину дюйма. Я втрачав усяку надію справитися з дошкою.

Раптом я знову відчув, що зі мною щось діється, хоч й зберігав ще здатність працювати і мислити, — так завжди буває при сп'янінні. Але ж я обіцяв собі самому неодмінно піти з небезпечного місця, як тільки помічу перші ознаки сп'яніння. На щастя, у мене вистачило рішучості дотримати своєї обіцянки, і я вчасно добрався до бочки з водою.

Якби я забарився хоч на десять хвилин у бочці з-під бренді, то, безсумнівно, знепритомнів би. Адже ж і так мені було вже досить "весело".

Та коли дія алкоголю припинилась, я відчув себе те нещаснішим, ніж раніше: я зрозумів, що через цю непередбачену перешкоду гинуть останні надії. Правда, я можу працювати з перервами, витрачаючи багато часу на відпочинок. Але з тупим лезом небагато встигнеш. Щоб прорубати бочку, потрібно не один день. А саме їх мені й бракувало. Я не міг чекати кілька днів. Запас крихт, і так мізерний, катастрофічно зменшувався. Власне, лишалась якась жменька. Її не вистачить і на три дні! Шансів на порятунок ставало все менше й менше, і я знову майже впав у розпач. Якби хоч знати напевне, що там, за бочкою, я знайду харч, то працював би наполегливіше і енергійніше. Але все це більш ніж сумнівно. Десять шансів проти одного, що я не знайду там ні ящика з галетами, ні взагалі чогось їстівного.

Єдина користь від того, що я спорожнив бочку з бренді, — це виграш у просторі. Якщо й за бочкою не виявиться їжі, я все-таки зможу перетягти в неї кілька сувоїв, прокласти собі шлях далі.

Звичайно, це трохи міняло справу. Але тут у мене виникла набагато краща думка. Якщо я легко прокладаю шлях від одного ящика до другого, то чому б не пробитись угору, до палуби?

Думка ця мене вразила. Дивно, що я раніше не здогадався про це. Я можу це пояснити пригніченим станом, в якому довго перебував і при якому подібна спроба могла здатись неможливою.

Правда, надо мною було багато тюків і ящиків, навалених один на одного. Безперечно, весь трюм забито ними, і я — десь на самому дні. Я пригадав також те, що мене колись так здивувало: вантаження тривало ще довго після того, як я опинився там, — два дні й дві ночі. Увесь цей вантаж горою здіймається надо мною. Якщо до верху десять ящиків, а може, й менше, то, прорізаючи щодня по одному, я за тиждень або днів за десять зможу дістатись до палуби!

Раніше ця думка була б зовсім втішною, та зараз я міркував, чи не пізно, бува, так рятуватись? Хіба розумно я діяв досі? Якби в мене, як колись, був ящик з галетами, то цей план неважко було б здійснити. А що зараз? Зараз я маю якусь там жменьку крихт! Отже, навіть і мріяти нічого. План цей не для мене.

Але все-таки я не міг відмовитись від спокусливої надії відвоювати життя і свободу. Відкинувши геть сумніви, я почав обдумувати дальші дії.

Найдорожчим для мене був тепер час, і саме це найбільш турбувало мене. Я боявся, що мені невистачить ні харчів, ні сил, щоб пробитись навіть крізь бочку. Може, я вмру, нічого не добившись.

І коли я над усім цим замислився, ще одна нова й несподівана думка запала мені в голову. Це була непогана ідея, хоч для тих, хто ніколи не голодував, вона могла здатися просто жахливою. Та голод і загроза голодної смерті роблять людину менш перебірливою, а шлунок — не вередливим.

Я давно вже забув, що таке примхи, і став зовсім невибагливим до харчування. Власне, я ладен був їсти все, що тільки міг перетравити шлунок, А зараз розповім докладніше, що я придумав.

Розділ LI

ПАСТКА

Я вже давно не згадував про пацюків. Але не подумайте, що вони відчепились від мене і' пішли геть. Ні, вони, як і перше, крутились навколо, такі ж метушливі й надокучливі. А в нахабстві вони перевершили самих себе і неодмінно напали б на мене, якби я не стерігся.

Де б я не опинився, то перш за все дбав про те, щоб відгородитися від своїх сусідів сувоями. Це був єдиний спосіб тримати їх далі від себе. Переходячи часом з місця на місце, я неодмінно чув їх над самим вухом і натикався на них на кожному кроці. Кілька разів вони кусали мене. Тільки моя виняткова пильність і обережність стримували їх від нападу.

Такий вступ, звичайно, вже наштовхнув вас на думку, до чого я все це веду, і ви догадуєтесь, яка ідея оволоділа мною.

Мені спало на думку, що замість того, щоб дозволити їм з'їсти себе, чи не краще з'їсти їх самому. Оце й була моя ідея.

Така їжа зовсім не викликала в мене огиди, не викликала б вона її й у вас, якби ви опинились в подібному становищі. Навпаки, я радів, що це

дасть мені змогу здійснити свій план: добратись до палуби. Іншими словами — врятувати своє життя! Більше того, я відчув себе врятованим, як тільки у мене виникла ця думка. Лишалось тільки здійснити свій намір.

Я знав, що пацюків у трюмі багато. Раніше це мене лякало, але тепер мій погляд на них змінився. Принаймні їх має вистачити, щоб забезпечити мене провізією надовго, може. до завершення мого плану. Питання лише в тому, як спіймати їх.

Поки що я знав один спосіб: намацавши пацюка, хапати його голими руками і давити, поки він не здохне. Я вже пробував це робити і не без успіху. Як вам уже відомо, я знищив одного і міг ще задавити кількох, але це все одно, що нічого. Адже коли я вб'ю двох, решта почне мене боятися і повтікає. Тоді прощавайте мої надії! А тому треба було подумати і розробити план, як спіймати якомога більше і забезпечити себе днів на десять-дванадцять. Може, за цей час мені пощастить дістатись до кращої їжі. Так буде і розумніше, і надійніше. Довго я ще придумував, як би його за один раз забити кілька пацюків?

Необхідність породжує винахідливість. Вважаю, що саме необхідності, а не таланту, зобов'язаний я тим, що придумав пастку.

Хоч і просту, але, як мені здавалось, добру. Слід було зробити велику торбину з сукна, а це неважко: відрізати кусок матерії певної довжини, згорнути його і прошити шпагатом. Нестачі в ньому не було. За голку мені правитиме лезо ножа, і з його ж допомогою я зможу протягти шпагат навколо отвору торбини, — це й буде зашморг. Не гаючи часу, я так і зробив.

Менш як за годину торбина, або, як я її назвав, "сітка", була зроблена, зашморг припасований, і пастка готова.

Розділ LII

КІЛЬКА ЗА РАЗ

Далі я перейшов до виконання основної частини свого плану. Я все добре обдумав, поки готував торбину. Залишилось тільки "поставити пастку". Для цього я прийняв сувої полотна, щоб звільнити місце. Порожня бочка з-під бренді стала мені у великій пригоді — я набив її сукном.

Як і раніше, я позатикав усі дірки й щілини, залишивши тільки одну, найбільшу, якою пацюки звичайно пробирались до мене. Напроти отвору я припасував торбину так, щоб вона закрила його повністю, і розтягнув її на кілочках, які зробив для цього. Потім, ставши навколішки перед отвором, я ширше відкрив торбину, готовий вмить затягнути зашморг. У такій позі я приготувався приймати гостей.

Я знав, що вони полізуть у торбину, бо поклав туди приманку. Приманка складалась з кількох крихт — останні, що я мав. Як кажуть моряки, я "поставив на карту" все. Якби пацюки з'їли кришки і втекли, то в мене більше не лишилося б ніякої їжі.

Я знав, що вони прийдуть, але водночас і сумнівався, чи добрим буде мій улов. Я боявся, що пацюки прибігатимуть по одному і розтягнуть приманку. Через це я розтер крихти на порох, розраховуючи, що перші пацюки неодмінно мають затриматись, поки в мішку не збереться ціла зграя. Потім мені лишиться відрізати їм шлях до відступу, міцніше затягнувши зашморг.

Мені пощастило. Я не простояв навколішках і хвилини, як почулось тупотіння маленьких лапок і пронизливий писк. За якусь мить потому, як у мене під руками заворушився мішок, я зрозумів, що жертви потрапили в пастку. Шарпання в мішку дужчало, і я переконався, що пацюків стає там дедалі більше і кожен з них намагається пробитись до роздріблених крихт. Вони штовхались, лізли один на одного і люто верещали.

Настала слушна мить, щоб затягнути зашморг. Я мерщій смикнув за кінці шпагата, і пастка щільно закрилась.

Не вискочив жоден звір, що потрапив усередину. Я з задоволенням переконався, що мішок мало не до половини набито цими злими тварюками.

Не гаючись, я почав втихомирювати заколотників і робив це досить оригінально.

Підлога в моїй комірчині в одному місці була твердою і рівною. Це були дубові дошки корабля. Знявши з них сукно, я поклав туди мішок з пацюками, накрив його дошкою і зверху вмостився сам. З усієї сили натискуючи коліньми на дошку, я почав своєю вагою чавити жертви.

Якийсь час я погойдувався, немов на пружинах. Мішок навіть випорснув з-під дошки, та я поклав його знову і продовжував тиснути, наче пресом. Пацюки штовхались, дряпались, кусались. З мішка весь час линув страшний вереск. Однак я не звертав на це ніякої уваги, а продовжував тиснути з усієї сили, поки підо мною не припинився усякий рух і не настала цілковита тиша.

Тоді я наважився розкрити мішок і подивитись, що там усередині. Я був задоволений наслідками. В пастці було чимало пацюків, і всі неживі!

Однак я, про всяк випадок, витягав їх з мішка обережно, по одному, і водночас лічив. Їх було десять!

— Ага! — вигукнув я, звертаючись до побитих пацюків, — нарешті я спіймав вас, капосні! Це вам за ті муки, що ви завдали мені. За хороші діла платять добром, а за зло — злом. Якби ви не чіпали мене, то минули б такої лихої долі, А ви ж самі не лишили мені іншого вибору. Ви пожерли мої галети, і я, щоб не вмерти з голоду, мушу їсти вас!

Скінчивши своє звернення, я заходився здирати шкурку з одного пацюка з наміром пообідати.

Ви помиляєтесь, якщо думаєте, що я відчував якусь огиду. Голод зробив мене невибагливим! Я був такий голодний, що здирав шкурку абияк, і за п'ять хвилин здобич була з'їдена.

Розділ LIII

В ІНШИЙ БІК

Справи мої явно змінились на краще. Моя комірчина поповнилась запасом їжі, якої мало вистачити принаймні на десять днів, бо я твердо вирішив надалі з'їдати лише по одному пацюку в день. Тепер вже я міг сподіватись, що виконаю своє завдання, яке ще так недавно здавалось мені нездійсненним, — проберусь до палуби.

"З'явилась можливість, — думав я, — не лише підтримувати життя, а навіть відновити сили. Наполегливо працюючи, я, певно, за ці десять днів дістанусь до верхнього ряду вантажів аж під палубою. А може й раніше? Чим раніше, тим краще. Однак за десять днів я неодмінно проб'юсь до верху, навіть якщо між мною і палубою лежить десять поверхів вантажу".

Ось на що я сподівався. До мене знову повернулись впевненість і спокій, яких я вже давно не знав. Тільки одне непокоїло мене: як пробитись крізь бочонок з бренді? На цей раз не робота і не час породжували тривогу, бо я вже вірив, що встигну добратись до палуби, раніше ніж втрачу сили. Я все ще боявся випарів алкоголю, які й досі були міцними. Я боявся, що знову знепритомнію, незважаючи на свою пильність і рішення не сидіти довго в бочці. Бо ж коли я вдруге заліз туди, то ледве встиг вибратися звідти! Проте я вирішив поборотися з сильним, спокусливим духом, що оселився в цій великій бочці, і відступити тоді, коли відчую, що далі опиратися не зможу.

Хоч мені вже не треба було так дорожити часом, як раніше, однак я не мав наміру витрачати його марно. Запивши свій обід великою кількістю води, я мерщій взявся за ножа і поспішив до порожньої бочки, щоб знову спробувати розширити отвір.

А! Та вона ж не порожня. Вона забита матерією. Захопившись полюванням на "паразитів", я навіть забув, що завалив бочку матерією.

"Звичайно, — думав я, — необхідно витягти її звідти і звільнити місце для роботи", І, відклавши ножа, я почав витягати сувої.

Під час роботи у мене в голові зародилась нова думка, і я запитав себе: "Навіщо я витягаю матерію з бочки? Чому б не залишити її там? Хіба обов'язково пробиватись крізь цю бочку?" Раніше, коли я шукав тільки їжі, в цьому була якась рація. А зараз, коли в мене інші бажання, інші наміри і сподівання, зовсім не треба пробиватись крізь бочку. Навпаки, це був би найгірший напрямок з усіх можливих. Адже він не вів до палубного люка, а мені необхідно прокладати шлях саме туди. Я добре знав, де люк, бо пам'ятав шлях від люка до бочки з водою, коли вперше потрапив у трюм.

Я тоді круто повернув праворуч і майже по прямій лінії проліз до бочки. Усі ці подробиці добре мені запам'ятались, і я був певен, що зараз я десь в середній частині корабля, з того боку, що в моряків зветься штирбортом. Пробиватись крізь бочонок — значить відхилитись від головного люка, крізь який я спустився у трюм. До того ж, пробиваючись крізь міцні дубові клепки, я міг задихнутись у випарах спирту.

Хто ж мене силує до цього? Значно легше пробиватись крізь ялинові ящики, ніж крізь тверду дубову бочку. Та я вже й пройшов частину шляху в цьому напрямку, тобто праворуч. Тепер обставини змінились, — у мене була бочка, куди я міг поскладати матерію і звільнити для себе місце.

Зваживши усі "за" і "проти" — небезпеку та труднощі — я прийшов до висновку, що пробиватись крізь бочку було б прикрою помилкою і твердо поклав собі рушити в протилежному напрямку.

Перш ніж взятися за ящики, я знову склав у бочонок матерію, і значно більше ніж до цього. Я вкладав сувої якомога акуратніше, щосили утрамбовуючи їх.

На цей раз я догадався захопити вбитих пацюків у торбину і затягти зашморг. Адже не всі пацюки були знищені, і я боявся, що цим тварюкам може заманутися з'їсти своїх родичів. Я чув, що для цієї мерзоти нічого дивного в цьому немає, а тому твердо вирішив зберегти свою здобич.

Упоравшись з своєю роботою, я освіжився, випивши кварту води, і поліз у порожній ящик.

Розділ LIV

В ІНШИЙ БІК

Я опинився в ящику з-під сукна, що стояв поруч з ящиком, де колись лежали галети. Звідси я вирішив прокладати собі новий хід. До цього мене спонукали дві причини: перша — я був певен, що саме тут має пролягати прямий шлях до головного люка. Правда, і ящик з-під галет теж вів у цьому напрямку, але він був менший і в ньому було незручно працювати. Друга причина була набагато значнішою: над цим ящиком лежало сукно, а зверху ящика з-під галет — тюки полотна. Тепер вам зрозуміло, що я зупинився саме на цьому, тому що впоратися з сукном було набагато легше, ніж з полотном.

Ви гадаєте, що я одразу ж взявся до роботи? Ні! Я ще довго сидів непорушно, однак не витрачав часу марно, а посилено думав.

І справді, новий план пробудив у мені свіжі сили, нечувану енергію, а надія на порятунок була такою реальною, як ніколи раніше. Перспективи відкривались чудові, навіть світліші, ніж тоді, коли я знайшов бочку з водою та ящик з галетами, — тоді я радів, вважаючи, що мені вистачить харчів і питва до кінця подорожі, однак радість затьмарювалась думкою, що доведеться пробути не один місяць у цій страшній самотності.

А тепер зовсім не те. За кілька днів, якщо мені усміхнеться доля, я знову побачу ясне небо, знову вдихну чисте повітря, побачу обличчя людей і почую їхні голоси — наймиліші на світі звуки.

Я почував себе, як людина, що після довгих поневірянь в пустелі раптом побачила далеко на обрії ознаки життя цивілізованого світу: темні обриси дерев, сизий димок, що в'ється над оселею… Все це вселяє в неї надію, що от-от вона повернеться до своїх близьких.

Саме така надія з'явилась і в мене — вона щомиті зростала й міцніла, поки не переросла в певність.

Мабуть, саме ця певність і стримувала мене від поспішних дій. Передо мною стояло надто серйозне завдання, щоб ставитись до нього легковажно. Могли виникнути непередбачені перешкоди, всякі випадковості, які загубили б справу.

Щоб уникнути цього, я вирішив діяти якомога обережніше і, перш ніж приступити до роботи, ретельно все обдумати. Отож, сидячи в ящику, я все міркував і міркував без кінця.

Одне було ясно — завдання важке та серйозне. Я вже казав, що моя комірка містилась на дні трюму, а я чудово знав, що на великих кораблях трюм дуже глибокий. Я пам'ятав, як довго спускався по канату, поки добрався до дна і, глянувши вгору, побачив, що люк дуже

високо надо мною. Якщо увесь цей простір завалений товарами, а це, безперечно, так, то мені доведеться прокласти довжелезний шлях.

Крім того, я прокладатиму хід не просто вгору, але й в напрямі головного люка, — для цього необхідно буде пройти мало не половину ширини корабля. Та це мене зовсім не турбувало, бо я знав, що рухатись просто вгору однаково не вдасться, тому що на шляху зустрічатимуться найрізноманітніші вантажі. Тюки полотна або якісь тверді речі доведеться обминати, і щоразу мені необхідно буде вирішувати, чи просуватись вгору, чи горизонтально, тобто вибирати, те, що легше.

Виходить, я підніматимусь ніби по східцях, весь час наближаючись до головного люка.

Ні кількість ящиків, крізь які я мав пробиватись, ні відстань не лякали мене так, як вантажі, що лежали на моєму шляху. Це непокоїло мене найбільше. Адже саме від того, що доведеться приймати з дороги, залежатиме складність моєї роботи. Якщо я натраплятиму на товари, які при розпаковці займатимуть більше простору, то мені загрожує нестача місця, а цього я більш за все боявся.

Я вже раз зазнав такого лиха і, якби мені не пощастило натрапити на бочку з бренді, то всі мої плани виявились би нездійсненними.

Найбільше я боявся полотна. З ним впоратись найважче, бо сувоями його не витягнеш, а якщо висмикувати кусками, то скласти назад зовсім неможливо. Мене тішила тільки думка, що серед вантажу не так багато цієї прекрасної та корисної тканини.

Я перебирав найрізноманітніші речі, якими могла бути набита ця велетенська скриня — трюм "Інки". Навіть намагався пригадати, що це за країна — Перу та які товари довозять туди з Англії. Але так нічого й не згадав, — надто вже великим неуком був я в галузі економічної географії. Ясним було тільки одно: це могли бути які завгодно товари,

що завозились в країни Тихого океану. Виходить, я можу зустріти на своєму шляху все, що виробляється в наших великих промислових містах.

Згаявши добрих півгодини на ці міркування, я переконався, що все марно: в кращому випадку це припущення і не більше. Хіба вгадаєш, який метал у землі, поки не докопаєшся до нього?

Час було братись до роботи. Відкинувши всі роздуми, я приступив до здійснення свого задуму.

Розділ LV

СТОЮ НА ВЕСЬ ЗРІСТ

Пам'ятаєте, коли я вперше обслідував ящики, сподіваючись знайти там галети або щось їстівне, я звернув увагу й на ті вантажі, які були поруч та вгорі. Ви пам'ятаєте, що біля ящика з матерією, ближче до головного люка, я виявив тюк полотна, а зверху лежав ще один ящик, мабуть, з сукном. У ньому я колись вже проробив дірку і тому зараз міг вважати, що шлях нагору відкрито. Випорожнивши верхній ящик, я піднімусь на один щабель в потрібному напрямі. Виходить, час і праця, витрачені на цю роботу, не пропали марно. Тепер лишилось тільки витягти сувої з верхнього ящика та поскладати їх позаду. Без зайвих зволікань я й почав з цього, із запалом узявшись за роботу.

Завдання було не з легких. Мені знову довелося зустрітися з тими ж труднощами, що й раніше. Важко було відділити сувої один від одного і витягти з набитого ящика. Однак поступово я з цим справився. Я витягав їх по одному, штовхаючи поперед себе в найвіддаленіший куток своєї комірчини, аж до бочки з бренді.

Там їх я складав не абияк, а дуже ретельно, щоб вони зайняли якомога менше місця і не лишалось порожніх куточків між сувоями і шпангоутами трюму, — куточків, де б могли ховатися пацюки.

А втім, пацюків я вже не лякався і не сушив собі цим голови. Я знав, що вони десь тут по-сусідству, але мій останній кривавий "наступ" відбив у них охоту чіпати мене. Несамовитий вереск, що рознісся по всьому трюму, коли я давив пацюків, які потрапили в мою пастку, був добрим застереженням для інших. Безперечно, це дуже налякало їх і, переконавшись, що я сусіда небезпечний, вони вирішили до кінця подорожі триматись далі від мене.

Отож, не з страху перед пацюками я забивав кожну дірочку, а з бажання зберегти якнайбільше місця, — адже, як я вже сказав, це питання найбільше непокоїло мене.

Працюючи завзято і старанно, я спорожнив, нарешті, верхній ящик і поскладав усе позад себе. Наслідки тішили мене. Я бачив, що зумів поскладати сувої так, що втратив мінімум простору.

Це підбадьорило мене, і в мене з'явився чудовий настрій, якого давно вже не було.

Я досяг верхнього ящика — того, що тільки-но спорожнив, і, поклавши дошку поперек дірки у дні, сів на неї, звісивши ноги.

В такій позі я міг сидіти вільно, випроставшись, що було для мене великою насолодою. Ув'язнений у комірчині, не вищій трьох футів, тоді як зріст у мене чотири фути, я весь час змушений був стояти, зігнувшись, а, сидячи, підгинав ноги і втикався носом у коліна. Такі незручності, якщо їх зазнаєш протягом короткого часу, — не страшні, але коли вони постійні, то починаєш стомлюватись і все тіло болить. Тому це було для мене справжньою розкішшю. Більш того, я тепер навіть міг стати на весь зріст, бо проламані ящики з'єднувались між

собою і з дна одного до кришки другого було не менш як шість футів. Місця не тільки вистачало для мене, але над головою ще й утворився простір у два фути!

Як тільки я це помітив, то поспішив стати на весь зріст. Для цього я, сидячи на дошці, з'їхав униз і вперся ногами у дно. Нарешті я стою! Нарешті, я відпочиваю!

Звичайно люди відпочивають сидячи, а я — навпаки. Але нічого дивного в цьому немає, якщо пригадати, скільки довгих днів і ночей я тільки лежав, сидів або стояв навколішках. Я так прагнув скоріше зайняти ту горду поставу, що відрізняє людину від інших створінь!

Я зрозумів, яка це втіха — можливість стати на весь зріст, — і довго стояв не ворушачись.

Однак часу я не марнував. Мій мозок, як завжди, працював. Я думав: "У якому напрямку прокладати свій хід?" Чи просто вгору крізь кришку тільки що випорожненого ящика, чи, може, краще вбік, до головного люка? Треба було вибрати якийсь напрямок. Обидва вони мали свої переваги — переваги, що суперечили одні одним. Зважити все це та остаточно вирішити, в якому напрямку Просуватись — мало величезне значення, і тому минуло багато часу, перш ніж я зробив висновок і прийняв відповідне рішення.

Розділ LVI

БУДОВА КОРАБЛЯ

Була певна причина, що спонукала мене пробиватися вгору крізь кришку ящика. Цим шляхом я швидше пролізу крізь вантажі, аж до самого верху, і зможу розшукати вільний простір між ящиками та палубою, а потім без перешкод долізти до люка. Та й просуватися доведеться менше, оскільки лінія по вертикалі коротша за лінію по

діагоналі, що веде до люка. Справді, кожен фут шляху, прокладеного горизонтально, вважався не-пройденим зовсім. Адже все одно після цього мені ще доведеться підніматися вгору.

Цілком імовірно, що між вантажем і палубою є вільний простір. Сподіваючись на це, я вирішив лізти в горизонтальному напрямку лише тоді, коли на шляху стане якась перешкода.

І все ж спочатку я вибрав горизонтальний напрямок, взявши до уваги аж три обставини. По-перше, дошки бічної стінки ящика трималися не так міцно, і їх легше було виламати. По-друге, просунувши лезо ножа крізь щілину в кришці, я наткнувся на гладенький, але цупкий матеріал, що за всіма ознаками був схожий на ті страхітливі тюки, які вже не раз заважали мені пробиратися вперед і які я так немилосердно кляв.

Я штрикав ножем уздовж щілини і щоразу натрапляв на щось подібне до сувоїв полотна. Дослідив я й кінець ящика — там ніж уперся в дошки, очевидно, ялинові, з яких були зроблені й інші ящики. Але навіть коли б це було дерево найтвердішої породи, з ним було б легше впоратись, аніж з полотном.

Цього вже вистачило, щоб обрати горизонтальний напрямок, та була ще й третя обставина. Її зрозуміє не кожний, бо для цього треба знати внутрішню будову трюму на тодішніх кораблях. Якби я плив на кораблі не такої форми, як "Інка", — їх ми навчились будувати у американців, — третьої обставини не було б зовсім.

Однак я вдамся до подробиць, щоб ви зрозуміли. Ухиляючись від теми своєї основної розповіді, я, мої друзі, маю намір дати вам урок політичної мудрості, який може принести користь і вам, і вашій країні, коли ви станете дорослими й зможете скористатися з нього.

Я дотримуюсь теорії, або, краще сказати, давно вже усвідомив той факт (бо, власне, тут ніякої теорії немає), що вивчення так званих політичних наук є найголовнішим з усього, що будь-коли привертало увагу людства. Ця галузь охоплює всі сторони життя суспільства. Усі види мистецтва, науки, ремесла залежать від політики і зобов'язані їй своїми успіхами та невдачами. Навіть мораль є не що інше, як наслідок політичного ладу, а злочин — це продукт поганої організації суспільного життя. Політичний устрій в країні є головною причиною її добробуту або бідності. Ніколи ще уряд не робив чогось схожого на справедливість, а тому немає народу, який почував би себе щасливим. Злидні, нещастя, злочини, виродження — ось доля більшості людей в усіх країнах.

Отже, як я вже сказав, законодавство в країні — іншими словами, її політичний устрій — поширюється на все: на корабель, на якому ми плаваємо, на карету, в якій ми їздимо, на знаряддя нашої праці, на речі, якими користуємось у роботі, і навіть на вигоди в наших житлах. Але найбільше цей вплив позначається на самих нас, на нашому тілі та нахилах нашої душі. Розчерк пера деспота або безглузда постанова парламенту, які на перший погляд не мають безпосереднього відношення до окремої особи, насправді непомітно впливають на людей. На протязі життя одного покоління цей вплив може зробити народ розпусним і підлим.

Я зміг би довести те, що тверджу, з математичною точністю, але на це не маю часу. Досить навести один приклад. Ось послухайте.

Багато років тому британський парламент ухвалив закон про обкладання податками кораблів: адже ж і вони, щоб мати право на існування, повинні платити. Та при накладанні цього податку виникли труднощі, бо навряд чи справедливо було примушувати власника маленької шхуни платити таку ж велику суму, яку повинен був сплачувати хазяїн великого корабля в дві тисячі тонн. Це поглинуло б усі прибутки дрібного власника і остаточно знищило б дрібний флот. Як же вийти з такого складного становища? Нарешті розв'язали й це питання: вирішили накладати податок, виходячи з тоннажності корабля.

Проект затвердили, але постали нові ускладнення. Як саме вираховувати цю тоннажність? Адже податками обкладається об'єм корабля, а тоннаж — це вага, а не об'єм. Що ж робити? Брали просто одиницю об'єму, яка відповідала б тонні ваги, а потім вираховували, скільки таких одиниць вміщує корабель. Власне, усе звелося до вимірювання корабля, а не до його ваги.

Щоб вирахувати відносний розмір корабля, точно вимірювали довжину кіля, ширину судна і глибину трюму. Перемноживши ці три показники, визначали розміри кораблів, якщо вони були правильно збудовані.

Отак було вироблено закон, цілком придатний для обкладання судновласників податками. Ви, мабуть, гадаєте (якщо не вдумались у цей закон як слід), що він коли й мав поганий вплив, то хіба тільки на тих, хто змушений був платити податки.

На жаль, це не так. Простенький і на вигляд нешкідливий закон заподіяв людству лиха, забрав більше часу, приніс йому більше жертв і поглинув більше багатств, ніж знадобилось би, щоб викупити на волю рабів усього світу.

Як це сталося, спитаєте ви.

Дуже просто: цей закон не тільки загальмував прогрес в техніці суднобудування, одного з найважливіших мистецтв, яким володіє людство, але й відкинув його розвиток на сотні років назад. А сталось це лихо так: судновласник, тобто майбутній судновласник нового корабля, не маючи змоги уникнути тягаря податку, намагався будь-що зменшити його. Такі нечесні вчинки є постійним і природним наслідком переобтяжування податками. І ось купець іде до суднобудівника й наказує йому побудувати корабель з такою й такою довжиною кіля, шириною палуби та глибиною трюму — іншими словами з тоннажем, що відповідає розміру податку. Але на цьому він не зупиняється. Він

вимагає від будівника спорудити йому, по можливості, корабель такого об'єму, що своєю тоннажністю на третину перевищував би той тоннаж, з якого судновласник сплачує податок. Це полегшить йому сплату та допоможе обдурити уряд.

Чи можливо побудувати корабель за його вимогами? Безумовно. Суднобудівник знає, як це робиться. Для цього він розширює носову частину й корму, робить кораблю опуклі борти, власне, надає йому такої химерної форми, що корабель рухається з швидкістю черепахи і стає могилою багатьох нещасних мореплавців. Суднобудівник не тільки знає, як це зробити. Виконуючи волю замовника, він будує подібні кораблі так довго, що сам починає варити, ніби й справді ця незграбна форма єдино правильна, і не може й не хоче будувати інакше.

Але ще більш прикро те, що ця потворна форма так міцно засідає в його голові, так опановує його, що навіть тоді, коли цей безглуздий закон буде скасовано, мине не один рік, щоб змусити суднобудівників відмовитися від таких хитрощів. Доведеться чекати нового покоління суднобудівників, і тоді з'являться кораблі правильної зручної форми…

Тепер ви краще зрозумієте, що саме я мав на увазі, коли говорив, що політичні науки є найважливішим з усього того, чим повинен цікавитись людський. розум.

Розділ LVII

СЕРЙОЗНА ПЕРЕШКОДА

Корабель "Інка", як і багато інших, був побудований за наказом власника-купця. Він мав випнуті, мов у голуба, груди й роздуті боки, тому його трюм був ширший за палубу. Якщо дивитися з дна трюму такого корабля вгору, то побачиш, що його борти круто вигинаються і, мов дах, сходяться над головою. Я знав, що "Інка" саме такої форми —

адже всі торговельні судна будувалися тоді за єдиним зразком. А я бачив чимало кораблів, що заходили в нашу бухту.

Я вже казав, що, перевіряючи лезом ножа вантаж, який лежав у ящику надо мною, я натрапив на щось еластичне, схоже на полотно. Потім я помітив, що тюк з полотном закриває не весь ящик, в якому я сидів, і що з того кінця, де ящик прилягає до корпусу корабля, залишається близько фута вільного простору. З того боку. було дві щілинки, і я в кожну з них штрикав ножем, але не зустрів ніякого опору. З цього я зробив висновок, що простір за тюком нічим не заповнений.

Це легко пояснити. Тюк лежав на двох ящиках і був якраз у тому місці, де борт корабля починав круто вгинатися всередину. Отже, верхньою частиною тюк упирався в балки, а нижньою відходив від борту приблизно на фут. Між тюком і обшивкою корабля утворився порожній трикутник, придатний хіба що для дрібного вантажу.

Я розміркував, що, просуваючись угору, неминуче наткнусь на борт корабля, який, в міру наближення до палуби, дедалі більше вгинається всередину. Тому на моєму шляху трапиться велика кількість дрібних вантажів, з якими буде важче впоратися, ніж з великими тюками та ящиками. З цих міркувань, а головним чином з причин, викладених раніше, я остаточно вирішив свій наступний крок зробити в горизонтальному напрямку.

Вас, певно, дивує, чому я витратив стільки енергії, щоб розв'язати таке питання. Але коли ви врахуєте, скільки потрібно часу та праці, щоб пробитись крізь стінку ящика, тобто, щоб зробити "крок вперед", коли уявите, що на це витрачається цілий день, тоді ви погодитесь, що не слід поспішати, а краще вибрати, по можливості, правильний напрямок.

Зрештою я не дуже довго вирішував, який шлях вибрати. Довше розповідати про це. Загалом я думав усього кілька хвилин. Але так

приємно було випростатися на весь зріст, що я простояв близько півгодини.

Відпочивши як слід, я просунув руки у верхній ящик і, підтягнувшись вище, взявся до роботи.

Відтоді, як я опинився у верхньому ящику, я відчував якусь особливу радість. Я знаходився в другому ярусі вантажів на висоті шести футів від дна трюму. На цілих три фути вище, ніж був, на три фути ближче до палуби, до неба, до людей, до волі!

Уважно оглянувши стінку ящика, в якій збирався прорізати отвір, я ще більше зрадів, помітивши, що це буде неважко. Одна дошка хиталася, бо дно ящика було майже зовсім вибите. До того ж, просуваючи лезо ножа в щілину, я переконався, що сусідній ящик на відстані кількох дюймів від мене. Я ледве міг дістати його кінчиком ножа. Це відкривало широкі можливості. Досить вдарити по дошці як слід, і вона вилетить.

Я так і зробив. Взувшися в черевики, я ліг на спину і почав гатити по дошці підборами.

Незабаром почувся скрегіт. То з деревини витягалися цвяхи. Ще удар, ще — і дошка вилетіла, провалившись між ящиками. Я навіть не зміг її дістати.

Тієї ж миті я просунув у отвір руку, щоб дізнатись, який там вантаж. Але хоч і намацав шершаві дошки ящика, однак не зміг визначити характер вантажу.

Я вибив ще одну дошку, потім третю, тобто останню, і попереду відкрився широкий отвір.

Це давало мені змогу добре дослідити, що знаходиться далі. На мій подив, виявилося, що передо мною рівна дощана поверхня. Вона, мов стіна, простягалася на всі боки, і я ніяк не міг дотягтися до її краю.

Очевидно, це ящик зовсім іншої форми і розмірів, ніж ті, що траплялися мені досі, але я не міг угадати, що в ньому. Не схоже, щоб сукно, бо ящики з сукном зовсім не такі, і не полотно — останньому я навіть зрадів.

Щоб дізнатися, що в ящику, я встромив лезо в щілину між дошками. Там було щось схоже на папір. Але це була тільки упаковка, бо далі мій ніж натрапив на щось тверде й гладеньке, мов мармур. Натиснувши на колодочку, я відчув, що то не камінь, а тверде й досить добре відполіроване дерево. Я вдарив по ньому ножем, і воно відгукнулось якоюсь дивовижною луною, наче під ним були дзвоники або струни. Але я нічого не зрозумів.

Лишалося єдине — перерізати дошку ящика. Тільки тоді я дізнаюсь, що в ньому.

Я зробив так, як і раніше: вибрав одну дошку і почав перерізати її. Вона мала близько дванадцяти дюймів у ширину, і тому я мучився над нею кілька довгих години. Ніж мій вкрай затупився, і працювати було дуже важко.

Нарешті дошка піддалась. Відклавши ножа, я почав тягнути її на себе за відрізаний кінець. Простір між ящиками давав мені змогу розхитувати дошку так, що з неї кінець кіпцем повилітали цвяхи, а сама вона впала вниз.

З другою половиною я впорався в такий же спосіб. Зараз у великому ящику утворився отвір, цілком достатній, щоб дослідити його вміст. Тверду й гладеньку поверхню якогось предмета закривали аркуші паперу. Витягнувши їх, я оголив поверхню і провів по ній пальцями. Це

було дерево, але так відполіроване, що воно скидалося на скло. Судячи з цього, можна було подумати, що це поверхня стола з червоного дерева. Я й залишився б при такій помилковій думці, якби не постукав по дереву кісточками пальців і не почув уже знайомий мені лункий звук. Я постукав дужче, і у відповідь почувся довгий вібруючий музикальний звук, ніби десь далеко грала еолова арфа.

Тепер я зрозумів, що великий предмет — це фортепіано. Колись я бачив такий інструмент. Він стояв у кутку нашої маленької вітальні, і моя мати частенько видобувала з нього чарівну музику.

Отже, предмет з широкою відполірованою поверхнею, що перетнув мені шлях, не що інше, як фортепіано.

Розділ LVIII

В ОБХІД ФОРТЕПІАНО

Відкриття засмутило мене. Фортепіано, безсумнівно, стане якщо не цілковитою, то серйозною перешкодою, на моєму шляху. Очевидно, воно велике, набагато більше того, що було у вітальні моєї матері. Воно стояло на боці, кришкою до мене. З резонансу, що відповідав на мої удари, я визначив, що кришка виготовлена з суцільного червоного дерева завтовшки в дюйм або й більше, бо скільки не намагався, я так і не знайшов на ній жодної щілини. Отже, щоб пробитись крізь таку кришку, необхідно було просто прорізувати отвір.

З таким інструментом, як у мене, важко було б прорізати потрібної величини діру, навіть в м'яких ялинових дошках, а тут передо мною міцне червоне дерево, до того ще відполіроване й вкрите лаком. Нічого й думати.

Але якщо навіть мені пощастить проробити отвір в кришці фортепіано — страшенно виснажлива, однак посильна праця, — що

тоді? Адже доведеться витягати весь його внутрішній механізм, а який він, я не знав. Я пригадав тільки, що всередині фортепіано безліч пластинок з білої та чорної слонової кістки, велика кількість металевих струн та різні планки, що перетинають внутрішню частину вздовж і впоперек, тому важко буде усе це розібрати й вийняти. А далі знову стіна з червоного дерева і дошки ящика, крізь які доведеться різати отвір, щоб вилізти з протилежного боку.

Але були ще й інші труднощі. Навіть коли мені вдасться розібрати й витягти механізм фортепіано, то чи вистачить місця всередині інструмента, щоб можна було пробити його протилежну стінку, дошки ящика й прокласти хід далі? Щодо цього у мене виникали деякі сумніви, вірніше, я був певен, що просто не зумію цього зробити. Правда, я міг би просуватися вгору, якби спорожнив корпус фортепіано, та чи вистачить у мене для цього сил? Я боявся, що все одно не звільню корпусу від того, що в ньому є.

Всі ці ускладнення дуже засмутили мене. Що більше я думав про них, то менше був схильний братися за діло. Зваживши усі "за" і "проти", я відмовився від цього шляху. Замість того, щоб пробиватися крізь фортепіано, я вирішив обминути його.

Я засмутився, що довелось прийняти таке рішення, — адже я витратив півдня, поки впорався з ящиком, що служив за обшивку фортепіано. І все це дарма. Однак сльозами лиху не зарадиш. В мене не було часу марно шкодувати. І, наче генерал, військо якого має штурмувати фортецю, я почав нову розвідку, щоб знайти кращий шлях й "оточити ворога з боків".

Мені чомусь здалося, що надо мною лежить тюк з полотном, і я не мав бажання вибирати цей напрямок. Залишалося тільки спробувати праворуч або ліворуч.

Я усвідомлював, що жоден з цих напрямків нічого мені не дасть, бо й на дюйм не наблизить до мети, і я все одно залишатимусь у "другому ярусі". Кепська справа! Знову марне витрачання часу й праці! Але ж я так боявся страшного полотна!

Проте я все ж таки був тепер в трохи кращому становищі. Вибивши бокову стінку ящика з-під сукна, я виявив, як уже казав, вільний простір між ним і фортепіано завширшки в кілька дюймів. Засунувши туди руки аж по лікті, я обмацав сусідні вантажі. З кожного боку лежало по ящику. Обидва, наскільки я міг судити, були схожі на той, в якому я сидів — отже, це ящики з-під сукна. От і добре! Я так навчився розбивати й випорожняти подібну тару, що вважав це справжнісінькою дрібницею і не мав би нічого проти, якби весь вантаж складався виключно з сукна, що так уславило Західну Англію.

Обмацуючи дошки сусідніх ящиків, я здогадався перевірити й те, наскільки тюк з полотном сягає на край мого ящика. На мій подив, він не випинався зовсім! Кажу "на подив", бо я звик до того, що тюки з полотном були таких же розмірів, як і ящики з сукном. В цьому місці борт дуже круто вгинався всередину, і тому кінець тюка мав неодмінно стирчати з протилежного боку. Але він не стирчав й на дюйм! "Виходить, — думав я, — цей тюк менший за попередні".

Я вирішив дослідити тюк детальніше і за допомогою пальців і ножа з задоволенням виявив, що це зовсім не тюк, а дерев'яний ящик, увесь обтягнутий чимось м'яким і схожим на повсть. Ага, так ось що ввело мене в оману!

Отже, знову виникла можливість рухатися вгору, бо зовсім легко було здерти повстяну упаковку і вчинити з цим ящиком так само, як і з іншими.

Звичайно, я одразу ж відкинув думку про обхідні шляхи з правого чи лівого боку і вирішив просуватися вгору.

Не буду розповідати, як я пробився до ящика, обгорнутого повстю. Досить сказати, що спочатку я перерізав і зірвав одну з дощок в кришці ящика, в якому сидів сам. Порожній простір між ним і вигином борта давав змогу вільніше діяти ножем.

Упоравшись з однією дошкою, я без особливого напруження розправився й з другою. І ось надо мною вкрите повстю дно верхнього ящика. Розрізавши і здерши її, я відчув під пальцями звичайні ялинові дошки.

Короткий відпочинок, і я знову за роботою. Оскільки ящик лежав на відстані близько десяти дюймів від шпангоутів корабля, то один кран його був майже поряд зі мною. Провівши по ньому рукою, я намацав головки цвяхів. Їх було небагато і, здавалось, що позабивані вони неміцно. До того ж я помітив, що на ящику немає залізних скріп. Я дуже зрадів, бо сподівався, що мені, мабуть, вдасться підважити одну з дощок і уникнути в такий спосіб довгої і виснажливої праці.

Тієї ж хвилини мені здалося, що доля, нарешті, посміхнулась мені, і я привітав себе з такою удачею. Та леле! Виявилось, що саме ця обставина спричинилась до найбільшого нещастя, і я знову опинився в безодні страшного горя.

Вистачить кількох слів, щоб пояснити, що трапилось.

Я підсунув лезо ножа під дошку, щоб дізнатись, чи міцно вона тримається. Я зовсім не мав наміру підважувати її в такий спосіб, я лише хотів побачити, чи можна буде її одірвати, а потім підшукати важіль.

На своє лихо, я надто сильно натиснув на сталеве лезо — короткий сухий звук приголомшив мене дужче за постріл… ніж зламався!

Розділ LIX

ЗЛАМАНЕ ЛЕЗО

Так, лезо зламалось і залишилося стирчати між дощок. Колодочку я тримав у руках. Обмацавши її, я переконався, що лезо відломилось по самісіньку пружину, так, що в колодочці не зосталось і десятої частини дюйма.

Неможливо описати, якого смутку завдала мені ця прикра подія. Адже це було найбільше нещастя: що я робитиму без ножа?

Без нього, можна сказати, я був "обеззброєний і безпорадний". Я не міг далі прокладати собі ходу. Іншими словами, я мусив відмовитися від планів просуватися вперед і віддатися на милость своїй лихій долі, яка знов, зазирнула мені в очі.

Щось жахливе діялось зі мною. Несподіване горе приголомшило мене. Всього хвилину тому я був сповнений віри, що успішно дістануся до верху. Непередбачене нещастя знищило все і знову кинуло мене в похмуру безодню відчаю.

Я довго вагався, не знаючи, що робити далі. Продовжувати роботу я не міг, бо не мав чим.

Я розгубився і кілька разів несвідомо провів великим пальцем по колодочці, поки не намацав короткого оцупочка зламаного леза, вірніше, не леза, а його шийку, бо самого леза більше не було. Виходило в мене це мимоволі, ніби я хотів упевнитись в тому, що ніж справді-таки зламався. Нещастя сталося так несподівано, що я не міг повірити в його реальність. Вкрай приголомшений, я на кілька хвилин цілком розгубився.

Коли перший відчай минув, до мене поступово повернулося самовладання. Впевнившись, нарешті, в реальності сумної події, я почав розмірковувати, чи не можна користуватись і зламаним ножем.

На думку спливли слова великого поета, які я чув ще в школі: "Вже краще битись зламаною зброєю, ніж голими руками". Тепер я застосував цей мудрий вислів до себе і вирішив уважніше дослідити лезо, яке все ще стирчало поміж дощок,

Я витяг лезо і провів по ньому пальцем. Воно було зовсім ціле. Та леле! Що робити з ним, коли воно без колодочки? Тримаючи його за тупий бік, я спробував різати і з задоволенням помітив, що це мені вдається, хоч і з великими труднощами. На щастя, лезо виявилось досить довгим. Коли обмотати зламаний кінець ганчіркою, ним ще можна буде різати, правда, страшенно повільно.

Не могло бути й мови про те, щоб знову вставити лезо в колодочку. Щоправда, спочатку я спробував це зробити, але швидко побачив, що тут є перешкода, якої мені не подолати: було неможливо витягти пружину.

Якби пощастило її витягти, тоді лезо ще можна було б припасувати до колодочки. Я легко встромив би його в щілину між щічками колодочки і туго обмотав би його мотузками, яких у мене хоч греблю гати. Але я не мав чим витягти заклепку і нічого не міг вдіяти з пружиною.

Отже, колодочка потрібна мені тепер не більше, ніж звичайний шматок дерева, навіть менше, бо саме тієї миті у мене сяйнула думка, що кусок простого дерева більше знадобився б. З нього можна було б виготовити колодочку для леза і потроху різати.

Ця думка підбадьорила мене і змусила наполегливіше шукати способу, як приробити до відламаного леза нову колодочку. Необхідність підігріла мою винахідливість. Незабаром я збагнув, що треба робити, і одразу взявся до діла. А приблизно через годину я тримав уже в руках ножа з готовою колодочкою. Вона, звичайно, була

грубою, але могла служити не гірше, ніж стара. До мене знову повернулась надія і впевненість у своїх силах.

Колодочку я змайстрував із куска товстої дошки, обстругавши його до відповідних розмірів і форми. Усе це я зробив лезом: для такої легкої роботи воно цілком годилося. Потім мені вдалося розколоти деревинку дюймів на два й вставити в щілину кінчик леза. Я збирався туго обмотати деревинку мотузкою, але одразу зрозумів, що нічого цим не досягну. Під час роботи мотузок розтягнеться, лезо почне хитатись, переріже його й випаде, Воно може навіть закотитися за ящики. Такий випадок був би фатальним для всіх моїх планів. Ні, рискувати не слід.

Що б його таке знайти й закріпити лезо надійніше? Якби я мав ярдів зо два дроту, оце було б те, що треба. Але де ж його взяти? Що?.. Де взяти? А фортепіано! А струни! Хіба це не дріт?

Знову фортепіано привернуло мою увагу, і якби я зміг тієї ж миті залізти в нього, я неодмінно позбавив би його однієї з струн. Та як до них добратися? Зразу про цю обставину я не подумав. Звичайно, з таким ножем, який я зараз тримав у руці, пробитись крізь стінку фортепіано неможливо. Я мусив відмовитися від цієї ідеї.

Але тієї ж хвилини я згадав про іншу річ — про залізні скріпи від ящиків. Їх у мене було скільки завгодно. Цілком годиться! Вони служитимуть не гірше за дріт. Ці гнучкі тонкі смужки заліза, намотані навколо деревинки й частини леза, чудово триматимуть його на місці і не дадуть йому хитатись. Поверх усього я намотаю ще й мотузку, щоб стягнути металеве кріплення й не дати йому ослабнути. Отже, в мене буде зовсім непогана колодочка.

Сказано — зроблено. Я одразу знайшов смужку тонкого заліза, туго намотав її навколо деревинки та частини леза і, закріпивши зверху мотузком, мав готового ножа. Звісно, лезо покоротшало, однак мало

достатню довжину, щоб прорізати будь-яку дошку, що трапиться на моєму шляху. Настрій покращав.

В цей день я працював щонайменше годин з двадцять, зовсім обезсилівши, і мені давно уже слід було б відпочити. Та після того, як зламався ніж, про відпочинок я й не думав. Хіба можна було б заснути? Горе все одно не дало б мені стулити очей.

Проте новий ніж повернув мені впевненість у майбутньому, і я більше не опирався бажанню відпочити. Цього наполегливо вимагали душа й тіло.

Не варт, мабуть, додавати, що голод примусив мене звернутись до своїх жалюгідних харчових запасів. Ви, може, здивуєтеся, — мені самому зараз дивно, — але я не відчував огиди до такої їжі. Навпаки, я з'їв свою "вечерю з пацюків" з такою насолодою, з якою зараз їм найсмачніші страви.

Розділ LX

ТРИКУТНА КОМІРКА

Ніч, або точніше години відпочинку, я провів у своїй старій схованці за бочкою з водою. Я вже не знав, та, власне, й не цікавився, коли був день, а коли ніч. Цього разу я добре виспався і, прокинувшись, почував себе бадьорим і дужим. Безперечно, до цього спричинялась і моя нова їжа. Хоч якою огидною вона здавалась, однак принесла користь голодному шлунку.

Я поснідав одразу, як тільки прокинувся, і вирушив своєю "галереєю" до порожнього ящика, де пробув напередодні трохи не цілу добу.

Діставшись до місця, я з сумом відзначив, як мало встиг зробити за попередні двадцять годин. Але якась незрозуміла надія шептала мені, що на цей раз я досягну більшого.

Я вирішив продовжувати роботу, яку довелось припинити, коли зламався ніж. Ще до нещастя з ножем я помітив, що дошки прибиті недосить міцно. Їх можна було легко відірвати, підважившн звичайною палицею.

Однак проста обережність, особливо тепер, не дозволяла мені рискнути ножем. Зараз, як ніколи, я по-справжньому оцінив цю дорогоцінну зброю. Я чудово усвідомлював, що від неї залежить моє життя.

"От якби був кусок міцної деревини", — подумав я і раптом пригадав, що він у мене є. Адже з днища бочки з-під бренді я вибив кілька дубових клепок. Може, вони підійдуть?

З такою думкою я поспішив у свій закапелок.

Я знайшов те, що шукав, під купою сукна, Обмацавши кілька дощечок, я вибрав, як мені здалось, таку, що годилася для моєї роботи. Потім повернувся до ящика і застругав дощечку клином. Вийшло щось схоже на маленький лом. Підсунувши його під дошки ящика й забивши якомога глибше, я натиснув на протилежний край і з задоволенням почув, як зарипіли цвяхи. Не роздумуючи, я схопив дошку рукою, шарпонув до себе, і вона відлетіла.

Відірвати сусідню дошку було ще легше. Тепер в ящику утворився досить великий отвір, щоб витягти з нього все, що там було.

В ящику містились довгасті речі, що скидалися формою на сувої сукна або полотна, однак не такі важкі й тверді. Більше того, вони легко виймались, навіть не треба було зривати обгорток.

Мене зовсім не зацікавили ці пакунки, бо я знав напевно, що там немає нічого їстівного. Можливо, я й досі не знав би, що в них, якби не розірвався один пакунок, коли я його витягав. Провівши по ньому пальцями, я намацав м'яку, еластичну й шовковисту тканину і догадався, що то чудовий оксамит.

Я швидко вийняв з ящика всі пакунки, старанно поскладав їх у найбільш зручному місці позаду себе і з радісним почуттям піднявся в порожній ящик. Ще одним ярусом ближче до волі!

На цей великий крок вперед до своєї мети я витратив менш ніж дві години. Такий успіх обіцяв чудові перспективи. День почався якнайкраще, і коли вже доля зглянулася на мене, я вирішив не втрачати марно жодної хвилини цінного часу.

Спустившись униз та досхочу напившись води, я повернувся до колишнього сховища оксамиту й продовжив свої дослідження. Цей ящик, як і попередній, з-під сукна, теж прилягав рогом до фортепіано. Вибити дошки з цього краю було неважко, і я, не гаючись, почав вибивати підборами вже знайомий дроб.

Цього разу справа посувалася значно повільніше. Ящик з-під оксамиту був меншим за попередній, і це не дозволяло бити по дошках з повною силою. Але кінець кінцем я домігся свого: дошки повилітали одна за одною і провалилися між вантажі.

Ставши навколішки, я провів рукою по сусідній стінці. Я сподівався, вірніше боявся, що кришка від ящика з фортепіано замуровує пробитий отвір суцільною стіною, бо руки мої одразу натрапили на величезний ящик. Але я ледве стримав вигук радості, переконавшись, що ця стіна закриває тільки половину отвору. Радість ще посилилась, коли, обмацавши край ящика з фортепіано, я. виявив за ним порожнечу., якої цілком вистачило б ще для одного ящика з оксамитом!

Це була досить-таки приємна несподіванка, і я зразу ж оцінив її. Для мене був готовий новий шлях вгору.

Я простяг руку, обмацуючи, що робиться над ящиком. Нова радість! Порожнеча простягалася дюймів на десять вгору, аж до самої верхівки ящика з фортепіано. Те ж саме й унизу, біля моїх колін. Там утворився гострий кут, бо, як я вже казав, ця невеличка комірка була не чотирикутною, а мала форму трикутника з вершиною вниз. Це пояснювалося своєрідною формою фортепіано, що нагадувало великий паралелепіпед, у якого зрізали один кут. Фортепіано стояло на ширшому боці, і вільний простір утворився на місці четвертого кута.

Очевидно, трикутна форма цього заглиблення виявилася незручною для вантажу, і тому сюди нічого не поклали.

"Тим краще для мене", — подумав я і простягнув руки вперед, щоб ознайомитися з ним детальніше!

Розділ LXI

ЯЩИК З ДАМСЬКИМИ КАПЕЛЮШКАМИ

Я швидко помітив, що з другого боку комірки стоїть чималий ящик і праворуч — ще один такий самий. Зліва, вгору по діагоналі, тягнувся край ящика з фортепіано завширшки близько двадцяти дюймів або двох футів.

Але тепер я майже не звертав уваги на бокові вантажі. Я цікавився стелею маленької комірчини. Адже якщо буде можливо, я прокладатиму далі свій тунель саме вгору.

По горизонталі я вже й так просунувся досить далеко, тому що порожня камера дала мені перш за все можливість просунутись саме в цьому напрямку на ширину ящика з фортепіано — мало не на два фути.

До того ж я піднявся ще й упру. Я не мав бажання рухатись ні вперед, ні ліворуч або праворуч, хіба що на шляху виникне яка-небудь перешкода. "Все вище й вище". Ось до чого я прагнув. Ще два або три яруси, а може, й менше, і, — якщо не буде ніяких перешкод, — я вирвуся з полону! Серце моє радісно билось, коли я думав про це.

Хвилюючись, я простягнув руку до стелі порожньої комірки. Пальці мої затремтіли, коли наштовхнулись на знайому ряднину, і я мимоволі відсахнувся від неї. О боже! Знову цей проклятий матеріал — тюк з полотном.

Однак я не був певен цього. Я пригадав, що одного разу вже помилився. Треба перевірити.

Я постукав кулаком по нижній частині тюка. О! Звук приємний. Тоді це не полотно, а ящик, обшитий, як деякі інші, грубою дешевою рядниною. Однак це й не ящик з сукном, бо ті, коли постукати, відповідали глухим звуком, а цей озвався лунко, наче був порожній.

Щось дивне і незрозуміле. Він не міг бути порожнім, інакше навіщо він тут? А якщо він не порожній, то що в ньому?

Я потарабанив по ньому колодочкою ножа — знову той же лункий звук!

"Гаразд, — подумав я, — коли він справді порожній, то тим краще, а коли ні, то в ньому має бути щось легке, з чим неважко впоратися. Чудово!"

Я вирішив не гаяти даремно часу на всякі здогадки, а швидше ознайомитися з крамом у новому ящику. Я вмить зірвав ряднину, що закривала дно ящика.

Стояти мені було незручно. Трикутна порожнина різко звужувалась донизу, і мені важко було триматися на ногах. Але я швидко зарадив цьому лихові, заповнивши нижню частину трикутної комірки клаптями сукна й сувоями оксамиту, що лежали під руками. Працювати стало набагато зручніше.

Не варт, мабуть, докладно описувати, як я пробивався крізь дно. Так само, як і раніше. Все йшло успішно. Довелося перерізати одну з дощок упоперек — мій ніж з новою колодочкою діяв чудово. Потім я виламав половинки.

Я неабияк здивувався, коли всунув руки в ящик і познайомився з крамом, що лежав у ньому. Не зразу я здогадався, що там таке. Тільки витягнувши одну з речей і провівши по ній пальцями, я, нарешті, зрозумів, що це капелюшки, оздоблені тонким мереживом, перами, квітами та стрічками.

Якби я краще знав тоді, як одягаються перуанці, я, певно, ще більше здивувався б, знайшовши такі незвичайні речі серед імпортованих в цю країну товарів. Хіба побачиш такого капелюшка на гарненькій голівці перуанської дами? Але про все це я не мав ні найменшого уявлення, а тому тільки здивувався, чого такий чудернацький предмет входить до складу вантажів великого корабля.

Згодом мені пояснили, в чому справа: в більшості південно-американських міст живуть англійки й француженки — жінки та сестри англійських і французьких торговців та різних офіційних представників, що оселились там. І, незважаючи на велику відстань, що відділяє їх від батьківщини, вони вперто дотримуються мод Лондона та Парижа, хоч з цього безглуздого вбрання сміються їхні милі сестрички з Латинської Америки.

Ось для кого призначався ящик з капелюшками.

Мені шкода, але я мушу додати, що в той сезон їх сподівання виявились марними. Капелюшки не дійшли до них, а якщо й дійшли, то, мабуть, в такому стані, що вже нездатні були служити будь-якою прикрасою. Моя рука була немилосердною. Забравшись у ящик, я без жалю м'яв ці прекрасні "цяцьки", поки не запхнув їх якнайдалі, здавивши так, що вони стали займати десяту частину того простору, який займали в ящику.

Безперечно, згодом на мою голову впало чимало прокльонів. Єдине, що я міг заперечити — це сказати щиру правду про те, що я рятував своє життя і зовсім не думав про капелюшки. Чи простили мені це в тих домах, де чекали прибуття капелюшків? А втім, я ніколи не узнав, що казали модниці. Додам тільки, що потім, заспокоюючи власне сумління і задовольняючи заокеанського торговця модними товарами, я сплатив усі збитки.

Розділ LXII

МАЛО НЕ ЗАДИХНУВСЯ

Вийнявши капелюшки, я негайно вліз у порожній ящик. Треба було, якщо можливо, зняти з нього всю кришку або хоч частину її. Спочатку я спробував довідатись, що міститься над нею. Я зробив це так, як завжди, а саме: встромив лезо ножа в щілину. На жаль, воно стало тепер коротшим і не зовсім годилося, але було ще дюймів зо три завдовжки, тож з деякими труднощами ним можна було визначити, яка передо мною перешкода, тверда. чи м'яка... Вантаж виявився м'яким, і тому лезо легко проштрикувало його. Пам'ятаю, що там була парусинова обшивка і, застромлюючи в неї ножа, я не зустрічав ніякого опору.

Я вже знав, що це не полотно, бо лезо встромлювалося, наче в масло. А цього б не трапилось, якби то було полотно.

На душі стало веселіше. Краще мати справу з чим завгодно, аби тільки не з полотном.

Я штрикав у різних місцях, по всій кришці, і лезо щоразу заглиблювалось у щось м'яке. Не треба було навіть натискати на колодочку. Значить, вантаж складається з чогось такого, що мені досі не зустрічалося. Але я ніяк не здогадувався, що то таке.

Цей вантаж, як мені здавалося, не міг бути серйозною перешкодою на моєму шляху вгору. В чудовому настрої від такої приємної думки я заходився виламувати дошку з кришки, на якій лежав вантаж.

На це пішла не одна година марудної праці. Перерізувати дошки ножем було важко, і ця робота забрала в мене більше сил і часу, ніж усе інше разом узяте. Але вона була конче необхідною, бо інакше я не міг прокладати собі шлях крізь кришки ящиків. На кожен з них давили вантажі, що лежали вгорі, і виламати дошки було неможливо. Довелося перерізати їх.

Кришку ящика з-під капелюшків мені пощастило зняти без особливих труднощів. Дошки, як виявилось, були тонкі, ялинові, і за півгодини чи трохи більше я перерізав навпіл середню з трьох дощок. Половинки я легко відігнув униз і повитягав.

Відірвавши клапоть ряднини, якою було обшито ящик, я простягнув руку до невідомого вантажу. І зразу ж догадався, що це таке. Адже ще в дядьковій коморі я навчився пізнавати мішки на дотик. Так, це був мішок.

Але що в ньому? Пшениця, ячмінь, овес? Ні, це не зерно, — там щось м'якше, дрібніше. Невже борошно?

Незабаром я переконався, що це справді так. Я розпоров лезом мішковину. Навіть не треба було засувати руку в мішок, бо звідти зразу

ж посипався м'який, дрібний порошок, наповнюючи мені долоню. Я підніс жменю до рота і остаточно впевнився, що в мішку борошно.

Це було радісним відкриттям. В мене був харч, і його може вистачити на кілька місяців. Годі голодувати! Годі їсти пацюків! З борошном і водою я житиму, як принц. Дарма, що воно сире! Зате воно смачне, поживне та корисне для здоров'я. "Дякувати долі! Я врятований!"

Такі слова вихопились у мене, коли я оцінив своє відкриття.

Працював я багато годин, і мені вже треба було відпочити. Крім того, я був голодний і не міг утриматись від спокуси вдосталь наїстися нової страви. Тому я вирішив повернутись у своє старе лігво, де була бочка з водою. Напхавши кишені борошном, я з обережності про всякий випадок заткнув парусиною дірку в мішку і почав спускатись униз. Торбину з пацюками я жбурнув, сподіваючись, що мені більше не доведеться харчуватися ними. Потім я залив чималу жменю борошна водою, замісив тісто і з'їв його з такою насолодою, ніби це був найкращий пудинг.

Кілька годин міцного сну додали мені сил. Прокинувшись, я знову з'їв тіста і почав підніматись своїм довгим тунелем у напрямі люка.

Пробираючись через другий ряд ящиків, я, на свій подив, помітив, що скрізь навколо мене розсипано щось м'яке, схоже на порошок. В порожньому трикутному закутку біля фортепіано все також було засипане тим же порошком, і я вгруз у нього по кісточки. До того ж я помітив, що на голову й плечі мені густо падає якийсь пил. Коли ж я необережно подивився вгору, щось посипалося мені в рот, в очі та ніс, і я почав страшенно кашляти й чхати.

Спочатку я злякався, що задихнусь, і мало не кинувся назад у своє сховище за бочкою з водою. Але тікати так далеко не було потреби. Досить було відступити до ящика з-під галет і пил туди вже не діставав.

Я швидко збагнув причину цього незвичайного явища. Це ж борошно. Корабель хитнувся, затичка випала, і борошно посипалось із мішка через дірку. Безперечно, це була значна втрата.

Думка, що я можу втратити борошно і буду змушений знову харчуватись пацюками, обдала мене холодом. Треба негайно добратись до мішка ї заткнути дірку, щоб зберегти хоч частину борошна.

Хоч я й боявся задихнутись, але бачив, що необхідно діяти, і, закривши рота й заплющивши очі, кинувся до ящика з-під капелюшків.

На моєму шляху скрізь було борошно, але воно вже не сипалось. Коли я дістався куди треба, то побачив, що воно все висипалось. Мішок був порожній!

Мабуть, я сприйняв би це як страшне нещастя, коли б не помітив, що борошно пропало не все. Значна частина його, безперечно, просипалась крізь щілини на дно трюму, але більша затрималась на сувоях тканини, які я поскладав на дно трикутної комірки, і в інших місцях, куди я міг в разі потреби легко пробратись.

А втім, все це стало неістотним, коли я раптом зробив відкриття, що остаточно витиснуло в мене з голови всі думки про борошно та взагалі про харч і воду. Вони втратили своє значення.

Я простягнув руку, щоб переконатись, чи справді мішок порожній. Ніби й так. То чого ж не витягнути його через отвір і не забрати з дороги? Не було підстав не зробити цього. Я висмикнув мішок, відкинув його геть і висунув голову з ящика.

Бо, же милий! Що я побачив?

Світло! Світло! Світло!

Розділ LXIII

СВІТЛО ТА ЖИТТЯ

Так, очі мої справді милувалися світлом, і серце моє сповнила несподівана безмежна радість. Не можу описати свого щастя. Увесь страх миттю кудись щез. Зникли всякі передчуття лихого. Я врятований!

Світло, яким тішились мої очі, це була всього-на-всього ледь помітна смужечка — ніжний промінчик. Пробиваючись крізь щілину між дошками, він линув згори, але не просто, а навскіс, приблизно на відстані восьми чи десяти футів від мене.

Я знав, що світло не могло пройти крізь палубу. Між палубними дошками на кораблі не буває щілин. Воно пробилось крізь люк. Певно, верхній брезент був порваний або відгорнутий.

Ніколи в житті я не бачив нічого милішого за цей ніжний промінчик, що сяяв надо мною, наче метеор! Жодна зірочка в блакитному небі ніколи не здавалась мені такою яскравою і прекрасною! На мене ніби дивилось і посміхалось око доброго ангела, вітаючи моє повернення до життя.

Я довго сидів усередині ящика з-під капелюшків. З'явилась віра, що робота моя наближається до кінця і що надії близькі до здійснення. Тепер я вже не вагався. Чим ближчою була мета, тим більше нетерпіння охоплювало мене. Не зволікаючи, я взявся розширювати отвір у кришці ящика.

Поява світла переконала мене у важливій істині: я добрався до самого верху вантажу. Якщо я бачу скісний промінь, то, значить, тут порожній простір.

Незабаром я в цьому остаточно переконався. Не більш як за двдцять хвилин я розширив дірку настільки, що зміг просунути в неї своє тіло й опинився на кришці ящика. Обмацуючи руками навколо себе, я натрапив позаду на ящики, тюки та мішки, що здіймались цілою горою, але попереду не було нічого.

Кілька хвилин я сидів, звісивши ноги, на кришці ящика на тому місці, де й виліз. Боячись впасти вниз, я не наважувався ступити й кроку. Я сидів і дивився на чудовий промінь, що скидався на вогонь маяка. Зараз він сяяв ще ближче.

Поступово мої очі звикли до світла і хоч крізь щілину пробивався слабкий промінчик, я все ж почав розрізняти найближчі предмети. Скоро я помітив, що порожнеча попереду не сягала далеко. Отже, я знаходився на дні невеличкої западини неправильної овальної форми. Власне, це було порожнє місце, що лишилось під люком після навантаження корабля. Навколо стояли бочки, лежали мішки з продуктами — очевидно, провізія для команди, — розміщені так, щоб їх легко було дістати.

Мій тунель, яким я вибрався нагору, виходив у цю западину, і я, безсумнівно, був десь під люком.

Лишалось тільки зробити один-два кроки, постукати по дошках над головою і покликати команду на допомогу. І хоч для порятунку досить було удару або крику, я ще довго ніяк не міг зважитись постукати чи закричати.

Мабуть, не варто пояснювати нам причину моєї нерішучості та вагань. Подумайте тільки про те, що я наробив — про ту шкоду, яку

завдав вантажу, про збитки, мабуть, на сотні фунтів, зважте, що в мене не було можливості відшкодувати й найменшої частини зіпсованих товарів, — уявіть усе це, і ви зрозумієте, чому я так довго сидів на ящику з-під капелюшків, не зважуючись ні на яку дію.

Мене скував невимовний страх. Я боявся розв'язки цієї сумної драми і тому не поспішав доводити її до кінця.

Як я подивлюся в очі суворому, обдуреному капітану? Як знесу лютий гнів жорстокого помічника? Як витримаю їх погляди, слова, докори, лайку, а можливо, й бійку? А що, коли вони викинуть мене в море?

Кров захолола в моїх жилах, коли я подумав про можливість такого кінця.

Настрій у мене різко змінився. Хвилину тому проблиск світла сповнив мою душу радістю, а тепер я сидів нерухомо, пильно дивлячись на нього, і серце моє калатало від страху й збентеження.

Розділ LXIV

ЗДИВУВАННЯ КОМАНДИ

Я розмірковував, яким би то чином відшкодувати заподіяні мною збитки, та всі мої зусилля були даремні. Я чудово усвідомлював, що в мене нічогісінько немає, хіба що старий годинник, — а ним, — ха-ха-ха! — навряд чи можна було сплатити вартість ящика з галетами.

А втім, у мене була ще одна річ, набагато дорожча за годинник. Навіть за тисячу таких годинників. Цю річ я зберігаю й досі. Однак вона, така дорогоцінна для мене, коштувала не більше шести пенсів. Здогадуєтесь, про що я кажу? Так-так, ви вгадали, я маю на увазі саме свій ніж!

Звичайно, мій дядько не допоможе мені. Він дозволив мені жити в його домі лише з необхідності, а не з почуття відповідальності. Він не зобов'язаний платити за те, що я перевів, і, власне кажучи, я й не думав про це.

В мене була тільки одна надія, що здавалась більш-менш розумною: я можу найнятись до капітана "Інки" юнгою, слугою, ким завгодно, аби тільки відробити свій борг.

Якщо він згодиться взяти мене (а йому нічого іншого не лишається робити зі мною, хіба що викинути за борт), тоді все владнається.

Це підбадьорило мене, і я вирішив піти до капітана і запропонувати йому свої послуги.

Саме в цю хвилину надо мною почувся важкий тупіт. Скидалось на те, що з обох боків люка і по всій палубі ходять люди.

Потім почулися голоси — голоси людей. О, який це був приємний звук! Спочатку мій слух вловлював тільки окремі вигуки та слова, що згодом злилися в пісню. Голоси були хрипкі, але чарівнішої музики, ніж та робоча пісня матросів, я більше ніколи не чув.

Вона повернула мені впевненість і сміливість. Я не міг далі терпіти свого ув'язнення! Не встигла пісня закінчитися, як я кинувся до люка і постукав дерев'яною колодочкою ножа по дошках.

Потім прислухався — мене почули. Там, нагорі, про щось радились, і я міг розібрати вигуки здивування. Але хоч голоси не стихали і їх ставало чимдалі більше, ніхто не наважувався підняти кришку люка,

Я знову постукав, цього разу дужче. Спробував навіть кричати, та голос мій був тоненький і кволий, мов у малої дитини, і я замовк.

Знову до мене долинув хор вигуків здивування. Мабуть, навколо люка зібралась уся команда,

Я постукав утретє, щоб переконатись, що мене почули, і відступив трохи вбік, з завмиранням серця чекаючи наслідків.

Невдовзі над люком зашаруділо — це знімали брезент. І як тільки його зняли, в трюм з усіх щілин полилося світло.

Ще мить — і надо мною відкрилося небо. Сніп світла ударив мені в обличчя й осліпив мене. Більш того, від нього запаморочилась голова, і, поточившись, я впав назад на ящики. Знепритомнів я не одразу, а поступово, відчуваючи якесь дивне приголомшення.

Зразу ж як люк відкрився, я встиг побачити голови та обличчя людей, що з'юрмились навколо отвору і зазирали вниз. Я помітив, як усі вони враз відсахнулися з виразом справжнього жаху. І ще я почув вигуки, в яких бринів той самий жах. Але звуки поволі завмерли, світло згасло, і свідомість остаточно залишила мене, — я ніби вмер.

Насправді ж я лише зомлів. Я не чув і не знав, що діялось навколо мене. Не бачив, як ці обвітрені обличчя знову з'явились над люком і дивились на мене з тривогою. Не бачив і того, як один з них нарешті наважився спуститися вниз, за ним другий, третій і ще кілька. Всі вони, схилившись надо мною, щось здивовано вигукували і висловлювали силу-силенну здогадок. Я не чув, як вони обережно піднімали мене, мацали пульс і прикладали свої величезні долоні до моїх грудей, щоб перевірити, чи б'ється серце. Не чув я також і того, як кремезний матрос взяв мене на руки, пригорнув до грудей, а потім, коли в люк спустили коротку драбину, виніс із трюму і обережно поклав на шканцях. Я нічого не чув, не бачив і не усвідомлював, поки холодна вода, якою бризнули мені в обличчя, не пробудила мене і не повернула до життя.

Розділ LXV

ЩАСЛИВИЙ КІНЕЦЬ

Опритомнівши, я побачив, що лежу на палубі, щільно оточений юрбою людей. Їхні обличчя були суворими, але я не помітив недоброзичливого виразу. Навпаки, на мене дивилися з жалем; чулися співчутливі вигуки.

Це були матроси. Навколо мене зібралась уся команда. Один з них, нахилившись надо мною, вливав мені в рот воду і прикладав до лоба мокру ганчірку. Я одразу впізнав його. Це був Уотерс, той самий, що виніс мене з корабля і подарував дорогоцінного ножа. Він тоді й гадки не мав, у якій величезній пригоді стане його подарунок.

— Уотерс, — промовив я, — ви пам'ятаєте мене?

Він аж здригнувся, почувши це запитання.

— Хай лопнуть мої шпангоути, — закричав він, — коли це не той пуцьверінок, що чіплявся до нас ще в порту!

— Той, хто хотів бути матросом? — підхопило кілька голосів.

— Авжеж, той самий!

— Так, — відповів я, — той самий.

Знов прокотилася хвиля здивованих вигуків, і раптом запала тиша.

— Де капітан? — спитав я. — Уотерс, відведіть мене, будь ласка, до капітана.

— Ти хочеш бачити капітана? — лагідно озвався Уотерс, розсуваючи рукою матросів, що товпилися навколо нас. — Ось він, мій хлопчику.

Я побачив добре одягнутого чоловіка, в якому одразу впізнав капітана. Він стояв за кілька ярдів від мене біля дверей своєї каюти. Обличчя його було суворе, але я не злякався, бо відчув, що він зараз пом'якшає.

Якусь хвилину я вагався, не знаючи, що робити, а потім, напруживши всі свої сили, звівся на ноги, ступив кілька кроків і впав перед капітаном навколішки.

— О сер! — вигукнув я, — чи можете ви простити мені?

Не пам'ятаю точно, як я висловився, але це було все, що я зміг тоді сказати.

Я більше не дивився капітанові в обличчя. Втупивши погляд у палубу, я чекав відповіді.

— Вставай, хлопчику, — промовив він лагідним голосом. — Вставай і ходім до мене в каюту.

Капітан узяв мене за руку, допоміг підвестися і повів. Так, поряд зі мною ішов сам капітан і підтримував мене, щоб я не впав! Не було схоже, щоб він збирався кинути мене акулам. Хіба можна було сподіватись на такий щасливий кінець?

Увійшовши до каюти, я побачив своє відображення у дзеркалі й насилу впізнав себе. Весь я був білий, наче викачаний у вапно, але я згадав, що це борошно. Обличчя теж було біле, виснажене й кістляве, мов у скелета! Страждання й голод виссали з мене всі соки.

Капітан посадив мене на канапу і, покликавши слугу, звелів йому налити мені склянку портвейну. Він мовчав, поки я пив, а потім, дивлячись на мене поглядом, в якому не було й тіні суворості, промовив:

— А тепер, хлопче, розкажи все докладно.

Це була довга історія, але я розповів її від початку до кінця. Я нічого не приховав: ні причин, що спонукали мене втекти з дому, ні тієї шкоди, якої завдав вантажам. Та він уже знав про збитки, заподіяні мною, тому що половина команди встигла відвідати мою схованку за бочкою з водою і переконатись у всьому на власні очі.

Кінчивши розповідати, я запропонував капітану свої послуги і з завмиранням серця чекав відповіді.

— Хоробрий хлопче! — вигукнув він, підводячись і прямуючи до дверей, — ти хочеш бути моряком? Ти заслуговуєш на це, і заради пам'яті твого славного батька, якого я мав щастя знати, ти будеш ним!

— Гей, Уотерс, — звернувся він до старого морського вовка, який чекав за дверима каюти, — візьми цього хлопчину, одягни його як слід, а коли він видужає, навчи поводитися з снастями.

І Уотерс навчив мене дуже добре поводитися з усіма снастями. Кілька років підряд він був моїм товаришем під командою доброго капітана, аж поки я з "морського вовченяти" не перетворився на справжнього моряка і не був внесений в корабельні книги "Інки" як "матрос першої статті".

Але моя кар'єра не скінчилась на цьому. "Excelsior" стало моїм девізом. За допомогою великодушного капітана, я швидко став третім помічником, з часом другим, потім першим і, нарешті, капітаном!

Кінець кінцем я став власником корабля.

Це було метою мого життя, бо відтоді я міг плавати куди завгодно за власним бажанням і перевозити товари в усі сторони світу.

Одним з моїх перших і найбільш вдалих рейсів уже на власному кораблі був рейс у Перу. Пам'ятаю, що я взяв з собою ящик капелюхів для англійських і французьких дам, що жили в Кальяо та Лімі. Цього разу вони хоч і дійшли до місця призначення непошкодженими, та навряд чи викликали захоплення в чарівних креолок.

За понівечені капелюшки було давно сплачено, так само як за вилитий бренді, сукно й оксамит. Зрештою сума виявилась не такою й великою. Власники цих товарів, взявши до уваги незвичайні обставини, що змусили мене заподіяти їм шкоди, поставились до мене поблажливо та пішли на поступки в переговорах з капітаном, який в свою чергу полегшив мені умови сплати боргу. За кілька років я цілком розрахувався, або, як кажуть моряки, "обрасопив реї".[26]

А тепер, мої юні друзі, мені тільки лишилося додати, що, проплававши багато років і збивши завдяки вмілій торгівлі й ощадливості певні статки, я почав стомлюватися від моря, і мене потягло до спокійного життя на суходолі. З кожним роком це бажання дужчало, і кінець кінцем я більше не міг йому опиратись. Я вирішив кинути якір десь на березі. З цією метою я продав свій корабель з усім, що було на ньому, і повернувся в не гарне село, де, як ви вже знаєте, я народився і де сподіваюсь померти.

А тепер прощайте. Я скінчив.

notes

Примітки

1

Ньюфаундленд, або водолаз — порода величезних собак. Вони чудово плавають і люблять воду. Назва походить від острова

Ньюфаундленд (Північна Америка), звідки вони вивезені. (Тут і далі — прим. ред.).

2

Дюйм — 2,5 сантиметра.

3

Кабельтов — морська міра довжини —185,2 м.

4

Ярд — міра довжини — 91,4 см.

5

Серпентайн — невелика штучна річка в лондонському Гайд-парку.

6

Морська миля — 1852 метри.

7

Фут — 30,4 сантиметра.

8

На гербі острова Мен зображено три ноги.

9

Кнехт — чавунна, сталева або дерев'яна тумба на борту, до якої прив'язують канати.

10

Фальшборт — частина борту, що виступає над палубою і утворює поручні.

11

Ванти — снасті для кріплення щогли до бортів.

12

Брашпиль — лебідка, що нею піднімають якір.

13

Кентербері — містечко в Англії, відоме своїм старовинним собором.

14

Клюз — отвір у борті корабля для якірного ланцюга.

15

Каботажне судно — невелике судно, що курсує між двома найближчими пристанями вздовж берега.

16

Шпангоут — ребро судна, до якого прикріплюється зовнішня обшивка.

17

Бімс — поперечна балка, що підтримує палубу.

18

Тантал — у грецькій міфології — злочинний цар, кинутий богами в підземелля; стоячи по шию у воді, він не міг напитися і вічно мучився від спраги.

19

Кварта — 1,13 літра.

20

"Quod erat faciendum" (лат.) — "Що й треба було зробити". В старих підручниках з математики ця фраза стояла в кінці рішення кожної задачі.

21

За тих часів годинники робилися з кришкою, але без скла. Таким чином у темряві легко було намацати стрілки пальцями.

22

В старовину існувало повір'я, що хамелеони живляться не комахами, а повітрям.

23

Так званий "норвезький пацюк" насправді походить з Південно-Східної Азії.

24

Excelsior (лат.) — все вище.

25

Мальвазія — сорт лікерного вина. Герцог Кларенс, брат англійського короля Едуарда IV, за переказом, був утоплений в бочці з мальвазією. Насправді його таємно стратили в 1478 році.

26

"Обрасопив реї" (мор. термін) — поставити реї під прямим кутом до кіля та щогли; в переносному значенні — влаштувати справи.